

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Godos Vaškelytės,
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

Viešųjų darbų bausmės taikymo ir vykdymo problemos
Problems of the Application and Execution of Community Service Punishment

Vadovas: doc. dr. Gintautas Sakalauskas

Recenzentė: doc. dr. Andželika Vosyliūtė

Vilnius

2024

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Darbe analizuojama viešųjų darbų bausmės samprata, tikslas, raida, šiai bausmės rūšiai keliami tarptautiniai reikalavimai ir rekomendacijos. Remiantis aktualia teismų praktika bei baudžiamosios teisės teorija, analizuojama šios bausmės taikymo ir vykdymo problematika Lietuvoje. Darbe teleologiniu ir sisteminiu požiūriu analizuojamas atitinkamų šios bausmės taikymą ir vykdymą reglamentuojančių Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso ir Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso normų turinys, nacionalinis teisinis reglamentavimas lyginamas su užsienio valstybėse galiojančiomis atitinkamomis teisės normomis. Analizuojamos ir apibendrinamos teisės doktrinoje esančios prieštaringos nuomonės viešųjų darbų bausmės klausimu, tiriami ir pristatomi probleminiai šios bausmės taikymo ir vykdymo aspektai. Lyginant Lietuvoje ir kitose šalyse galiojančias teisės normas ir jų taikymo praktiką *inter alia* siekiama įvertinti nacionalinio reguliavimo kokybę, teorinį ir praktinį pagrindumą.

Pagrindiniai žodžiai: bausmė, baudžiamoji atsakomybė, darbas, viešieji darbai, viešųjų darbų bausmės trukmė.

The paper analyses the concept, purpose and development of community service sentences, the international requirements for this type of punishment and the recommendations made. Based on current case law and criminal law theory, it analyses the problems of application and execution of this punishment in Lithuania. The content of the relevant norms of the Criminal Code of the Republic of Lithuania and the Code of Execution of Sentences of the Republic of Lithuania regulating the application and execution of this penalty is analysed from a teleological and systematic point of view, and the national legal regulation is compared with the relevant legal norms in force in foreign countries. The contradictory opinions in the legal doctrine on the issue of the public works penalty are analysed and summarised, and the problematic aspects of the application and execution of this penalty are examined and presented. Comparison of the legal norms and practices in force in Lithuania and in other countries is used, *inter alia*, to assess the quality of national regulation.

Keywords: punishment; criminal liability, work; community service; duration of the community service penalty.

TURINYS

ĮVADAS	3
1. DARBAS KAIP BAUSMĖ: PRIVERSTINIO DARBO IR VIEŠŪJŲ DARBŲ SANTYKIS	5
1.1. VIEŠIEJI DARBAI KAIP BENDRUOMENINĖ SANKCIJA	5
1.2. PATAISOS DARBŲ BE LAISVĖS ATĖMIMO IR VIEŠŪJŲ DARBŲ ATRIBOJIMAS	10
1.3. VIEŠŪJŲ DARBŲ TEISINIS REGULIAVIMAS IR TAIKymo PRAKTIKA LIETUVOJE IR KITOSE EUROPOS ŠALYSE	14
2. VIEŠŪJŲ DARBŲ BAUSMĖS TAIKymo PROBLEMINIAI ASPEKTAI.....	22
2.1. VIEŠŪJŲ DARBŲ PARINKIMO PROBLEMATIKA	22
2.2. NUTEISTOJO SUTIKIMO GAVIMO PROBLEMATIKA	25
2.3. REIKIAMO IŠDIRBTI VALANDŲ SKAIČIAUS NUSTATYMAS.....	28
3. VIEŠŪJŲ DARBŲ BAUSMĖS VYKDYMO PROBLEMINIAI ASPEKTAI.....	32
3.1. VIEŠŪJŲ DARBŲ BAUSMĖS ATLIKIMO KONTROLĖ	32
3.2. VIEŠŪJŲ DARBŲ BAUSMĖS NEATLIKIMAS	33
3.3. VENGIMAS ATLIKTI VIEŠŪJŲ DARBŲ BAUSMĘ.....	35
3.4. BAUDOS BAUSMĖS KEITIMAS Į VIEŠUOSIUS DARBUS.....	38
3.5. SVEIKATOS DRAUDIMO IR ŽALOS ATLYGINIMO PROBLEMATIKA.....	40
3.6. VIEŠŪJŲ DARBŲ BAUSMĖS VYKDYMO NEPILNAMEČIAMS YPATUMAI.....	42
IŠVADOS	47
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	50
SUMMARY	61
PRIEDAI.....	62

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

BK	Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas
BVK	Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas
Interviu	Interviu su Lietuvos Probacijos tarnybos pareigūnėmis, atliktas 2023-11-30
LTSR	Lietuvos Tarybų Socialistinė Respublika
Probacijos tarnyba	Lietuvos Probacijos tarnyba
TDO	Tarptautinė darbo organizacija
Tokijo taisyklės	Jungtinių Tautų standartinės minimalios taisyklės dėl priemonių, nesusijusių su laisvės atėmimu
ŽTK	Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija

ĮVADAS

Temos aktualumas. Viešųjų darbų bausmė Lietuvoje pirmą kartą buvo įtvirtinta 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojusiam Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir pradėta taikyti teismų praktikoje, tačiau per dvidešimt vienerius metus tik vienas mokslininkas – Tomas Mackevičius savo moksliniuose tyrinėjimuose atkreipė dėmesį į šios bausmės taikymo bei vykdymo problematiką (Mackevičius, 2005, p. 81–88). Pažymėtina, jog ir šis tyrimas buvo atliktas prieš 19 metų, o dabartinis teisinis reguliavimas ne kartą keitėsi. Kituose moksliniuose šaltiniuose apie viešųjų darbų bausmę užsimenama tik epizodiškai, paminint vieną ar kitą šios bausmės taikymo ar vykdymo aspektą.

Teismų praktikoje taip pat nėra daug bylų, kuriose būtų plačiau aptariamas šios bausmės turinys, o 2008 m. Antano Dapšio, Jono Misiūno ir Alberto Čaplinsko atliktoje teisėjų apklausoje respondentai akcentavo, jog viešųjų darbų bausmės atlikimo tvarka yra neaiškiai ir nepakankamai sureglamentuota (Dapšys *et al.*, 2008, p. 40). Manytina, kad keliamą problema aktuali ir šiomis dienomis, todėl ją derėtų papildomai bei išsamiau iširti.

Lyginamuoju aspektu reikia pažvelgti į Europos Sąjungos valstybes, pasiremti gerąja kitų šalių praktika, užsienio teisės doktrina bei atliktais moksliniais tyrimais, tobulinant viešųjų darbų bausmės taikymo bei vykdymo ypatumus. Magistro darbe vienu ar kitu klausimu aptariama ir lyginama Belgijos, Vokietijos, Latvijos, Ispanijos, Graikijos, Italijos ir kitų valstybių patirtis reglamentuojant, taikant ir vykdant viešųjų darbų bausmę, taip pat analizuojami tarptautiniai šios bausmės taikymo ir vykdymo standartai.

Darbo tikslas – išnagrinėti viešųjų darbų bausmės raidą, tikslus, probleminius jos taikymo ir vykdymo aspektus (t. y. asmens sutikimo, valandų skaičiaus, darbų parinkimo, baudos keitimo į viešuosius darbus, viešųjų darbų bausmės vengimo, draudimo ir žalos klausimus, šios bausmės taikymą nepilnamečiams ir kt.), lyginamuoju metodu palyginti juos su esama padėtimi užsienio šalyse.

Darbo uždaviniai:

1. Išnagrinėti viešųjų darbų bausmės sampratą ir šiai bausmei keliamus tarptautinius standartus, reglamentavimą ir institucinę vykdymo sistemą.
2. Iširti esminius probleminius viešųjų darbų bausmės teorinius ir praktinius aspektus.
3. Iširti esminius probleminius viešųjų darbų bausmės vykdymo aspektus.

Darbo objektas. Šio magistro darbo objektas yra viešųjų darbų bausmės taikymas ir vykdymas.

Darbo metodika. Darbe pasitelkti šie mokslinių tyrimų metodai:

1. *Turinio analizės metodas* panaudotas atrenkant teismų praktiką, mokslinę literatūrą, vertinant įvairių autorių moksliniuose veikaluose pateiktas įžvalgas ir nuomones.

2. *Sisteminis-loginis metodas* naudotas autorei samprotaujant ir pateikiant savo poziciją apie viešųjų darbų baudmės reglamentavimą (ar jo trūkumą), poreikius ir perspektyvas.

3. *Lyginamasis metodas* naudotas visame rašto darbe lyginant atskiras Europos Sąjungos valstybes ir jose esamą teisinį reglamentavimą. Taip pat istoriškai lyginami anksčiau galiojusiam Pataisos darbų kodekse numatyti pataisos darbai be laisvės atėmimo su šiuolaikine viešųjų darbų bausme.

4. *Kokybinis pusiau struktūruoto interviu metodas* panaudotas apklausiant Lietuvos Probacijos tarnybos pareigūnes, siekiant išsiaiškinti praktinius viešųjų darbų vykdymo aspektus ir problemas.

Magistro darbo originalumas. Darbo autorės žiniomis vienintelis apgintas rašto darbas, kuriame nagrinėta viešųjų darbų baudmė, buvo 2019 m. Marijos Novikovaitės magistro darbas tema „Viešųjų darbų baudmės vykdymas Lietuvoje ir užsienio valstybėse“. Darbe buvo analizuojama baudmės samprata, ištakos ir atkreiptas dėmesys į baudmės vykdymo aspektus. Šio rašto darbo originalumas pasižymi tuo, kad, priešingai negu anksčiau minėtame darbe, yra nagrinėjamas ir viešųjų darbų baudmės taikymas bei su juo susiję probleminiai aspektai, aktualiausia viešųjų darbų baudmės taikymo ir vykdymo praktika, taip pat atskirai nagrinėjama viešųjų darbų taikymo bei vykdymo nepilnamečiams problematika.

Pasitelkta literatūra. Didžiausias dėmesys rašto darbe skirtas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekse esamo viešųjų darbų baudmės reguliavimo palyginimui su šios baudmės reguliavimu kitose šalyse ir su Jungtinių Tautų standartinėse minimaliose taisyklėse dėl priemonių, nesusijusių su laisvės atėmimu numatytais reikalavimais. Analizuotos Lietuvos ir užsienio mokslininkų publikacijos. Taip pat plačiai išnagrinėtas 2005 m. atliktas Tomo Mackevičiaus mokslinis veikalas, atskleidžiantis viešųjų darbų baudmės vykdymo ir taikymo problematiką. Pasiremta aktualia teismų praktika (iš viso magistro darbe pasiremta 41 byla). Didelę empirinę reikšmę turėjo ir Lietuvos probacijos tarnyboje atlikti interviu su šios tarnybos pareigūnėmis, padėjusiomis geriau ir išsamiau atskleisti viešųjų darbų vykdymo ir taikymo problematiką. Darbo priede pateikti transkribuoti interviu, sunumeruotomis eilutėmis, kurios nurodomos cituojant jas tekste.

1. DARBAS KAIP BAUSMĖ: PRIVERSTINIO DARBO IR VIEŠŪJŲ DARBŲ SANTYKIS

1.1. Viešieji darbai kaip bendruomeninė sankcija

Viešųjų darbų bausmė žinoma nuo seniausių laikų. Jau viduramžiais buvo galima išvengti įkalinimo už baudos nesumokėjimą valant miesto sienas (Albrecht, Schädler, 1986, p. 2). XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje viešieji darbai kaip alternatyva baudai ar su ja susijusiai laisvės atėmimo bausmei, buvo pripažinti daugumos vakarų Europos valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose (Albrecht, Schädler, 1986, p. 2). Vis dėl to, tuo metu viešieji darbai buvo labiau siejami su priverstiniu darbu. Besikeičiančios baudžiamosios politikos tendencijos, Ženevos konvencija, draudžianti priverstinį darbą, politinių ir pilietinių teisių paktas, Romos konvencija lėmė viešųjų darbų bausmės pokyčius (Albrecht, Schädler, 1986, p. 4). Greta noro vykdyti teisingumą, neįkalinant asmenų, pagrindinis argumentas plėsti viešųjų darbų taikymą buvo didėjantis nusikalstamumas visoje Europoje, perpildyti kalėjimai ir didelės išlaidos valstybei (Albrecht, Schädler, 1986, p. 4). Pavyzdžiui, 1981 m. viešieji darbai Nyderlanduose įteisinti siekiant aiškaus tikslo – sumažinti laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistų asmenų skaičių (Graebisch, Burkhardt, 2015, p. 53). Taigi, siekiant finansiniu požiūriu valstybėms palankesnių sprendimų, buvo siekiama plėsti bausmių, nesusijusių su laisvės atėmimu, taikymą.

Vienas iš pirmųjų tarptautinių dokumentų, skatinančių taikyti viešųjų darbų bausmę, buvo Europos Tarybos Ministrų komiteto 1976 m. priimta Rezoliucija (Council of Europe Committee of Ministers Resolution (76) 10, 1976). Joje pažymima, kad viešųjų darbų bausmė naudinga ne tik kaltininkui, kai jis kompensuoja žalą atlikdamas viešuosius darbus, bet ir bendruomenei, kuri aktyviai prisideda prie kaltininko resocializacijos priimdama jį į savanorišką darbą.

Pagrindinis teisės aktas, padaręs reikšmingą įtaką šio instituto plėtrai Europoje, buvo Jungtinių Tautų standartinės minimalios taisyklės dėl priemonių, nesusijusių su laisvės atėmimu (Tokijo taisyklės). Šiose taisyklėse akcentuojama, jog įkalinimas ar laisvės atėmimas neturėtų būti taikomi kaip pagrindinės bausmės. Priešingai, tai – ypatingai žmogų žalojančios priemonės, kurios turi būti taikomos tik išimtiniais atvejais, be to, jos daug valstybei kainuoja (Commentary on the United Nations standard minimum rules for non-custodial measures, 1993, p. 2).

Tokijo taisyklėse akcentuojama alternatyvių laisvės atėmimui bausmių reikšmė. Jos mažiau varžo žmogaus laisvę, šios bausmės neatima galimybės ir toliau dirbti, neatitraukia

nuo socialinės aplinkos, tačiau tuo pačiu valstybė gali nustatyti tam tikrus apribojimus (Commentary on the United Nations standard minimum rules for non-custodial measures, 1993, p. 2). Žinoma, tam, kad alternatyvios laisvės atėmimui priemonės būtų efektyvios, reikalinga, kad valstybė galėtų rinkti informaciją apie asmenį – kaip jis elgiasi ar laikosi numatytų nurodymų, o, prireikus, minėtas priemonės pakeisti griežtesnėmis (Commentary on the United Nations standard minimum rules for non-custodial measures, 1993, p. 2). Taigi esminis siekis, numatytas Tokijo taisyklėse, yra užtikrinant žmogaus teisių ir laisvių laikymąsi numatyti pagrindines taisykles ir standartus bet kokiems apribojimams (Commentary on the United Nations standard minimum rules for non-custodial measures, 1993, p. 3). Apibendrintai, alternatyvios bausmės laisvės atėmimui mažina nuteistųjų stigmatizaciją ir įgalina veiksmingesnę resocializaciją.

Tokijo taisyklių 1.2 dalyje taip pat nurodoma, jog šios taisyklės skirtos skatinti aktyvesnį bendruomenės įsitraukimą į baudžiamosios justicijos valdymą, ypač elgiantis su nusikaltusiais asmenimis, bei skatinti pažeidėjų atsakomybės jausmą visuomenės atžvilgiu (Commentary on the United Nations standard minimum rules for non-custodial measures, 1993, p. 5). Manytina, jog nagrinėjamas tikslas ypatingai aktualus viešųjų darbų bausmės kontekste. Nagrinėjamos taisyklėse numatyta, jog viešieji darbai yra tokia restitucijos forma, kuri naudinga visai bendruomenei, ne tik aukai (Commentary on the United Nations standard minimum rules for non-custodial measures, 1993, p. 18). Kitaip tariant, šios bausmės pranašumas yra tas, kad ji kelia reikalavimus nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui, tačiau duoda naudingą rezultatą ir visai bendruomenei – t. y. atliekami darbai, kurie kitu atveju nebūtų atlikti (Community service in practice, p. 5). Be to, viešieji darbai yra ne tik pigesnė bausmė negu laisvės atėmimas, ji gali būti svarbi kalėjimų populiacijos stabilizavimo priemonė, nesukelianti grėsmės bausmių vykdymo vientisumui (Community service in practice, 1997, p. 7).

Užsienio literatūroje išskiriama, jog viešųjų darbų bausmės tikslai yra užtikrinti perspektyvų, drausmingą ir naudingą bendruomenei darbą, kuris gali paskatinti reabilitaciją ir sumažinti pakartotinio nusikalstamo elgesio riziką (Community service in practice, 1997, p. 5). Taip pat, lyginant su laisvės atėmimo bausme ir kitomis alternatyviomis bausmėmis, asmuo ne tik nėra izoliuojamas nuo bendruomenės, bet ir nėra ardomi šeimos ar darbiniai santykiai. Išskiriama ir resocializacijos funkcija, nes nusikaltęs asmuo duoda savo sutikimą šiai bausmės rūšiai, o darbo pobūdis pasirenkamas atsižvelgiant į jo gebėjimus ir polinkius (Radulovic, 2019, p. 368).

Anot Graikijos ir Vengrijos ekspertų, viešieji darbai yra tinkamiausia ir perspektyviausia bendruomeninė sankcija pakartotinio nusikalstamumo prevencijai ir socialinės įtraukties

skatinimui, nes ji padeda siekti reabilitacinių, baudžiamųjų ir atkuriamųjų tikslų. Antai Lenkijoje, vykdant viešuosius darbus, kasmet atliekama daugiau kaip 60 000 valandų valymo, priežiūros, remonto ir statybos darbų, kurie, kaip mano Lenkijos ekspertas, yra naudingi įstaigoms ir vietos bendruomenei (Rodrigues *et al*, 2022, p. 53–54).

2017 m. priimtos Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacijos dėl Europos bendruomeninių sankcijų ir priemonių taisyklių 39 punkte pažymėta, jog pagrindinis bendruomeninių sankcijų ir priemonių tikslas – palengvinti asmens prisitaikymą visuomenėje. Viena iš svarbiausių nuostatų, numatytų tiek šiame dokumente, tiek Tokijo taisyklėse yra ta, jog nuteistajam skiriami viešieji darbai turėtų būti socialiai naudingi ir prasmingi, o ne beprasmingi (Commentary on the United Nations standard minimum rules for non-custodial measures, 1993, p. 25). Rekomendacijoje akcentuojama, jog tokios sankcijos ir priemonės dėl savo pobūdžio labai priklauso nuo bendradarbiavimo su visuomene, jeigu darbai bus beprasmingi, mažai tikėtina, kad toks bendradarbiavimas bus skatinamas. Ir atvirkščiai, darbas, kuris yra akivaizdžiai naudingas visuomenei ir gerinantis asmens įgūdžius, gali padidinti norą bendradarbiauti ir sustiprina atsakomybės jausmą bendruomenei. Užsienio literatūroje ši nuostata išplečiama, teigiant, jog nagrinėjama bausmė turi būti ne tik prasminga, bet ir fiziškai bei emociškai reikli nuteistajam, apimti savidiscipliną, pagarbą kitiems, įtraukianti asmenį į užduotis ar situacijas, kurios keltų iššūkį jo požiūriui, patirčiai ir gebėjimams (Community service in practice, 1997, p. 5).

Tačiau pabrėžtina, kad viešieji darbai tinka ne kiekvienam nusikaltusiam asmeniui (Community service in practice, 1997, p. 5). Minėtoje Rekomendacijoje papildomai pažymėtina, jog šiais darbais turi būti kuo geriau panaudojami ir (arba) tobulinami nuteistojo įgūdžiai. Beprasmingas darbas ne tik, kad neatlieka jokios resocializacinės funkcijos, tačiau gali veikti netgi kaip išnaudojimas. Antai beprasmingas darbas kaip bausmė buvo žinomas jau nuo 1552 m. kai Anglijoje veikė sunkių darbų namai, kuriuose benamiai turėjo kojomis sukti didelį ratą, tokia bausmė egzistavo net iki XX a. pradžios (Švedas, 2013, p. 28). Manoma, jog „toks minamasis miniatiūrinis ratas, įtaisytas kameroje vienam žmogui, buvo panaikintas ir dėl komercinių paskatų (mažinant išlaidas), ir pasireiškimus žmoniškumui (Andriulis, 2000, p. 81). Akivaizdu, kad viešieji darbai, taip kaip jie numatyti Tokijo taisyklėse, turi būti prasmingi ir didinti nuteistojo įgūdžius, siekiant sumažinti tikimybę pakartotinio nusikalstamo elgesio ir padidinti nuteistojo galimybes integruotis į visuomenę (Commentary on the United Nations standard minimum rules for non-custodial measures, 1993, p. 26).

Įdomi minėtos Rekomendacijos 40 punkte pažymėta nuostata, kurios nerasime nacionaliniuose teisės aktuose, jog viešieji darbai negali būti atliekami siekiant gauti pelno

juos atliekančioms institucijoms, jų darbuotojams ar siekiant komercinio pelno. Pagrindinis šios nuostatos tikslas – nepaversti nuteistųjų „pigia darbo jėga“ (Recommendation of the Committee of Ministers to member States on the European Rules on community sanctions and measures CM/Rec, 2017, p. 16). Nagrinėjama teisės akte teigiama, jog darbo naudą, pirmiausia, gauna bendruomenės, prieš kurią asmuo nusikalto, nariai, tačiau tikimasi, kad nusikaltęs asmuo taip pat gaus naudos iš viešųjų darbų bausmės atlikimo patirties. Ši taisyklė draudžia nusikaltusiam asmeniui dirbti visuomenei naudingus darbus, kurie yra atliekami siekiant pasipelnyti (Recommendation of the Committee of Ministers to member States on the European Rules on community sanctions and measures CM/Rec, 2017, p. 16). Taip pat pažymėta, jog kai kuriose šalyse socialinio pobūdžio organizacijos vis dažniau įsitraukia į bendruomeninių sankcijų ir priemonių administravimą ir, atlikdamos savo darbą, šios įmonės gali gauti pelno organizacijai ir (arba) visuomenei. Kitaip tariant, nagrinėjama taisyklė neatmeta tokių organizacijų, tačiau reikalaujama, kad bendruomeninės sankcijos ar priemonės tikslas neturi būti finansinio pelno siekimas, taip pat, kad viešųjų darbų bausme skiriamomis užduotimis nebūtų šio tikslo siekiama (Recommendation of the Committee of Ministers to member States on the European Rules on community sanctions and measures CM/Rec, 2017, p. 16–17). Sisteminiis Tokijo taisyklių 3.8 ir 12 punktų aiškinimas numato, jog viešųjų darbų sąlygos turėtų atitikti visus galiojančius sveikatos ir saugos teisės aktus. Pažeidėjai atliekantys darbą, kaip su laisvės atėmimu nesusijusią priemonę, turėtų būti apdrausti nuo nelaimingų atsitikimų, sužalojimų ir civilinės atsakomybės, laikantis nacionalinių teisės aktų reikalavimų (Commentary on the United Nations standard minimum rules for non-custodial measures, 1993, p. 25).

Galima teigti, kad dabartiniu metu tarptautinėje baudžiamojoje teisėje daug dėmesio skiriama alternatyvioms laisvės atėmimui bausmėms, tarp jų ir viešiesiems darbams. Europoje yra atlikta nemažai tyrimų, kuriais siekta pagrįsti viešųjų darbų bausmės naudą. Antai Šveicarijoje buvo atliekamas eksperimentas, kurio metu viešieji darbai buvo skiriami kaip trumpalaikės laisvės atėmimo bausmės alternatyva. Viena įkalinimo diena buvo prilyginama 8-ioms viešųjų darbų valandoms. Nors pakartotinio sulaikymo atvejų buvo daugiau kontrolinėje grupėje, tačiau nebuvo aptikta reikšmingų pakartotinio nusikalstamumo, taip pat įsidarbinimo bei socialinių ir privataus gyvenimo aplinkybių rodiklių skirtumų tarp asmenų, nuteistų trumpalaikio laisvės atėmimo bausme, ir nuteistųjų, kuriems buvo skirti viešieji darbai (Graebisch, Burkhardt, 2015, p. 39). Tačiau rodiklis, kad trumpalaikis įkalinimas, remiantis šio tyrimo rezultatais, nesukėlė neigiamo poveikio nuteistųjų vėlesniam įsidarbinimui, nėra labai reikšmingas, nes į tyrimo imtį nepateko asmenys, turintys stiprius ryšius su savo darbu

(Graebisch, Burkhardt, 2015, p. 40). Šio eksperimento metu taip pat nustatyta, jog viešieji darbai yra labiau pageidaujami už įkalinimą (Graebisch, Burkhardt, 2015, p. 40). Antra reikšminga išvada, jog trumpalaikio įkalinimo bausmės vykdymas vietoj viešųjų darbų yra labai susijęs su nuomone, jog nuosprendis buvo „nesąžiningas“. Tai siejama su tuo, kad skiriant viešųjų darbų bausmę nuteistieji turi pasirinkimo galimybę, yra paisoma jų nuomonės. Taigi, prieita prie išvados, jog būtina paisyti kuo didesnio sąžiningumo principo taikant nuteistiems asmenims sankcijas ir suteikti jiems sutikimo, nuomonės išsakymo ar net pasirinkimo galimybę (Graebisch, Burkhardt, 2015, p. 40–41). Autoriai, nagrinėję šį tyrimą, teigia, jog toks Šveicarijos rezultatas gali būti įvertinamas kaip pirmasis rodiklis, reiškiantis, jog baudžiamoji politika negali būti pagerinta viešuosius darbus pakeičiant trumpalaikiu laisvės atėmimu (Graebisch, Burkhardt, 2015, p. 44). Doktrinoje taip pat keliamas klausimas, ar ši išvada tikrai negalėjo būti padaryta nenaudojant eksperimentinio tyrimo, o remiantis imperatyvu pakeisti laisvės atėmimo bausmę alternatyviomis sankcijomis, nurodytu Europos bendruomeninių sankcijų ir priemonių taisyklėse (Graebisch, Burkhardt, 2015, p. 44). Kol neįrodyta, kad nuteistieji asmenys suvokia viešuosius darbus kaip sunkesnę bausmę už trumpalaikį laisvės atėmimą, viešieji darbai ir turi būti skiriami. Kilus abejonių dėl suvokiamo griežtumo – nors tyrimų rezultatai nesuteikia tokios priežasties – nuteistajam asmeniui gali būti suteikta pasirinkimo teisė (Graebisch, Burkhardt, 2015, p. 44).

Taip pat nagrinėjamos temos kontekste svarbu atriboti nuteistųjų laisvės atėmimu darbus ir darbus, kuriuos atlieka asmenys be faktinio laisvės atėmimo. Nuteistųjų laisvės atėmimu darbas, laikomas vienu iš svarbiausių įkalinimo įstaigų stabilumo veiksmų, padedančiu prasmingiau išgyventi kasdienybę (Sakalauskas, 2015, p. 4). Dauguma įkalinimų asmenų prasmingo užimtumo nebuvimą faktiškai išgyvena kaip papildomą baudimą (Sakalauskas, 2015, p. 4). Taip pat mokslininkai pabrėžia, kad darbinė veikla įkalinimo įstaigose svarbi ne tik kaip vienas iš žalingo įkalinimo poveikio mažinimo būdų, bet ir kaip sėkmingos integracijos atlikus bausmę prielaida (Sakalauskas, 2015, p. 4). D. Petrylaitė akcentuoja, jog pats savaimė darbas neturėtų būti tapatinamas su bausme. Autorė pažymi, jog, netgi sutinkant, kad darbas yra viena iš svarbiausių resocializacijos priemonių, jis neturėtų pats savaimė tapti papildoma bausme asmeniui, kuris neturi nei motyvacijos, nei tikslo užsiimti darbine veikla. Tačiau asmenys, sutinkantys dirbti, turėtų gauti tokias pačias socialines garantijas, kokias turi ir dirbantieji laisvėje (Petrylaitė, 2010, p. 10). Nors mokslininkė nagrinėjo darbą, kurį atlieka nuteistieji laisvės atėmimu, manytina, jog įžvalgos dėl socialinių garantijų ir būtino asmens sutikimo yra aktualios ir nagrinėjant nuteistiesiems paskirtus darbus be faktinio laisvės atėmimo, t. y. viešuosius darbus.

1.2. Pataisos darbų be laisvės atėmimo ir viešųjų darbų atribojimas

Darbas kaip bausmė tiek Lietuvos, tiek užsienio teisėje yra žinomas nuo seniausių laikų. Ilgą laiką buvo tikima teigiamu darbinės veiklos poveikiu nuteistiesiems, o kaliniai buvo išnaudojami kaip pigi darbo jėga (Sakalauskas, 2015, p. 1). Priverstinis darbas, kaip tam tikra bausmės rūšis arba laisvės atėmimo bausmės elementas, galimas įvairiomis formomis, pavyzdžiui, anksčiau Lietuvoje veikė sunkiųjų darbų kalėjimas, kuriame kaliniai dirbo žemės ūkio darbus, pjovė malkas, kasė žemę, atliko stalių, kalvių darbus ir t. t. (Blaževičius *et al*, 2004, p. 521). Vėliau sunkieji darbai buvo pakeisti pataisos darbais, o 1971 m. netgi įsigaliojo Pataisos darbų kodeksas, įteisinęs pataisos darbų kolonijas, kalėjimus ir auklėjimo darbų kolonijas. Nors šiose įstaigose buvo vykdoma laisvės atėmimo bausmė, tačiau darbas buvo viena iš svarbiausių nuteistųjų pataisos priemonių, tai atsispindėjo net kodekso ir šių įstaigų pavadinimuose. Sovietinėje ideologijoje nusikalstamumas buvo svetimas, iš kapitalistinių santykių užsilikęs reiškinys, todėl manyta, kad nusikaltusius galima ir reikia pakeisti, vyravo „pataisos koncepcija“ (Sakalauskas, 2015, p. 10). Ši koncepcija, kaip suponuoja pats pavadinimas, suprantama taip, jog kiekvienas asmuo gali būti perauklėtas, o pagrindine ir veiksmingiausia pataisos priemone buvo laikomas darbas (Petrylaitė, 2010, p. 8). Literatūroje pažymima, jog „pataisymo“ procesą reiktų skirti nuo „perauklėjimo“, nes „pataisyti nuteistąjį“ iš esmės reiškė įskiepyti jam pagarbą socialistinei teisėtvarkai ir įtikinti jį, jog būtina nebedaryti nusikaltimų ir kitokių pažeidimų. Perauklėjimas reiškė gilesnį nuteistojo sąmonės pakeitimą – siekta, kad vykdant paskirtą bausmę, buvęs nusikaltėlis pasidarytų tikru tarybiniu žmogumi, sąmoningu ir aktyviu socialistinės visuomenės nariu, kurio elgesį apspręstų ne baudžiamųjų įstatymų baimė, o paties įsitikinimai, aukšti komunistinės moralės principai (Sakalauskas, 2015, p. 11).

Sovietinėje sistemoje pagal savo pobūdį artimiausia bausmė viešiesiems darbams buvo pataisos darbai be laisvės atėmimo, reglamentuoti 1961 m. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos (toliau – LTSR) baudžiamojo kodekso 29 straipsnyje ir Pataisos darbų kodekse. Minėtame straipsnyje numatyta, jog pataisos darbai be laisvės atėmimo galėjo būti skiriami nuo dviejų mėnesių iki dvejų metų. Pirminėje Pataisos darbų kodekso redakcijoje, pataisos darbai buvo atliekami pagal teismo nuosprendį nuteistojo darbovietėje arba kitose vietose, nuteistojo gyvenamosios vietos rajone. Tačiau vėliau ši nuostata buvo pakeista ir Pataisos darbų kodekso 6 bei 98 straipsniuose, bei 1961 m. LTSR baudžiamojo kodekso 29 straipsnyje numatyta, jog pataisos darbai be laisvės atėmimo gali būti atliekami tik nuteistojo darbovietėje (Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, Pataisos darbų ir Baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo“ Nr. I-551, priimto 1994 m. liepos

19 d., įsigaliojimo tvarkos, 1994). Kitaip tariant, pataisos darbai galėjo būti skiriami tik pagal darbo sutartį dirbančiam asmeniui (Švedas, 2005, p. 84). Doktrinoje šis pakeitimas vertintas neigiamai, nes sumažėjo galimybė taikyti su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes – jeigu asmuo baudžiamosios bylos tyrimo metu neturėjo darbo, teismas buvo priverstas jam skirti laisvės atėmimą (Švedas, 2006, p. 148).

Pataisos darbų kodekso 101 straipsnyje taip pat buvo numatyta, jog pataisos darbų be laisvės atėmimo atlikimo metu draudžiama atleisti nuteistuosius iš darbo, jiems patiems prašant, be organų, kurių žinioje yra šios rūšies bausmės vykdymas, leidimo. Tokia nuostata nebuvo socialiai teisinga, nes šaržuojant pastebima, kad norint išsaugoti darbo vietą, reikėjo padaryti nusikaltimą (Švedas, 2005, p. 84).

Pagal Pataisos darbų kodekso 102 straipsnį ir pagal 1961 m. LTSR baudžiamojo kodekso 29 straipsnį nubaudus pataisos darbais be laisvės atėmimo iš nuteistojo uždarbio į valstybės pajamas daromos teismo nuosprendžiu nustatyto dydžio išskaitos, kurios siekė nuo penkių iki dvidešimt procentų uždarbio. Taigi pagal savo turinį pataisos darbai netgi buvo artimi baudai (Švedas, 2005, p. 84). Pataisos darbų kodekso 101 straipsnyje buvo numatyta, jog pataisos darbų atlikimo laikas buvo skaičiuojamas mėnesiais ir jis nebuvo įskaitomas į darbo stažą. Atkreiptinas dėmesys į to paties straipsnio nuostatą, kuri numato šios taisyklės išimtį – jeigu nuteistasis pataisos darbais be laisvės atėmimo, atlikdamas bausmę, sąžiningai dirbo ir pavyzdingai elgėsi, tas laikas galėjo būti įskaitytas į atlikusio bausmę asmens bendrąjį darbo stažą, remiantis teismo sprendimu.

Teigiamai vertintina Pataisos darbų kodekso 98 straipsnyje buvusi nuostata, jog pataisos darbai be laisvės atėmimo atliekami atsižvelgiant į nuteistojo darbingumą ir, kiek galima, į jo specialybę. Tačiau vienas iš pagrindinių skirtumų, atribojančių dabar taikomą viešųjų darbų bausmę ir pataisos darbus be laisvės atėmimo, slypi minėto kodekso 100 straipsnyje, kuris numatė, jog asmenys, atliekantys pataisos darbus be laisvės atėmimo, taisomi ir perauklėjami, remiantis jų dalyvavimu visuomenei naudingame darbe. Taigi darbas suprantamas kaip baudžiamąjį įstatymą pažeidusio asmens „pataisymo“ ir „perauklėjimo“ forma. Antai Pataisos darbų kodekso 98 straipsnyje buvo numatyta – „kai nuteistasis yra nepilnametis, be to, atsižvelgiama į būtinumą užtikrinti reikiamą jo elgesio ir gamybinės kvalifikacijos įsigijimo priežiūrą“. Galima kelti klausimą, kas yra reikiama nepilnamečio kvalifikacijos įsigijimo priežiūra? Antra, ar tikrai, nepilnamečio nuteistojo atveju, svarbiausias prioritetas yra jį „perauklėti“ ir, negana to, užtikrinti, kad jis gautų gamybinę kvalifikaciją? Pažymėtina, jog doktrinoje nagrinėjant „pataisos darbų politiką“ kaip terminą, pastebėta, jog šis institutas buvo pirmiausiai orientuotas į nuteistųjų įtraukimą į darbą. Taip pat atkreiptas dėmesys, jog šie

pataisos darbai turėjo priverstinio darbo požymių (Blaževičius *et al*, 2004, p. 41). Šis teiginys kildinamas iš Pataisos darbų kodekso 100 straipsnio, kuriame numatyta, jog nuteistieji pataisos darbais be laisvės atėmimo privalo laikytis nustatytos bausmės atlikti tvarkos, šaukiami privalo atvykti į organus, vykdančius šios rūšies bausmę. Jeigu nuteistasis be svarbių priežasčių neįvykdo šio reikalavimo, jis gali būti atvesdinamas. Kitaip tariant, nebuvo reikalingas nuteistojo sutikimas nei šios bausmės vykdymui, nei taikymui.

Nagrinėjama bausmės rūšis 1986 m. duomenimis sudarė 22,9 proc. skiriamų bausmių (Pavilonis, Riepšas, 1987, p. 20). Tuometinę bausmių skyrimo praktiką analizavę autoriai pastebėjo tendenciją dažniau skirti pataisos darbus be laisvės atėmimo ir baudas. Anot mokslininkų: „šią tendenciją reikėtų laikyti teisinga, ji, manytume, turėtų atsispindėti ir naujai ruošiamuose baudžiamuosiuose įstatymuose“ (Pavilonis, Riepšas, 1987, p. 20). Tačiau pataisos darbų be laisvės atėmimo skyrimo atvejų nuo 1991 m. iki 1998 m. mažėjo. Antai, 1991 m. pataisos darbai be laisvės atėmimo sudarė 21,3 proc. skiriamų bausmių, o 1998 m. tesudarė vos 3,3 proc. (Švedas, 2003, p. 47). Tokie pokyčiai siejami su nagrinėjamu laikotarpiu vyravusia baudžiamąja politika, kuri buvo orientuota į dažną laisvės atėmimo bausmės taikymą ir į jo trukmės ilginimą.

2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojusiam Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau vadinama – BK) buvo įtvirtintos naujos bausmių rūšys, kurių iki tol nebuvo, t. y. viešieji darbai, laisvės apribojimas ir areštas. Naujos bausmės turėjo tapti veiksmingomis priemonėmis asmenims, padariusiems baudžiamuosius nusizengimus, neatsargius nusikaltimus, nesunkius ir apysunkius tyčinius nusikaltimus, kitaip tariant, įteisintos vidutinio griežtumo bausmių rūšys (Švedas, 2013, p. 24). Taigi nebeliko bausmės rūšies „pataisos darbai be laisvės atėmimo“, ji buvo pakeista viešaisiais darbais. Literatūroje teigiama, jog 2003 m. įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksui (toliau vadinama – BVK) atsirado nauja nuteistųjų „socialinės rehabilitacijos“ sąvoka, kuri taip pat yra kritikuotina (Vaičiūnienė, 2017, p. 186). G. Sakalauskas pažymi, jog „rehabilituoti reiškia siekti jį psichologiškai „atstatyti“ bausmės vykdymo metu ar po jos atlikimo (Sakalauskas, 2015, p. 13). Anot autoriaus, turėtų būti vartojama sąvoka resocializacija, kuri suprantama kaip pozityvus ir individualizuotas poveikis nusikaltusiam asmeniui, apimantis asmens gebėjimų gyventi nenusikalstamai ir integracijos skatinimą (Sakalauskas, 2015, p. 13). Būtent ši sąvoka ir yra vartojama po 2023 m. sausio 1 d. įsigaliojusių BVK pakeitimų.

Įdomu, kad vienoje iš ankstesnių publikacijų, nagrinėjusių bausmių vykdymo sistemos pokyčius Lietuvos teisinėje sistemoje, ši bausmė vadinama „priverstinių darbų, arba viešųjų darbų, bausmė“ (Kačerauskas, 2004, p. 112). Kitaip tariant, viešieji darbai sutapatinti su

priverstiniais darbais. Vis dėlto, tokiai autoriaus nuomonei negalima pritarti. Nors formaliai viešieji darbai pakeitė pataisos darbus be laisvės atėmimo, vis dėlto nei priverstinių darbų, nei pataisos darbų be laisvės atėmimo tapatinti su viešaisiais darbais nederėtų. Be jau minėtų ideologinių skirtumų ir bausmės tikslų, esminis yra pataisos darbų be laisvės atėmimo prievartinis pobūdis, nenumatant kaltinamojo sutikimo kaip privalomo bausmės skyrimo elemento. Kyla klausimas, ar tikrai tokia pataisos darbų be laisvės atėmimo samprata, kokia buvo numatyta anksčiau galiojusiame baudžiamajame įstatyme, neatitiktų priverstinio darbo sampratos, kuris ir anuomet buvo uždraustas ne vienu tarptautiniu teisės aktu.

Viena pirmųjų yra 1930 m. Tarptautinės darbo organizacijos (toliau vadinama – TDO) konvencija Nr. 29 „Dėl priverstinio ar privalomojo darbo“, kuri Lietuvos Respublikoje buvo ratifikuota 1995 m. (Tarptautinės darbo organizacijos konvencija Nr. 29, 1996). Nagrinėjamos temos kontekste šioje konvencijoje numatyti du svarbūs aspektai: visų pirma, 2 straipsnio (c) punkte numatyta, jog priverstiniu ar privalomu darbu konvencija nelaiko kokio nors darbo ar tarnybos, kurie būtų išreikalauti iš asmenų kaip nuteisimo pasekmė, jeigu tas darbas ar tarnyba atliekami prižiūrint ir kontroliuojant valdžios institucijai ir jeigu asmens nepasamdė ar neįdarbino privatūs asmenys, kompanijos ar asociacijos. Antra, konvencijos 20 straipsnyje nurodoma, jog kolektyvines bausmes numatančiuose įstatymuose, pagal kuriuos bendruomenė gali būti baudžiama už nusikaltimus, padarytus kurio nors jos nario, negali būti nuostatų, numatančių priverstinį ar privalomąjį darbą kaip vieną iš bausmės taikymo tai bendruomenei metodų. Doktrinoje teigiama, jog vis dėlto nuteistųjų darbas pagal šią konvenciją turi būti savanoriškas, atitikti visuomenės lūkesčius ir negali būti naudojamas išimtinai tik privatiems verslo interesams įgyvendinti (Petrylaitė, 2010, p. 11).

Žmogaus teisių ir pagrindinių žmogaus laisvių apsaugos konvencijos (toliau vadinama – ŽTK) 4 straipsnio 2 dalyje taip pat nurodoma, jog niekas negali būti verčiamas dirbti priverstinį ar privalomąjį darbą. Tačiau priešingai, nei TDO konvencija, ŽTK nurodo, jog priverstinis ar privalomas darbas nereiškia bet kokio darbo, kurį paprastai reikalaujama atlikti kalinimo metu, sutinkamai su šios Konvencijos 5 straipsnio nuostatomis, arba lygtinio atleidimo nuo kalinimo laikotarpiu. Beje, pabrėžtina, jog ŽTK 5 straipsnis skirtas teisei į saugumą ir jame kalbama apie asmens įkalinimą. Taigi, TDO konvencija teigia, jog priverstinis ar privalomas darbas gali būti kaip nuteisimo pasekmė, o ŽTK konstatuoja, jog toks darbas gali būti atliekamas tik kalinimo arba lygtinio kalinimo metu.

Atkreiptinas dėmesys, jog galiojant Pataisos darbų kodeksui Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas vertino ŽTK 4 straipsnio atitikimą Lietuvos Respublikos Konstitucijai (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada). Lietuvos

Respublikos Konstitucijos 48 straipsnyje numatyta, jog priverčiamasis darbas yra draudžiamas. Šioje išvadoje Konstitucinis teismas pažymėjo kelis reikšmingus aspektus: pirma, jog: „Konstitucijoje nenumatyti pataisos darbai kaip kriminalinė bausmė, jie netgi neminimi“. Antra, Konstitucijos 48 straipsnio penktojoje dalyje įtvirtinta taisyklė, jog priverčiamuoju darbu nelaikomas ir įstatymo reguliuojamas teismo nuteistųjų darbas, anaiptol nereiškia, kad įstatymai turi nustatyti pataisos darbų be laisvės atėmimo bausmę. Konstitucinis teismas pažymėjo ir tai, kad BK nenumatytas nuteistojo priverstinis įdarbinimas kaip bausmė. Trečia, Konvencijoje priverstinis darbas siejamas su teisėtu laisvės atėmimu (arba su lygtiniu atleidimu nuo kalinimo). Pasiremdamas tiek Europos žmogaus teisių teismo, tiek kitų Europos valstybių teismų praktika, Konstitucinis teismas nusprendė, jog ŽTK 4 straipsnio trečiosios dalies „a“ punktas neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Vis dėlto, teismo argumentai paremti tuo, jog priverstinis darbas siejamas su teisėtu laisvės atėmimu, tačiau nekliamas klausimas dėl nuteistojo asmens sutikimo atlikti tokius darbus, todėl pritartina doktrinai, jog pagal dabartinę teisinę reguliavimą ir formuojamą praktiką, pataisos darbai be laisvės atėmimo turėjo priverstinio darbo požymių (Blaževičius *et al*, 2004, p. 41). Viešųjų darbų bausmė, priešingai nei pataisos darbai, nekelia abejonių dėl atitikties ŽTK 4 straipsniui, nes viešieji darbai vykdomi tik tuo atveju, jeigu nuteistasis sutinka (Švedas, 2005, p. 82).

1.3. Viešųjų darbų teisinis reguliavimas ir taikymo praktika Lietuvoje ir kitose Europos šalyse

Lietuvoje viešųjų darbų bausmės taikymą ir vykdymą reguliuoja du kodeksai – BK ir BVK. Deja, nei vienas iš jų nepateikia viešųjų darbų bausmės sampratos. Doktrinoje teigiama jog viešųjų darbų esmę sudaro nuteistojo įpareigojimas per teismo paskirtą laiką neatlygintinai dirbti nuo 10 iki 40 valandų per mėnesį visuomenės labai sveikatos priežiūros, globos ir rūpybos įstaigose, valstybės ir nevalstybinėse įstaigose ir organizacijose, teikiančiose socialinę pagalbą, paslaugas ar paramą neįgaliesiems, specialiai remtiniams asmenims, ligoniams, tvarkant aplinką ir pan. (Švedas, 2006, p. 150).

Teismų praktikoje akcentuojama, jog viešieji darbai yra pati švelniausia BK numatytų bausmių rūšis, kurios esmę sudaro visuomenei naudingo ir neatlygintino darbo atlikimas per teismo nustatytą laiką (Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-222-491/2015). Tiek doktrinoje, tiek praktikoje išvelgiamas teigiamas viešųjų darbų poveikis. Antai vienoje byloje, teismas atsižvelgė į tai, kad nuteistasis gydomsi priklausomybę nuo narkotikų, savanoriškai dalyvauja specialiose programose, taip pat užsiima socialine veikla bei darbu, todėl neskyrė jam arešto

ir baudos bausmių, nes šios „galėtų neigiamai paveikti jo reintegraciją į visuomenę, ar net priversti jį sugrįžti prie narkotikų vartojimo.“ Todėl asmeniui buvo paskirta viešųjų darbų bausmė, argumentuojant jį: „tokia bausmė nuteistajam užtikrintų jo tolesnę reintegraciją į visuomenę, leistų atsisakyti priešingo teisei veikimo, narkotikų vartojimo ir būtų pakankama sankcija siekiant BK 41 straipsnyje nurodytų bausmės tikslų“ (Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. gruodžio 2 d. nuosprendis, priimtas baudžiamojoje byloje Nr. 1A-322-1020/2022). Doktrinoje teigiama, jog nors pagal bausmių hierarchiją tai yra švelniausia bausmė, vis dėlto „nepritartina viešųjų darbų bausmės (nu)vertinimui kaip neadekvačios bausmės“. S. Nikartas pažymi, jog viešieji darbai yra pakankamai griežta bausmė, tiek ribojanti asmens laisvę, nes asmuo nemažai laiko privalo būti darbo vietoje, vykdyti darbdavio nurodymus, atsiskaityti bausmės vykdymą kontroliuojančiai institucijai ir t. t., tiek bausmė, reikalaujanti asmens aktyvios veiklos, o tinkamai individualizuota, ji turi ir edukacinį poveikį asmenybei (Nikartas, 2019, p. 28). Taip pat papildomai pastebėta, jog viešųjų darbų bausmė yra „ekonomiška laisvės atėmimo alternatyva“ (Kačerauskas, 2004, p. 112). Mokslininkai akcentuoja, jog nagrinėjama bausmė padeda palaikyti bei plėtoti vietos socialinę infrastruktūrą (Drakšienė, Drakšas, 2007, p. 207).

BK viešųjų darbų bausmei skirtame 46 straipsnyje įtvirtinta, jog viešieji darbai gali būti skiriami tik BK specialiojoje dalyje numatytais atvejais ir tik tuo atveju, jeigu kaltinamasis sutinka. Viešieji darbai skiriami nuo vieno mėnesio iki vienerių metų, o šios bausmės terminas skaičiuojamas mėnesiais, įpareigojant nuteistąjį per teismo paskirtą laiką neatlygintinai dirbti nuo 10 iki 40 valandų per mėnesį visuomenės labui. Nagrinėjamam straipsnyje taip pat numatyta, jog viešųjų darbų atlikimo laikas negali būti ilgesnis nei 480 valandų, kai bausmė skiriama už nusikaltimą, ir 240 valandų, kai bausmė skiriama už baudžiamąjį nusižengimą. Darbą nuteistajam parenka bausmę vykdanči institucija kartu su savivaldybių vykdomosiomis institucijomis. Jeigu dėl objektyvių priežasčių asmuo negali atlikti pagal šį straipsnį jam paskirtų viešųjų darbų, teismas gali atleisti jį nuo šios bausmės vietoj jos paskirdamas BK numatytą vieną ar kelias baudžiamojo poveikio priemones arba auklėjamojo poveikio priemones, kai nuo viešųjų darbų bausmės atleidžiamas nepilnametis. Jeigu asmuo dėl pateisinamų priežasčių per teismo paskirtą laiką neišdirbo paskirtų viešųjų darbų valandų, teismas gali pratęsti viešųjų darbų laiką, kol šis asmuo išdirbs paskirtas valandas. Jeigu asmuo vengia atlikti viešuosius darbus, bausmę vykdanči institucija įspėja nuteistąjį dėl galimų teisinių pasekmių, o tais atvejais, kai asmuo ir po įspėjimo vengia atlikti viešuosius darbus, teismas bausmę vykdančios institucijos teikimu gali pakeisti viešuosius darbus bauda arba

laisvės apribojimu. Viešųjų darbų vykdymą reglamentuoja BVK 14–18 straipsniai, kurie toliau darbe analizuojami plačiau.

Svarbu paminėti ir bausmių vykdymo principų svarbą vykdant viešųjų darbų bausmę. Doktrinoje teigiama, jog bausmių vykdymo teisės principai – tai objektyvių visuomenės raidos dėsningumų sąlygotos pagrindinės idėjos, išreiškiančios bausmių vykdymo teisės normų esmę ir valstybės politikos nuostatas reguliuojant bausmių vykdymo visuomeninius santykius (Švedas, 2013, p. 103). Bausmių vykdymo teisės principai turi svarbią metodologinę ir praktinę reikšmę – principai padeda nustatyti uždavinius, kuriuos kelia valstybė institucijoms, įstaigoms ir pareigūnams, vykdančioms bausmes, bei priemones ir būdus, kurie turi būti taikomi, šiems uždaviniams pasiekti (Švedas, 2013, p. 105). Apibendrintai, galima teigti, jog teisingas principų vertinimas leidžia nubrėžti tam tikras bausmių vykdymo sistemos gaires.

BVK 4 straipsnis numato sąrašą principų, kuriais turi būti vadovaujama skiriant ir taikant bausmes, t. y.: teisėtumo, nuteistųjų lygybės taikant bausmių vykdymo įstatymus, konfidencialumo, bausmių vykdymo individualizavimo, humanizmo, teisingo ir progresyvaus bausmių atlikimo, normalizavimo, atvirumo. Pabrėžtina, jog šis sąrašas nėra baigtinis, doktrinoje teigiama, jog įstatymų leidėjas įtraukė tik tuos principus, kurie turi didžiausią reikšmę bausmių vykdymo procesui, tačiau nepaneigiama, jog šiam procesui taikomi ir bendrieji principai, kaip antai teisinės valstybės, proporcingumo ir t. t. (Švedas, 2013, p. 106).

Pirmas, ypatingą reikšmę viešųjų darbų bausmei turintis principas, yra nuteistųjų lygybės taikant bausmių vykdymo įstatymus principas. Šio principo reikšmė yra ta, kad taikant bausmių vykdymo įstatymus visi nuteistieji yra lygūs, nepaisant jų lyties, rasės, tautybės, pilietybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos ir kitų aplinkybių. Pabrėžtina, jog šio principo pažeidimu negalima laikyti atvejų, kai tam tikroms asmenų grupėms, pavyzdžiui nepilnamečiams arba nėščioms moterims, yra sukuriamas palankesnis teisinis padėtis (Švedas, 2013, p. 120). Tačiau viešųjų darbų bausmės vykdymo kontekste atviru lieka klausimas, pavyzdžiui, ar yra sudaromos sąlygos Islamo tikėjimą išpažįstančiam asmeniui, atliekančiam viešųjų darbų bausmę, melstis kelis kartus per dieną? Kitas keliamas klausimas, ar yra sudaromos sąlygos pamaitinti kūdikį krūtimi? Viešųjų darbų kontrolės gairėse pažymima, jog institucija turėtų moterį paskatinti pamaitinti vaiką per pertraukas, jeigu tai yra neįmanoma, turi būti leidžiama pasirinkti laiką darbo valandomis. Šis laiko tarpas neturėtų būti išskaičiuojamas iš bendro valandų skaičiaus, kurį nuteistoji turi dirbti (Community service in practice, 1997, p. 61).

Antras aktualus principas, yra bausmių individualizavimo principas. Šio principo turinį sudaro, jog vykdant bausmes turi būti atsižvelgiama į nuteistojo asmenybę, elgesį bausmės atlikimo metu. Literatūroje akcentuojama šio principo svarba – skirtingiems asmenims, net ir padariusiems tokias pačias nusikalstamas veikas, turėtų būti taikomos skirtingos pataisos priemonės, poveikio metodai ir formos (Švedas, 2013, p. 123). Vykdant bausmę, taip pat turi būti atsižvelgiama į nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo rezultatus ir kitas šio asmens resocializacijai svarbias aplinkybes. Manytina, kad tai yra vienas iš svarbiausių principų vykdant viešųjų darbų bausmę. Minėta, kad net Pataisos darbų kodekse buvo nuostata, numatanti, jog skiriant pataisos be laisvės atėmimo darbus turi būti atsižvelgiama į nuteistojo darbingumą bei specialybę.¹

Taip pat svarbus teisingo ir progresyvaus bausmių atlikimo principas, kurio esmė, kad nuteistojo teisinė padėtis, atsižvelgiant į jo nusikalstamo elgesio riziką ir elgesį bausmės atlikimo metu (nustatytų pareigų atlikimą ir draudimų laikymąsi, reagavimą į resocializacijos priemones) gali būti švelninama arba griežtinama. Svarbu ne tik individualizuotai parinkti nuteistajam viešųjų darbų bausmės pobūdį, bet ir vykdyti kontrolę, kaip jie yra dirbami. Iš teismų praktikos analizės galima teigti, jog viešųjų darbų bausmės vykdymo atlikimas yra ypatingai dažnai vengiamas, tačiau svarbu išsiaiškinti tokio vengimo priežastis ir racionaliai spręsti susidariusią situaciją. Jeigu nuteistajam vieną dieną neatvykus į viešųjų darbų bausmės atlikimo vietą, nesiaiškinant tokios veikos aplinkybių, ši bausmė būtų keičiama į griežtesnę, akivaizdu, jog teisingo ir progresyvaus bausmių atlikimo principas būtų pažeistas. Apibendrinant, vykdant viešųjų darbų bausmę yra privalu atsižvelgti į bausmių vykdymo teisės principus, nustatančius bausmių vykdymo normų esmę.

Taigi ši bausmės rūšis dėl savo paprastumo ir nesudėtingo jos atlikimo organizavimo sėkmingai taikoma daugumoje Europos Sąjungos valstybių. Lietuvos teisinėje sistemoje viešieji darbai laikytini pagrindine bausmės rūšimi, tačiau užsienyje galima įžvelgti įvairių nagrinėjamos bausmės taikymo variantų. Antai kaip pagrindinė bausmė viešieji darbai taikomi Belgijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Olandijoje, kai kuriose šalyse, pavyzdžiui Vokietijoje, viešieji darbai nėra laikomi savarankiška bausme, tačiau gali būti skiriami kaip vienas iš įsipareigojimų atidedant paskirtos laisvės atėmimo bausmės vykdymą (Šulija, 2004, p. 60). Kitaip tariant Vokietijoje nėra savarankiškos viešųjų darbų bausmės, ji gali būti kaip pagalbinis mechanizmas, kai asmenys negali susimokėti baudos (Rodrigues *et al*, 2022, p. 11). Tokį pasirinkimą vokiečiai grindžia konstituciniais nuogastavimais dėl priverstinio darbo, kuris leidžiamas tik vykdant laisvės atėmimo bausmę, draudimo (Dunkel, 2019, p. 42).

¹ Žr. skyriuje „Viešieji darbai kaip bendruomeninė sankcija“.

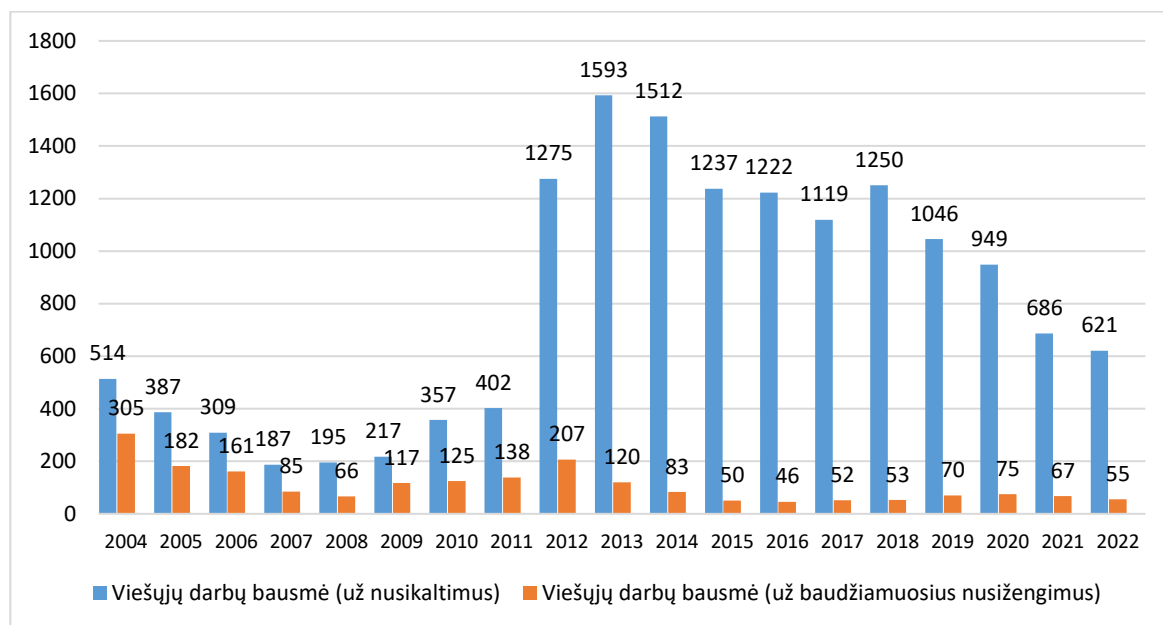
Atkreiptinas dėmesys į Graikijos pavyzdį – be to, kad nagrinėjama bausmė skiriama asmenims, kurie neturi lėšų susimokėti baudos bausmės, tačiau ji taikoma ir tiems, kuriems grėsęs laisvės atėmimas nuo 1 iki 5 metų, buvo pakeistas bauda, tačiau asmenys neturi lėšų jos susimokėti netgi ir dalimis (Mavris, Koulouris, Anagnostaki, 2018, p. 26).

Kaip pakeičianti bausmė viešieji darbai yra Kroatijoje, Estijoje, Suomijoje, Portugalijoje, kaip probacijos dalis – Bulgarijoje, Kipre, Maltoje, Rumunijoje, o kaimyninėje Latvijoje gali būti ir kaip pagrindinė, ir kaip papildoma bausmė (Rodrigues *et al*, 2022, p. 10).

Įdomus reguliavimas yra Italijoje, kurioje tai gali būti laisvės atėmimą pakeičianti bausmė arba kaip pagrindinė bausmė, tačiau tik už tam tikras nusikalstamas veikas, pavyzdžiui, teismo veiklos trukdymą, taip pat taikoma tais atvejais, kai asmuo neturi galimybių sumokėti baudos (Rodrigues *et al*, 2022, p. 10). 2019 m. atliktas tyrimas, kurio metu buvo lyginamos skirtingų Europos sąjungos valstybių narių su laisvės atėmimu nesusijusios bausmės. Tyrimas parodė, jog viešųjų darbų bausmė dažniausiai taikoma Nyderlanduose, Lenkijoje, Belgijoje (Rodrigues *et al*, 2022, p. 52).

Vis dėlto Lietuvoje ši bausmės rūšis yra taikoma sąlyginai retai, antai tyrime numatyta, jog Lietuvoje viešųjų darbų bausmė sudarė tik 6,3 proc. paskirtų bausmių (Rodrigues *et al*, 2022, p. 52). Akivaizdus viešųjų darbų bausmės skyrimo padidėjimas buvo 2012 m. – 2013 m., tačiau tai siejama su dviem aspektais: pirma, su BK specialiosios dalies įstatyminio reguliavimo pokyčiais, dėl kurių atsirado galimybė dažniau skirti viešųjų darbų bausmę (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso <...> pakeitimo ir papildymo įstatymas, TAR, 2011-07-05, Nr. 81-3959). Antra priežastis yra Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo įsigaliojimas bei su tuo susiję BPK ikiteisminio tyrimo pradžios pakeitimai, numatantys, jog tais atvejais, kai BK 140 straipsnio 1 dalyje, 145, 148, 148¹ straipsniuose, 149 straipsnio 1 dalyje, 150 straipsnio 1 dalyje, 151 straipsnio 1 dalyje, 165 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos turi smurto artimoje aplinkoje požymių, ikiteisminis tyrimas pradedamas, nesvarbu, ar yra nukentėjusiojo skundas arba jo teisėto atstovo pareiškimas, ar nėra (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 167, 409 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas, TAR, 2011-07-05, Nr. 81-3959). Atsižvelgiant į šių nusikalstamų veikų pobūdį, kuriose numatyta galimybė skirti viešųjų darbų bausmę, t.y. fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas, grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą arba žmogaus terorizavimas, neteisėtas asmens būsto neliečiamumo pažeidimas, galima daryti prielaidą, jog būtent dėl Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo priėmimo ir su juo

susijusių įstatymų pakeitimų išaugo viešųjų darbų paskyrimo skaičius.² Tas akcentuojama ir žiniasklaidoje, antai interviu metu su tuometiniu Panevėžio miesto apylinkės teismo pirmininkės pavaduotoju V. Krikščiūnu pažymėta, jog: „paprastai smurtautojams skiriama viešųjų darbų“ (Dranseikaitė, 2015, p. 2). Nuo 2021 m. matomas paskirtųjų viešųjų darbų bausmės skaičiaus mažėjimas, galbūt sąlygotas BK Bendrosios dalies pokyčių (žr. 1 pav.)³.

1 paveikslėlis. Lietuvoje pirmos instancijos teismų paskirtų viešųjų darbų bausmių skaičius 2004–2022 m. (Sudaryta autorės, remiantis Valstybės duomenų agentūros duomenimis)

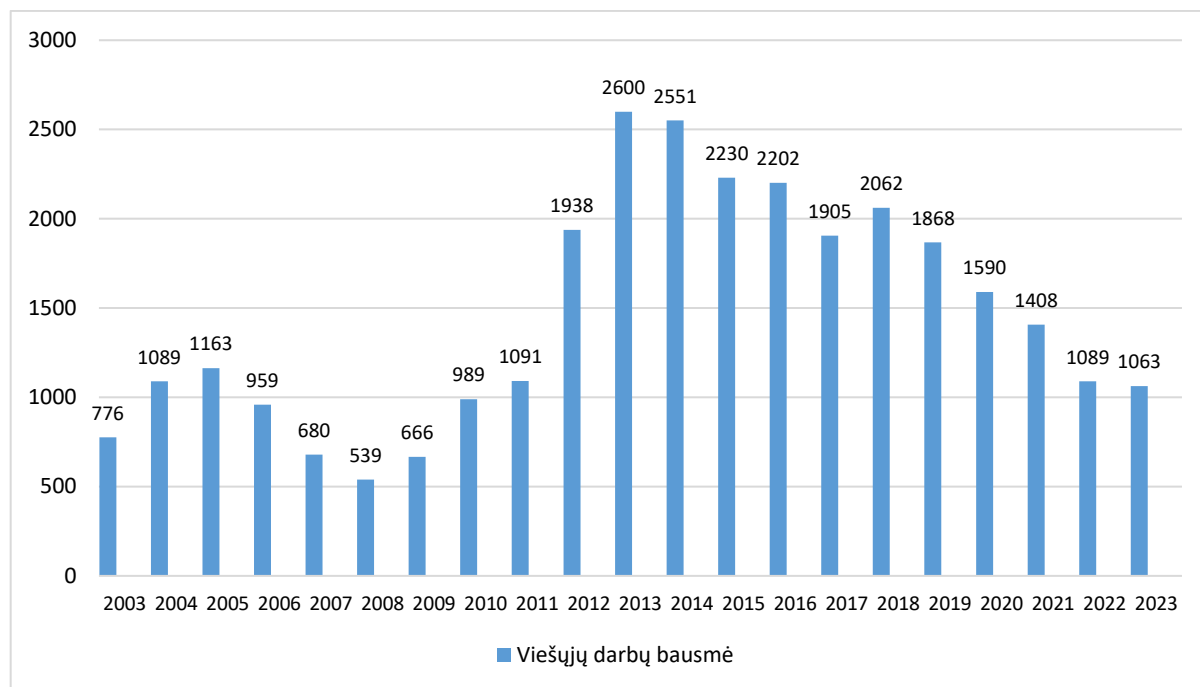
Lyginant per metus paskirtų viešųjų darbų bausmių skaičių su faktiškai per metus Lietuvos probacijos tarnyboje vykdomų bausmių skaičiumi matyti, jog pastarasis yra beveik du kartus didesnis (žr. 2 pav.), nes ne visos paskirtos viešųjų darbų bausmės įvykdomos tais pačiais metais, todėl jų vykdymas persikelia į kitus metus.

Jau 2010 m. mokslininkai atkreipė dėmesį, kad nagrinėjama bausmė yra ne tik itin retai skiriama, bet ir dažnai pakeičiama dėl vengimo ją atlikti (Bikelis, 2010, p. 20). Nors praėjo keturiolika metų, vis dėlto viešųjų darbų vengimo ir reto skyrimo problematika tebėra aktuali. Lietuvos Probacijos tarnyba (toliau vadinama – Probacijos tarnyba) kasmet rengia darbo su asmenimis, esančiais Probacijos tarnybos priežiūroje ataskaitą. Remiantis praėjusių metų statistikos duomenimis, 128 asmenims viešųjų darbų bausmė buvo pakeista dėl vengimo ją atlikti, 2022 m. tokių atvejų buvo 141 (Darbo su asmenimis, esančiais Lietuvos Probacijos

² Nusikalstama veika numatyta BK 148¹ įtakos nagrinėjamo laikotarpio statistikai neturi, nes ji kriminalizuota tik 2021 m.

³ Plačiau analizuojami skyriuje „Nuteistojo sutikimo gavimo problematika“.

tarnybos priežiūroje, statistinė ataskaita, 2024, Nr. VD-167, Darbo su asmenimis, esančiais Lietuvos Probacijos tarnybos priežiūroje, statistinė ataskaita, 2023, Nr. VD-523).

2 paveikslėlis. Lietuvos probacijos tarnyboje per metus vykdytų viešųjų darbų baudmių skaičius 2004–2023 m. (Sudaryta autorės, remiantis Lietuvos kalėjimų tarnybos ir Probacijos tarnybos duomenimis)

S. Bikelis pažymi, jog: „tikslinga imtis priemonių, kad viešųjų darbų baudmė būtų skiriama ir vykdoma dažniau, kad ši Europoje plačiai taikoma poveikio priemonė tiesiog „nenumirtų“ dėl netinkamo jos reguliavimo ir organizavimo.“ Autorius akcentavo, kad turėtų būti didesnis viešųjų darbų baudmės organizavimo indėlis iš valstybės institucijų pusės. S. Bikelio moksliniame tyrime pažymima, jog: „viešieji darbai buvo pradėti diegti baudmių sistemoje tam tinkamai nepasirengus, nes realiai šios baudmės vykdymas teko nuteistojo gyvenamosios vietos savivaldybės vykdomosioms institucijoms ir apskričių viršininkų administracijoms: institucijoms, kurios neturėjo ir neturi nei tinkamos patirties, nei didelio noro įsijungti į baudmes vykdančių institucijų sistemą. Be to, valstybė praktiškai „nusiplovė rankas“ nuo viešųjų darbų vykdymo, pamatine nuostata pasirinkusi absoliutų šių baudmių vykdymo savanoriškumą. <...> Taigi, valstybė turėtų tik surinkti trokštančių gauti papildomos nuteistųjų darbo jėgos arba tiesiog linkusių rūpintis nuteistaisiais organizacijų paraiškas ir tada pasakyti nuteistajam, kur šis turėtų eiti“ (Bikelis, 2010, p. 21).

Taip pat teisės mokslininkai pastebėjo nemažai spragų šios baudmės taikymo sistemoje. 2008 m. atliktoje teisėjų apklausoje respondentai akcentavo, jog šios baudmės atlikimo tvarka yra neaiškiai ir nepakankamai sureglamentuota (Dapšys *et al*, 2008, p. 40). Autorių nuomone,

turėtų būti konkretinami atitinkami teisės aktai, reglamentuojantys viešųjų darbų vykdymą, jų organizavimą bei kontrolę (Dapšys *et al*, 2008, p. 120). Nors šis tyrimas buvo atliktas prieš 16 metų ir per šį laikotarpį buvo nemažai baudžiamojo įstatymo pakeitimų, manytina, kad tiek taikant, tiek vykdant viešųjų darbų bausmę išlieka nemažai problematikos ir konkretumo stokos, tai plačiau analizuojama kituose šio darbo skyriuose.

2. VIEŠŪJŲ DARBŲ BAUSMĖS TAIKYMO PROBLEMINIAI ASPEKTAI

2.1. Viešųjų darbų parinkimo problematika

BK 46 straipsnyje numatyta, jog Lietuvoje valandų skaičių skiria teismas, tačiau konkretų darbą parenka bausmę vykdanti institucija. BVK 14 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad viešųjų darbų atlikimo vietą ir darbą parenka Probacijos tarnyba pagal sveikatos priežiūros, socialinių paslaugų ar kitų įstaigų ir organizacijų paraiškas. Doktrinoje pažymima, jog neatlygintinu nuteistojo darbu visuomenės labai laikytinas bet koks individualus nuteistojo darbas arba darbas sveikatos priežiūros, globos ir rūpybos įstaigose arba valstybinėse ir nevalstybinėse įmonėse, įstaigose bei organizacijose, teikiančiose socialinę pagalbą arba paramą neįgaliesiems, socialiai remtiniems asmenims, nepilnamečiams, ligoniams, tai pat darbas tvarkant aplinką ir pan., už kurį nėra mokamas piniginis atlyginimas ir nėra gaunamas kitoks atlygis – pavyzdžiui natūra, teisėmis ar nuolaidomis ir pan. (Blaževičius, Usik, Švedas, 2004, p. 117). Paprastai šiems darbams specialus pasirengimas nėra reikalingas, dažniausiai tai būna teritorijos tvarkymo darbai, pagalbiniai ar sezoniniai darbai, kaip sniego kasimas ar lapų grėbstymas. Darbo rengimo metu atliktame interviu su Probacijos tarnybos pareigūnėmis (toliau vadinama – Interviu) pažymėta, jog viešieji darbai dažniausiai atliekami seniūnijose, tačiau asmenys taip pat gali būti siunčiami ir į kitas įstaigas, pavyzdžiui, labdaros-paramos fondus, sveikatos, gydymosi įstaigas, socialinių paslaugų namus, teikiančius pagalbą visuomenei (Interviu, eil. 284–289).

BVK 14 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog darbas parenkamas atsižvelgiant, kiek tai yra įmanoma, į nuteistojo specialybę ar profesiją, gyvenamąją vietą ir jo paties pageidavimą. Taigi, pagal šią nuostatą yra trys kriterijai, pagal kuriuos parenkamas viešųjų darbų pobūdis, t. y. nuteistojo specialybė ar profesija, gyvenamoji vieta ir paties nuteistojo pageidavimas.

Vertindamas pirmąjį kriterijų, t. y. nuteistojo specialybę ar profesiją, teismas vienoje iš bylų teismas pažymėjo, kad „viešieji darbai – tai laikino pobūdžio darbai, teikiantys socialinę naudą vietos bendruomenėms, padedantys palaikyti ir (ar) plėtoti vietos bendruomenės socialinę infrastruktūrą ir pan. Viešieji darbai nėra skiriami pagal asmens turimą išsilavinimą, tačiau prabuojamojo turimi darbiniai įgūdžiai bei asmeninės savybės neabejotinai įvertinamos. Todėl visiškai nepagrįstas nuteistojo skundo teiginys, kad probacijos skyrius privalėjo atsižvelgti, jog jis yra įgijęs verslo vadybos administravimo diplomą universitete“ (Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. gegužės 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-353-478/2018). Taigi, anot teismo, išsilavinimas, nėra viešųjų darbų pobūdį lemiantis veiksnys. Interviu pažymėta, jog susitikus su asmeniu, kuriam paskirta viešųjų darbų

bausmė, yra klausama, kokių įgūdžių jis turi, įvertinus darbinius įgūdžius, parenkami darbai iš seniūnijoje numatytų darbų sąrašo. Taip pat Probacijos tarnybos pareigūnės pateikė pavyzdį – jeigu asmuo yra statybininkas, klausama, ar jis mokėtų pataisyti suolą, ar nudažyti sieną? (Interviu, eil. 60–62). Kitas pavyzdys – asmenys, turinys vairuotojo pažymėjimą, neretai išvežioja prekes labdaros ir paramos fonde „Maisto bankas“ (Interviu, eil. 298–299). Interviu akcentuota, kad nuteistieji gali būti skiriami ir į tokias įstaigas kaip senelių namai arba neįgaliųjų centrai, tačiau pareigūnė pažymėjo, kad į tokio pobūdžio institucijas, kai yra tiesioginis kontaktas su kitais žmonėmis, asmenys yra parenkami atsargiau, atsižvelgiant į nuteistojo asmenybę, padarytą nusikalstamą veiką (pateiktas pavyzdys, jog smurtinių nusikaltimų arba viešosios tvarkos pažeidimų atveju asmenys nebūtų skiriami į šias institucijas), taip pat į turimą išsilavinimą (Interviu, eil. 180–185).

Šiame kontekste paminėtinas teisinis reguliavimas Belgijoje, kurioje mokslininkai ištyrė, jog darbdaviams nėra teikiama informacija apie pažeidėjus. Jei nusikaltimo pobūdis yra kontraindikacija priimti pažeidėją į darbo vietą, tokios informacijos neturėjimas gali sukelti sunkumų ir net trukdyti parinkti pažeidėjus į konkrečias darbo vietas. Todėl profesinio konfidencialumo klausimas vertinamas kaip simptomiškas, sudėtingų ir hierarchinių santykių tarp teisingumo įstaigų ir bendruomenės tarnybų požymis (Beyens, 2010, p. 17). Akivaizdu, kad Lietuvoje tokios problemos nekyla, nes, visų pirma, nuteistasis privalo atvykti į Probacijos tarnybą, kuri turi visą reikalingą informaciją apie padarytą nusikalstamą veiką, o ši, įvertinusi nuteistojo asmenybę ir nusikalstamos veikos pobūdį gali parinkti vietą, kur bus faktiškai atliekami viešieji darbai.

Apibendrinant, manytina, kad į nuteistojo turimą specialybę ar profesiją, asmenybę bei į nusikalstamos veikos pobūdį turi būti atsižvelgiama, taip pat turėtų būti paskiriama kuo artimesnė turimiems asmens įgūdžiams bausmės atlikimo vieta. Šis elementas įgyvendina Tokijo taisyklėse numatytus viešųjų darbų tikslus – asmuo, atlikdamas darbą, kuriam jis turi specialių žinių ar įgūdžių, prisideda prie bendruomenės gerovės, o konkreti institucija gauna kokybiškai atliktą darbą ir sutaupo lėšų specialistų samdymui.

Antras kriterijus, į kurį turi būti atsižvelgiama skiriant viešųjų darbų bausmę, yra nuteistojo gyvenamoji vieta. Ši nuostata vertinama teigiamai dėl daugelio priežasčių. Nuosavos transporto priemonės neturėjimas gali apsunkinti nuvykimą į viešųjų darbų atlikimo vietą, be to, taupomas nuteistojo laikas ir lėšos. Taip pat išskirtina artimos arba pažįstamos aplinkos įtaka. Juk patys viešieji darbai pagal savo esmę yra skirti visuomenės labui, todėl atlikti šiuos darbus arčiau savo gyvenamosios vietos turėtų būti didesnė motyvacija. Tačiau svarbu paminėti ir visuomenės teisinės sąmonės lygį. Šis lygis labai reikšmingas, nes lemia

įvairius valstybės gyvenimo procesus, palaiko teisinę tvarką, todėl valstybė turi būti aktyvi šios sąmonės kūrėja, skatindama atitinkamas idėjas, pažiūras į teisę, jos paskirtį (Švedas, 2013, p. 43). Nekyla abejonių, jog dabartiniu metu, kai technologijos užima vis didesnę vietą kiekvieno asmens kasdienybėje, ypatingai svarbus žiniasklaidos ir viešosios nuomonės vaidmuo. Lietuvos visuomenei vis dar būdingas požiūris, jog represinės priemonės yra panacėja nusikalstamumui ir vienintelė galima valstybės reakcija į šį reiškinį yra baudžiamųjų represijų griežtinimas (Švedas, 2013, p. 43). Tačiau žiniasklaidos formuojama nuomonė apie bausmes, o ypač apie viešuosius darbus, retai atspindi tikrąją bausmės paskirtį. Socialinėje erdvėje yra nemažai straipsnių su skandalingomis antraštėmis, kaip antai: „Viešieji darbai – ne bausmė“; „Pastatų tepliotojui – metai viešųjų darbų“; „Keturis šuniukus užkasusiai moteriai teisėja liepė eiti šluoti gatvių“ „Gavote baudą už greičio viršijimą ar bet ką kitą? Galite jos nemokėti, jei sutiksite pašluoti gatves“ (Šeštokienė, 2005, p. 1; Kažukauskienė, 2012, p. 1; Sinkevičius, 2020, p. 1; Buslevičiūtė, 2023, p. 1). Deja, bet pokyčių nuo 2005 m. iki pat 2023 m. rašytų straipsnių apie viešųjų darbų bausmę nėra – žiniasklaida nagrinėjamą bausmę tebelaiko tik „gatvių šlavimu“ ir savotišku „tikrosios bausmės“ išvengimu.

Pavyzdžiui, Nyderlanduose viešųjų darbų bausmė taikoma dažnai, tačiau viešosiose erdvėse taip pat keliamas klausimas, ar ši bausmė nėra per švelni už tam tikras nusikalstamų veikų rūšis (McIvor, Beyens, Blay, Boone, 2010, p. 88). Atsižvelgiant į tai, jog tai yra bendruomeninė sankcija, akivaizdu, jog žiniasklaidos formuojama nuomonė, kad viešieji darbai nelaikytini bausme, o tėra „gatvių šlavimas“, gali būti susiję su dažnu asmenų atsisakymu taikyti šią bausmę, paskirtos bausmės vengimu arba gėdos jausmu. Tą interviu pažymėjo ir Probacijos tarnybos pareigūnės, akcentuodamos, jog yra ne tik gėdos, bet ir tam tikra stigmos problematika – asmenys bijo nereikalingų etikečių klįjavimo, todėl neretai prašo perkelti nagrinėjamos bausmės atlikimą iš gyvenamosios vietos seniūnijos į kitą seniūniją (Interviu, eil. 132-136).

Trečias kriterijus yra paties nuteistojo pageidavimas. Interviu pateiktas pavyzdys, jog kartą asmuo nesutiko atlikti valymo darbų, todėl atsižvelgus į jo pageidavimą, buvo pakeista darbo vieta. Tačiau pažymėtina, kad vis dėlto nuteistųjų pageidavimai dažniausiai susiję su gyvenamąja vieta (Interviu, eil. 193–197).

Nei teismų praktikoje, nei teisės moksle nėra nagrinėjamas klausimas dėl šioje nuostatoje vartojamo teiginio „kiek tai yra įmanoma“. Akivaizdu, kad pagal šį teiginį nė vienas iš minėtų kriterijų nėra imperatyvus teismui parenkant viešųjų darbų bausmės pobūdį. Taip pat pagal tai, kaip šie kriterijai suformuluoti kodekse, galima teigti, jog jie yra lygiaverčiai, tačiau

vis dėlto, atsižvelgiant į anksčiau nagrinėtus priverstinio darbo draudimus, manytina, kad nuteistojo pageidavimas turėtų būti prioritetas parenkant viešųjų darbų pobūdį.

Aktuali ir BK 46 straipsnio 2 dalyje, numatančioje viešųjų darbų bausmės skyrimo tvarką, pavartota sąvoka „visuomenės labui“. Ši sąvoka aiškinama taip, kad viešieji darbai negali būti skiriami privačiam kapitalui didinti, nes tai prieštarautų pačios bausmės paskirčiai, kitaip tariant, tai galėtų būti darbas, už kurį mokama iš valstybės ar savivaldybės biudžetų (Kačerauskas, 2004, p. 112). Skiriami atlikti turėtų būti darbai, susiję su miestų, kaimų ar gyvenviečių gerove, t. y. įvairūs tvarkomieji darbai, gatvių ir aikščių valymas, ligonių slaugymas, kroviko ir kitoks panašus darbas, nereikalaujantis specialios kvalifikacijos (Kačerauskas, 2004, p. 112). Viena vertus, pritaria autorius nurodytiems pavyzdžiams, nes pagal Interviu, būtent tokio pobūdžio darbai ir yra skiriami dažniausiai (Interviu, eil. 42–46). Žinoma, galima kelti klausimą, kaip tokio pobūdžio darbas, kaip, pavyzdžiui, tvarkomieji darbai – lapų grėbstymas, šiukšlių rinkimas, koreliuoja su anksčiau nagrinėtomis nuostatomis kylančiomis iš tarptautinių standartų, jog darbai turi būti naudingi ir pačiam asmeniui, turi būti kuo geriau panaudojami jo įgūdžiai ir darbas turi kelti iššūkį nuteistajam. Interviu metu, buvo pažymėta, jog vargu ar šie darbai yra naudingi asmeniui, tačiau neretai pasitaiko nuteistųjų, kurie neturi darbo patirties. Todėl vien tam tikros rutinos sudarymas, įtraukimas į socialinę veiklą gali būti vertinami kaip nuteistųjų integracijos priemonė (Interviu, eil. 173–177).

Apibendrinant, tokių tam tikrų kriterijų į kuriuos atsižvelgiama skiriant viešųjų darbų bausmę, numatymas BVK yra vertinamas teigiamai, tačiau įstatyme trūksta detalumo kiek ir kaip yra į juos atsižvelgiama, ypač esant minėtų kriterijų konkurencijai.

2.2. Nuteistojo sutikimo gavimo problematika

BK 46 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog viešieji darbai skiriami tik tuo atveju, jeigu kaltinamasis sutinka. Sutikimo reikalavimas grindžiamas nagrinėta ŽTK 4 straipsnio 2 dalies nuostata, numatančia, jog niekas negali būti verčiamas dirbti priverčiamąjį ar privalomąjį darbą. Sutikimo reikalavimas įtvirtintas ir anksčiau nagrinėtose Tokijo taisyklėse, kurių 3.4 punktas numato, jog net ir taikant su laisvės atėmimu nesusijusias priemones, kuriomis kaltininkui yra nustatomi įpareigojimai, taikomi iki formalaus teismo nagrinėjimo, paties teismo ar vietoj jo, reikalingas kaltininko sutikimas.

Išnagrinėjus su nuteistojo sutikimu susijusią teismų praktiką, darytina išvada, jog neretai nuteistųjų sutikimas yra negaunamas. Priežastys, dėl kurių nuteistieji nepageidauja atlikti viešųjų darbų bausmės yra įvairios – antai vienoje byloje nuteistasis buvo vienintelis šeimos maitintojas, turintis užsienyje realų darbo pasiūlymą, o viešųjų darbų bausmė, tokią galimybę jam apribotų (Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. lapkričio 26 d.

nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-433-317/2018). Taip pat jau buvo minėta gėdos ir stigmos problema, kuri gali būti laikoma kaip viena iš dažno atsisakymo ją paskirti pagrindų.⁴

Atkreiptinas dėmesys, jog iki 2019 m. galiojusioje BK redakcijoje buvo numatyta, jog nuteistojo sutikimas reikalingas ne viešųjų darbų bausmės skyrimui, o tik vykdymui. Todėl ankstesnėje teismų praktikoje buvo išaiškinta, kad BK 46 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta absoliuti viešaisiais darbais nuteisto asmens teisė nesutikti šią bausmę vykdyti nuostata taip pat reiškia, kad teismas, skirdamas bausmę, nėra saistomas teisiamo asmens pozicija, o nuteistasis savo nesutikimą šią bausmę vykdyti turi teisę pareikšti tik po nuosprendžio įsiteisėjimo (Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. gegužės 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-67-519/2019; Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. gegužės 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-116-350/2019). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš savo nutarčių konstatavo, jog teismas, skirdamas nuteistajam viešųjų darbų bausmę, neturi gauti sutikimo; tik pradėjus vykdyti nuosprendžiu paskirtą viešųjų darbų bausmę, jei nuteistasis nesutinka tokios bausmės atlikti, bausmę vykdanči institucija kreipiasi į nuosprendį priėmusį teismą su teikimu pakeisti viešųjų darbų bausmę kita bausme (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. sausio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-18/2014).

Taip pat ankstesnė teismų praktika reikalavo nuteistojo sutikimą atlikti viešųjų darbų bausmę gauti rašytiniu būdu (Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. spalio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-313-185/2016; Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. balandžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-329-318/2013; Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-841-719/2012). Senesnėje doktrinoje pažymima, jog nuteistojo sutikimas ar nesutikimas atlikti viešųjų darbų bausmę yra teisėjo nuožiūra, skiriant bausmę, ribojantis veiksnys (Gumuliauskas, 2004, p. 90). Kitas mokslininkas pažymi: „viešieji darbai vykdomi tik jeigu nuteistasis sutinka. Tai, be abejo, nereiškia, kad teismas prieš skirdamas bausmę turi atsiklausti kaltinamojo, ar jis sutiks atlikti tokią bausmę. Toks atsiklausimas pažeistų bausmės skyrimo nuostatas“ (Piesliakas, 2008, p. 216). Taip akcentuota, jog nuteistojo sutikimo dirbti viešuosius darbus perkėlimas į bausmės vykdymo stadiją yra pagrįstas tuo, kad teismas jokios bausmės skyrimo etape negali aiškintis teisiamojo požiūrio į galimą bausmę, nes būtų pažeista teisė į nešališką teismą (Drakšienė, Drakšas, 2007). Atkreipiant dėmesį į Pagrindinio komiteto išvadą, kurioje nepritarta Seimo kanceliarijos teisės departamento siūlymui nagrinėjamos pataisos atsisakyti, akivaizdu, kad šis

⁴ Žr. skyriuje „Viešųjų darbų parinkimo problematika“.

pakeitimas kėlė daug diskusijų (Pagrindinio komiteto išvada dėl baudžiamojo kodekso 42, 43, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 55, 67, 70, 71, 74, 75, 85, 92 ir 243 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto). Autorės nuomone, toks įstatymo pakeitimas vertinamas teigiamai. Be jau minėtų reikalavimų, kylančių iš tarptautinių standartų, pažymėtinas teismo bei bausmės vykdymo institucijų darbo efektyvumas. Pagal anksčiau galiojusį teisinį reguliavimą, viešieji darbai buvo skiriami iš esmės nežinant nuteistojo pozicijos, o šiam nesutinkant, bausmę vykdanči institucija vėl turėjo kreiptis į teismą dėl bausmės pakeitimo. Akivaizdu, kad įstatymo pakeitimai ne tik tiksliau įgyvendino tarptautinius standartus, bet ir sumažino teismų darbo krūvį.

Nepaisant baudžiamojo įstatymo pokyčių, praktikoje vis dar kyla problemų. Iš tam tikrų teismų sprendimų matyti, jog asmuo turi pats išreikšti prašymą atlikti viešuosius darbus, kaip antai: „neišreiškė prašymo, kad būtų skiriama ši bausmės rūšis, todėl nagrinėjamu atveju viešieji darbai negali būti skiriami“ (Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. spalio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-471-1121/2023; Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. gruodžio 21 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-224-651/2023). Kitoje byloje konstatuota: „nuteistasis ar jo gynėjas skirti viešuosius darbus teismo neprašė“ (Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. rugsėjo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-512-493/2023). Tokie teismų sprendimai nėra pagrįsti – minėtose bylose nuteistieji neišreiškė savo nuomonės dėl viešųjų darbų bausmės atlikimo, tačiau lingvistiškai aiškinant baudžiamojo įstatymo nuostatą, reikalingas nuteistojo sutikimas, o ne prašymas. Taigi manytina, kad nuteistasis neturi pats aktyviai prašyti paskirti viešųjų darbų bausmės, o teismas, tais atvejais, kai tokia bausmė yra numatyta BK specialiojoje dalyje, turėtų pats būti aktyvus ir išsiaiškinti nuteistojo poziciją.

Trečia problema, išskiriama ir mokslinėje literatūroje, ir atliktame interviu su probacijos tarnybos pareigūnėmis, jog asmenys nesupranta šios bausmės turinio. Antai pareigūnės pažymėjo, jog: „jie [nuteistieji] sutinka su viskuo, kad tik neatlikinėtų laisvės atėmimo, jie nežino įstatymo, paprastas žmogiškas išgąstis“ (Interviu, eil. 148–149). Literatūroje keliamas klausimas, ar tikrai toks asmens sutikimas, kai nuteistasis neturi žinių nei apie bausmės turinį, nei organizavimą, nėra tik formalus (McIvor, Beyens, Blay, Boone, 2010, p. 93–94). Antai Vokietijos teisinį reguliavimą nagrinėjančioje doktrinoje pažymimas teisinis reikalavimas, kad teismas nusikaltusiam asmeniui aiškiai išdėstytų ir įprasta kalba paaiškintų viešųjų darbų bausmės pobūdį, sąlygas, o tik tada klaustų asmens nuomonės dėl tokios bausmės skyrimo. Šis reikalavimas yra būtinas tam, kad įpareigojimas dirbti būtų vykdomas savo noru: priešingu atveju būtų galima teigti, kad viešųjų darbų skyrimas galėtų būti laikomas priverstiniu darbu

ir, kad tai prieštarautų ŽTK, nes padariniai nesiskirtų nuo vergiško darbo naudojimo (Albrecht, Schädler, 1986, p. 19). Todėl teigiamai vertinamas Ispanijos reguliavimas, kuriame asmuo sutikimą turi duoti du kartus – vieną kartą teismui, kad šis galėtų skirti nagrinėjamą bausmę, antrą kartą – bausmę vykdančiai institucijai, išreikšdamas sutikimą su numatytu darbo grafiku (McIvor, Beyens, Blay, Boone, 2010, p. 93). Manytina, jog toks teisinis reguliavimas gali prisidėti prie nagrinėjamos bausmės vengimo atvejų sumažinimo.

Apibendrinant nuteistojo sutikimo gavimo problematiką, teisinio reguliavimo pakeitimai vertintini teigiamai, tačiau kritikuotina teisminė praktika, kurioje preziumuojamas reikalavimas kaltinamajam pačiam būti aktyviam ir „prašyti“ paskirti viešųjų darbų bausmę.

2.3. Reikiamo išdirbti valandų skaičiaus nustatymas

BK 46 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog viešieji darbai skiriami nuo vieno mėnesio iki vienerių metų, šios bausmės terminas skaičiuojamas mėnesiais. Asmuo, nuteistas atlikti viešuosius darbus, įpareigojamas per teismo paskirtą laiką neatlygintinai dirbti nuo 10 iki 40 valandų per mėnesį visuomenės labui. Viešųjų darbų atlikimo laikas bei darbo valandų skaičius straipsnio sankcijoje nenurodomas. Tai nustato teismas, skirdamas bausmę, tačiau šis laikas negali būti ilgesnis nei 480 valandų, kai bausmė skiriama už nusikaltimą, ir 240 valandų, kai bausmė skiriama už baudžiamąjį nusižengimą. Taigi Lietuvoje, kaip ir Maltoje bei Portugalijoje, maksimalus asmeniui galimas paskirti viešųjų darbų atlikimo laikas yra 480 valandų (Rodrigues *et al*, 2022, p. 11). Lyginant su kitomis Europos Sąjungos valstybėmis, skaičiai svyruoja nuo 120 valandų (Rumunijoje) iki 730 valandų (Kroatijoje ir Estijoje) (Rodrigues *et al*, 2022, p. 11). Pavyzdžiui Belgijoje yra mažiausiai trys viešųjų darbų formos. Atlikus viešuosius darbus, prokuroras gali nutraukti baudžiamąjį persekiojimą. Tokia priemonė apima daugiausia 120 darbo valandų per mėnesį keturių mėnesių laikotarpyje. Ji gali būti taikoma kaip mediacijos proceso dalis arba tuo atveju, kai prokuroras mano, jog už tokį nusikaltimą gali būti paskirta ne daugiau kaip dvejų metų laisvės atėmimo bausmė. Taip pat nuo 2002 m. Belgijoje numatyta ir darbo bausmė (*work penalty*), apimanti nuo 20 iki 300 darbo valandų. Darbo bausmė gali pakeisti laisvės atėmimo bausmę iki 5 metų, ir, siekiant padidinti jos taikymo sritį, ši bausmė Belgijoje gali būti skiriama už visus nusikaltimus, išskyrus tik kelis labai sunkius nusikaltimus, pavyzdžiui, pagrobimą, išžaginimą, seksualinius nusikaltimus su nepilnamečiais, nužudymą ir netyčinę žmogžudystę (Beyens, 2016, p. 16). Darbo bausmė 2002 m. – 2005 m. laikotarpiu netgi panaikino viešųjų darbų bausmę, tačiau atsižvelgiant į mediacijos ir probacijos įstaigų atstovų pageidavimus, nagrinėjama bausmė vėl sugrąžinta ir taikoma iki šių dienų (Beyens, 2010, p. 6). Belgijoje maksimalus viešųjų darbų valandų skaičius, kaip ir Nyderlanduose bei Danijoje, yra 300 valandų (Rodrigues *et al*, 2022, p. 11).

Įdomu, kad Ispanijoje viešieji darbai yra skaičiuojami dienomis, o ne valandomis, maksimaliai galimų paskirti dienų skaičius yra 180, o maksimaliai darbo diena gali trukti 8 valandas (Blay, 2010, p. 65). Ispanijoje viešieji darbai gali pakeisti bausmę arba būti paskirti kaip savarankiška bausmė, tačiau būtinas nuteistojo asmens sutikimas. Ispanijos teisinis reguliavimas numato išlygą seksualinio nusikaltimo atveju – laisvės atėmimas gali būti pakeistas tik viešaisiais darbais, o ne bauda, taip pat šiais atvejais turi būti paskirta papildoma privaloma mokymo programa (Graebisch, Burkhardt, 2015, p. 71). Kaimyninėje Latvijoje prokuroras gali skirti nuo 40 iki 280 valandų, o teismas – iki 420 valandų viešųjų darbų (Kamenska, Leganovska, 2015, p. 37). Taigi, atsižvelgiant į užsienio praktiką ir į tai, kad netgi tarp Europos valstybių viešųjų darbų bausme skiriamų valandų skaičius yra skirtingas, manytina, kad Lietuvoje numatytas 480 valandų limitas, yra racionalus ir proporcingas.

BVK 16 straipsnyje taip pat numatyta, jog viešųjų darbų bausmės atlikimo laikas yra skaičiuojamas mėnesiais, o nuteistojo išdirbtų valandų skaičius per mėnesį turi būti ne mažesnis už teismo paskirtą bausmės laiką. Konkretus valandų skaičius parenkamas, atsižvelgiant į padarytos nusikalstamos veikos sunkumą, nuteistojo asmenybę, lengvinančias ir sunkinančias aplinkybes, sveikatos būklę, turimą darbą ir t. t. Vienoje iš Vilniaus apygardos teismo nagrinėtų bylų pažymėta, kad paskirta 7 mėnesių trukmės viešųjų darbų bausmė, kiekvieną mėnesį įpareigojant asmenį atlikti po 16 valandų trukmės darbus, turi būti peržiūrėta ir sušvelninta, atsižvelgiant į inkriminuotos veikos pavojingumą, ir ribotą asmens darbingumą. Bausmė buvo sumažinta įpareigojant visuomenės labui per vieną mėnesį išdirbti minimalų kiekį valandų – 10 valandų (Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. sausio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-16-1020/2019). Kitoje byloje nuteistoji prašė pakeisti bausmės vykdymo sąlygas, t. y. prašė leisti per vieną mėnesį išdirbti 60 valandų viešųjų darbų, teismas remdamasis įstatymo nuostata, kuri numato, jog maksimalus valandų skaičius per mėnesį gali būti 40 valandų tokį prašymą atmetė, tačiau pažymėjo, jog skundo atmetimas, neužkertant kelio nuteistajai dėl bausmės vykdymo tvarkos pakeitimo ir išdėstymo, kreiptis į Probacijos tarnybą bei prašyti, esant įstatymo galimybėms, nustatyti kitokią viešųjų darbų vykdymo tvarką (Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-113-334/2018).

Mokslinėje literatūroje kritikuojamas dabartinis viešųjų darbų valandų skaičiaus teisinis reglamentavimas. T. Mackevičius mano, kad reikalingas išsamesnis viešųjų darbų atlikimo laiko teisinis reguliavimas, nustatant, kiek viešųjų darbų valandų nuteistasis turi išdirbti per dieną, nes teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kai skiriamas viešųjų darbų laikas

neproporcingas viešųjų darbų atlikimo valandoms (pavyzdžiui, teismas paskiria 150 valandų viešųjų darbų ir nustato 4 mėnesių atlikimo terminą) (Mackevičius, 2005, p. 83–84).

Pažymėtina, jog Latvijoje detaliam reglamentuojama, kiek asmuo turi atlikti viešųjų darbų bausmės per dieną, atsižvelgiant į jo užimtumą – t. y. jeigu jis dirba arba studijuoja, per dieną turi atlikti nuo 2 iki 4 valandų viešųjų darbų bausmės, jeigu nedirba ir nestudijuoja – iki 8 valandų per dieną (Kamenska, Leganovska, 2015, p. 37). Graikijoje taip pat nustatyta, jog viešieji darbai gali būti skiriami tiek dirbantiems, tiek nedirbantiems asmenims, akcentuojant, jog dirbantieji viešuosius darbus privalo atlikti pasibaigus darbo laikui, o nedirbantieji – bet kada (Mavris, Koulouris, Anagnostaki, 2018, p. 34).

Nors Lietuvoje nėra tokios nuostatos, vis dėlto, praktikoje atsižvelgiama į nuteistojo užimtumą ir paskirtų valandų skaičiaus proporcingumą. Antai vienoje byloje konstatuota, jog apeliando argumentai, kad šis mokosi mokyklos 12-oje klasėje, dirba, todėl neturės galimybės po 30 valandų per mėnesį dirbti viešuosius darbus visuomenės labui, kadangi dėl to nukentės tiek mokslai, tiek darbas, nepagrįstas, nes toks įpareigojimas, atsižvelgiant į itin nedidelę privalomo išdirbti laiko trukmę, yra neabejotinai suderinamas tiek su mokslais, tiek su darbine veikla (Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. gegužės 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-143-557/2019).

Taip pat svarbu, jog tais atvejais, kai asmuo dėl pateisinamų priežasčių per teismo paskirtą laiką neišdirbo paskirtų viešųjų darbų valandų, teismas, remdamasis BK 46 straipsnio 6 dalimi, gali pratęsti viešųjų darbų laiką, kol šis asmuo išdirbs paskirtas valandas. Mokslinėje literatūroje nurodoma, jog pateisinamomis priežastimis gali būti ligonio slaugymas, vaiko priežiūra, neįgalumas ir t. t. (Blaževičius, Usik, Švedas, 2004, p. 120). Atkreiptinas dėmesys, jog pratęsimo klausimas yra sprendžiamas tik tada, kai praeina teismo nuosprendžiu paskirtas viešųjų darbų bausmės atlikimo terminas (Blaževičius, Usik, Švedas, 2004, p. 120). Įdomu, jog pripažinus priežastį svarbia ir pratęsus viešųjų darbų atlikimo laiką, terminas, kartu su atliktu bausmės laiku negali viršyti maksimalaus vienerių metų termino. Senesnėje doktrinoje teigiama, jog „jeigu asmeniui buvo paskirtas (arba pratęstas) maksimalus vienerių metų viešųjų darbų bausmės terminas, per kurį dėl pateisinamų priežasčių jis neišdirbo viešųjų darbų valandų, pripažįstama, kad asmuo atliko viešųjų darbų bausmę“ (Blaževičius, Usik, Švedas, 2004, p. 120). Vis dėlto, abejotina, ar tokia nuostata galiotų dabartiniais laikais. Manytina, jog tokiu atveju, bausmė būtų pakeista. Interviu metu pareigūnės pažymėjo, kad dažniausiai skiriamas valandų skaičius yra proporcingas ir tikrai įmanoma jį atlikti, jeigu yra į bausmę žiūrima rimtai ir komunikuojama (Interviu, eil. 124-127). Tačiau kita problema, į kurią atkreipė dėmesį viena iš pareigūnių, yra bausmės suderinimas su įprastu darbu (Interviu, eil.

218–221). Pagal Probacijos tarnybos ataskaitą, 2023 m. duomenimis viešieji darbai paskirti 122 dirbantiems asmenims (Darbo su asmenimis, esančiais Lietuvos Probacijos tarnybos priežiūroje, statistinė ataskaita, 2024, Nr. VD-167). Vis dėlto, teismai pažymi, jog „nėra draudimo skirti viešųjų darbų bausmę dirbančiam asmeniui“ (Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. kovo 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-21-354/2022). Taip pat praktikoje akcentuojama, jog „viešųjų darbų atlikimą galima suderinti su įprastu darbo grafiku, juo labiau, kad nuteistasis dirba neoficialiai, o viešiesiems darbams reikia skirti tik 40 valandų per mėnesį“ (Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. gegužės 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-197-312/2019). Pritartina teismų argumentams, jog dirbančiam žmogui taip pat gali būti paskiriama nagrinėjama bausmės rūšis, tačiau vis dėlto, kyla pagrįstų abejonų, ar asmuo turi realią galimybę ją atlikti. Antai viename iš atliktų interviu pažymėta: „teismas ne visada įsivaizduoja kaip ta bausmė atliekama. Gal įsivaizduoja, kad savaitgaliais atliekama, gal įsivaizduoja, kad po darbo valandų galima ją atlikti. Bet dažniausiai tos įstaigos irgi dirba, kaip ir mes, iki 17 valandos“ (Interviu, eil. 244–250). Kita pareigūnė teigė, jog institucijos derinasi gan lanksčiai, kartais leidžia bausmę atlikti ir savaitgaliais (Interviu, eil. 344–346).

Praktikoje taip pat akcentuojamos pastangos realiai įvykdyti bausmę. Pavyzdžiui, vienoje išnagrinėtų bylų teismas akcentavo: „paaiškinime nurodytos bausmės nevykdymo priežastys, t. y. nepatogu dirbti viešuosius darbus, nes tuo laiku turi dirbti savo įmonėje, nelaikytinos svarbiomis. Iš nuteistojo veiksmų matyti, kad jis nededa objektyvių pastangų į tai, kad atliktų bausmę“ (Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. spalio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-271-360/2016). Vis dėlto, akivaizdu, kad dirbančiam pilnu etatu, darbo dienomis pagal tradicinį darbo laiką, t. y. nuo 8 iki 17 val., nuteistajam, atlikti viešųjų darbų bausmę yra sudėtinga, o kartais beveik neįmanoma, jeigu įstaiga, kurioje numatytas bausmės atlikimas nedirba savaitgaliais. Taigi, viena vertus, pritartina, T. Mackevičiaus pasiūlymui, jog norint pagerinti susiklosčiusią padėtį derėtų pamąstyti apie tai, ar nevertėtų baudžiamajame įstatyme nustatyti, kiek nuteistasis viešųjų darbų valandų turi išdirbti per dieną (Mackevičius, 2005, p. 84). Toks valandų skaičiaus nustatymas galėtų būti laikomas ir kaip tam tikras efektyvesnės kontrolės mechanizmas (plačiau aptariamas kitame šio magistro darbo skyriuje). Kita vertus, turėtų būti svarstoma išplėsti įstaigų, kuriose atliekama viešųjų darbų bausmė, dirbančių ir savaitgaliais arba ilgesnėmis darbo valandomis, tinklą. Taip būtų sudarytos sąlygos asmenims, kurie iš tikrųjų nori ir siekia įvykdyti bausmę, ją suderinti su įprastu darbu ir neprarasti pajamų.

3. VIEŠŪJŲ DARBŲ BAUSMĖS VYKDYMO PROBLEMINIAI ASPEKTAI

3.1. Viešųjų darbų bausmės atlikimo kontrolė

Tokijo taisyklių 10 punkte nurodoma, jog kai kurios alternatyvios laisvės atėmimui bausmės reikalauja priežiūros, viena iš jų – viešieji darbai. Kaip svarbus Tokijo taisyklėse išskiriamas elementas yra santykis tarp nuteistojo ir prižiūrėtojo. Priežiūra atlieka dvejopus veiksmus, pirma, kontrolės funkciją, skatindama asmenį pakartotinai nenusikalsti. Šis požiūris yra orientuotas į asmens atsakomybę bendruomenei. Antra, priežiūra atlieka gerovės ir pagalbos funkciją, padėdama nusikaltusiam asmeniui integruotis į visuomenę (Commentary on the United Nations standard minimum rules for non-custodial measures, 1993, p. 22). Šis veiksmas orientuotas į pagalbą asmeniui. Tam, kad Tokijo taisyklėse numatyti tikslai būtų įgyvendinti reikalinga tinkamai įsteigta institucija – Lietuvoje tokia institucija yra Probacijos tarnyba. Priežiūros tikslas yra pasiekiamas, kai pažeidėjas prisiima atsakomybę už savo veiksmus ir sugeba nepažeisti baudžiamojo įstatymo nuostatų be tolesnės išorinės kontrolės. Akivaizdu, kad šios priemonės negali būti įgyvendintos be nusikaltusio asmens sutikimo, nes jos priklauso nuo pažeidėjo bendradarbiavimo ir dalyvavimo. Priežiūros metodai turėtų būti orientuoti į individualius nuteistojo poreikius. Anot Probacijos tarnybos darbuotojų, viešųjų darbų bausmės vykdymo kontrolė atliekama kontaktuojant su institucijomis, kuriose atliekama viešųjų darbų bausmė. Komunikacija vyksta telefonu ir elektroninio ryšio priemonėmis su kuratoriais, kurie prižiūri atliekamą bausmę konkrečioje įstaigoje. Taip pat bendraujama su pačiu nuteistuoju, tiek telefonu, tiek gyvų susitikimų metu, dažniausiai tokie susitikimai numatyti kas mėnesį ar du. Interviu pareigūnės pažymėjo, jog institucijos, kuriose atliekama nagrinėjama bausmė, kas mėnesį privalo pateikti Probacijos tarnybai žiniaraštį, kuriame nurodyta, kiek valandų konkrečią dieną asmuo dirbo. Negavus žiniaraščio, Probacijos tarnyba teikia užklausą (Interviu, eil. 91–95). Taigi, iš atliktų interviu matyti, kad yra vykdoma kas mėnesinė kontrolė, kurios pagrindas yra žiniaraščių pildymas.

Visgi praktikoje žiniaraščiai ne visada užpildomi teisingai. Antai vienoje byloje nuteistasis sukurstė seniūnijos darbuotojus suklastoti žiniaraščius, t. y. įrašyti į šiuos dokumentus žinomai melagingus duomenis, jog nuteistasis išdirbo 100 val. viešųjų darbų, nors iš tikro šių darbų asmuo nedirbo, ir žiniaraščius pateikti Probacijos tarnybai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-449-511/2015).

Kitoje byloje teismas konstatavo, jog nėra pakankamo pagrindo spręsti, kad nuteistasis vengė atlikti viešųjų darbų bausmę. Teismas pažymėjo: „iš asmens byloje esančio Probacijos

tarnybos pareigūno ranka padaryto ir vos įskaitomo įrašo matyti, kad <...> nuteistasis buvo atvykęs dirbti viešuosius darbus ir 2022 m. rugpjūčio 30 d., tačiau tikslus atliktų viešųjų darbų valandų skaičius asmens byloje neužfiksuotas. <...> Žemesnysis teismas nesiėmė jokių priemonių išsiaiškinti, kokią tikslią viešųjų darbų bausmės dalį yra atlikęs nuteistasis, iš esmės pasiklojė tik Probacijos tarnybos teikime nurodytais duomenimis, kurie akivaizdžiai nėra tikslūs“ (Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-352-957/2022). Apibendrinus, akivaizdu, jog praktikoje kyla nemažai problemų dėl žiniaraščiuose pateiktų duomenų tikslumo ir originalumo, tačiau manytina, kad tokios kontrolės, kurią šiuo metu vykdo Probacijos tarnyba – t. y. bendravimas telefonu, kas mėnesiniai pokalbiai su nuteistuoju ir t. t., užtenka, nes minėta, kad viešųjų darbų bausmės atlikimas didžiąja dalimi priklauso nuo nuteistojo motyvacijos, noro ir pastangų.

3.2. Viešųjų darbų bausmės neatlikimas

Minėta, kad skiriant viešųjų darbų bausmę yra privalomas kaltinamojo asmens sutikimas, tačiau net ir gavus tokį sutikimą neretai yra susiduriama su situacijomis, kai asmenys nevykdo viešųjų darbų. Jeigu bausmės nevykdymo priežastys yra objektyvios, teismas, remdamasis BK 46 straipsnio 5 dalimi, gali atleisti jį nuo šios bausmės, vietoj jos paskirdamas vieną ar kelias baudžiamojo poveikio priemones arba numatytą vieną ar kelias auklėjamojo poveikio priemones, kai nuo viešųjų darbų bausmės atleidžiamas nepilnametis. Anot pareigūnių, su tokiomis situacijomis, kai asmuo apskritai negali atlikti viešųjų darbų bausmės yra susiduriama labai retai. Interviu metu pateiktas pavyzdys, kai asmuo negalėjo atlikti viešųjų darbų bausmės dėl nugaros skausmo, todėl institucija jam parinko sėdimo pobūdžio darbą (Interviu, eil. 268–269)

Teismų praktikoje taip pat yra bylų, kai asmenys skundžia teismo paskirtą viešųjų darbų bausmę, remdamiesi sveikatos problemomis. Antai vienoje byloje teismas konstatavo, jog: „vien tai, kad apeliantas yra pensininkas ir turi šalčio alergija, nesuponuoja išvados, kad jis negalėtų atlikti paskirtos bausmės, kadangi bausmės vykdymą kontroliuojančios institucijos parenkant bausmės įgyvendinimo būdą atsižvelgs į šias aplinkybes“ (Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. vasario 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-99-891/2018).

Anot Probacijos tarnybos pareigūnių, sveikatos problemos dažnai būna išgalvotos arba atsiradusios vėliau, tą parodo ir nagrinėta teismų praktika (Interviu, eil. 265–267). Vienoje byloje asmuo nagrinėjamos bausmės nevykdymą grindė rankos lūžiu, tačiau pagal faktines aplinkybes išaiškinta, kad lūžis įvyko po to, kai paskirta bausmė galėjo ir turėjo būti įvykdyta (Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 30 d. nutartis

baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1013-360/2014). Kitoje byloje asmuo nevykdymą argumentavo tuo, kad turėjo slaugyti traumą patyrusią motiną, tačiau vėlgi buvo konstatuota, jog trauma patirta jau po to, kai asmuo neatliko paskirtų viešųjų darbų už nurodytą laikotarpį. Teismas papildomai akcentavo, jog vien tik ta aplinkybė, jog nuteistoji slaugė motiną, nėra laikytina svarbia priežastimi, dėl kurios nuteistoji negalėjo ir toliau atlikti viešųjų darbų bausmės, kadangi iš darbo apskaitos laiko žiniaraščio matyti, jog vienos dienos darbų atlikimo trukmė – tik 4 valandos (Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. spalio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. e1S-141-616/2023).

Taip pat pasitaiko atvejų, kai asmuo teigia, jog serga, tačiau nepateikia tą patvirtinančių dokumentų (Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. gegužės 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-396-397/2018). Įdomus atvejis, kai asmuo COVID-19 pandemijos metu pats kreipėsi į antstolę dėl bausmės pakeitimo į viešuosius darbus, o vėliau vengė juos vykdyti, argumentuodamas, jog kyla grėsmė užsikrėsti COVID-19. Teismas tokius nuteistojos argumentus pripažino kaip išgalvotus ir nerimtus, atsižvelgiant į tai, kad prašymo pakeisti bausmę metu šalyje virusas jau buvo, tačiau asmuo jokių kliūčių nenurodė (Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. kovo 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-22-361/2022).

Tačiau atliktame interviu pareigūnės pasidalino, jog vis dėlto pasitaiko, kai asmuo iš tikrųjų negali atlikti bausmės per paskirtą laiką dėl įvairių traumų, lūžių, taip pat sunkios ligos COVID-19 pandemijos metu, todėl tokiais atvejais laikas yra pratęsimas (Interviu, eil. 356–357). Taigi asmens sveikatos problemos, dėl kurių nuteistasis negali atlikti viešųjų darbų bausmės arba negali jos atlikti laiku, turi būti vertinamos itin atidžiai ir objektyviai. Jau anksčiau nagrinėtoje byloje, teismas, kritikuodamas žemesniosios instancijos teismo sprendimą, pažymėjo, jog teismas apsiribojo itin lakoniška išvada, kad byloje nėra duomenų dėl nuteistajam išduoto nedarbingumo pažymėjimo. Aukštesnysis instancijos teismas atkreipė dėmesį, jog asmens byloje esantis duomenys patvirtina, jog nuteistasis turi sveikatos problemų, kurios atskirais laikotarpiais nulėmė tai, kad jis dėl objektyvių priežasčių negalėjo atlikti jam paskirtų viešųjų darbų. Nuteistasis, net ir būdamas iš dalies darbingas bei jausdamas nuolatinius kelio skausmus, neatsisakė dirbti viešuosius darbus, juos tam tikra dalimi sistemingai atlikinėjo, todėl tokie veiksmai negali būti laikomi kaip vengimas atlikti bausmę (Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-352-957/2022). Taigi nustatant priežastis, dėl kurių bausmė yra nevykdoma, teismai be kita ko atsižvelgia ir į numatytą išdirbti valandų skaičių, ir į asmens pastangas atlikti bausmę.

3.3. Vengimas atlikti viešųjų darbų bausmę

BK 46 straipsnio 7 dalyje numatyta, jog tais atvejais, kai asmuo vengia atlikti viešuosius darbus, bausmę vykdanči institucija įspėja nuteistą dėl galimų teisinių pasekmių. Jeigu asmuo ir po įspėjimo vengia atlikti viešuosius darbus, teismas bausmę vykdančios institucijos teikimu gali pakeisti viešuosius darbus bauda arba laisvės apribojimu. Viešieji darbai keičiami bauda arba laisvės apribojimu pagal šio kodekso 47, 48 ir 65 straipsniuose nustatytas taisykles.

Ankstesnėje BK redakcijoje buvo susiklosčiusi įdomi teisinė situacija – 46 straipsnio 7 dalis numatė atvejus, kai asmuo vengia atlikti nagrinėjamą bausmę, o 8 dalis – atvejus, kai asmuo po nuosprendžio įsiteisėjimo nesutinka atlikti viešųjų darbų. Dabar galiojančioje kodekso redakcijoje galima rasti tik atsakomybę už vengimą atlikti šią bausmę, taip pat panaikinta galimybė viešųjų darbų bausmę pakeisti į areštą. Atsižvelgiant į šio magistro darbo *I.I. skirsnyje* minėtą tyrimą, kuriame konstatuota, jog trumpalaikis laisvės atėmimas asmeniui sukelia didesnę žalą nei viešieji darbai, taip pat į užsienio valstybių praktiką, antai 2021 m. Graikijoje buvo panaikinta galimybė pakeisti viešųjų darbų bausmę į laisvės atėmimą, toks BK pakeitimas vertinamas itin palankiai (Rodrigues *et al*, 2022, p. 32). Taip pat teigiamai vertinama įstatymo leidėjo pozicija, jog asmeniui vengiant atlikti viešuosius darbus, jis, visų pirma, turi būti įspėjamas. Tokiu teisiniu reguliavimu siekiama ne tik tinkamo bausmės įgyvendinimo, bet ir skatinamas bendradarbiavimas tarp nuteistojo ir bausmės vykdymo institucijos. Praktikoje taip pat skatinama komunikacija tarp nuteistojo ir bausmės vykdymo institucijos (Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. rugsėjo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-155-354/2018). Tačiau teismų praktikoje susiduriama su situacijomis, kai įspėjimai dėl vengimo atlikti viešųjų darbų bausmę yra nesurašomi. Vienoje byloje, Probacijos tarnyba, prieš kreipdamasi teikimu į teismą dėl nuteistajai viešųjų darbų bausmės pakeitimo kita bausme, nesilaikė BK 46 straipsnio 7 dalies nuostatų, t. y. nesiaiškino viešųjų darbų neatlikimo priežasties, kartu nenustatė, kad nuteistoji vengė atlikti viešųjų darbų bausmę, nuteistosios dėl galimų teisinių pasekmių už vengimą atlikti viešųjų darbų bausmę neįspėjo. Teismas pažymėjo: „ar nuteistoji dirbo viešuosius darbus, Probacijos tarnyba pasidomėjo tik paskutinę dieną, kai turėjo būti atlikta viešųjų darbų bausmė. Nuteistajai paskambino tik vieną kartą, o jai neatsiliepus, jokių pranešimų jai nesiuntė ir į Probacijos tarnybą tam, kad ji pasiaiškintų, nekviėtė.“ Atsižvelgiant į tai, kad Probacijos tarnyba tinkamai neįspėjo nuteistosios, Probacijos tarnybos teikimas pakeisti viešųjų darbų bausmę kita bausme buvo atmestas (Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. rugsėjo 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-101-606/2018). Tas pats pasakyta ir kitoje byloje, kurioje teismas akcentavo, jog „į teismą su teikimu buvo kreiptasi, prieš tai ne tik neįspėjus nuteistojo

dėl vengimo teisinių pasekmių, tačiau praėjus vos daugiau nei vienam mėnesiui nuo Probacijos tarnybos vykdomos kontrolės pradžios ir nesiaiškinus bausmės nevykdymo aplinkybių“ (Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. sausio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-66-810/2018). Taigi, praktika formuoja reikalavimą, kad Probacijos tarnybos, kaip bausmės vykdymo kontrolės institucijos, įspėjimas nėra tik formalumas. Ši institucija turi būti aktyvi siekiant išsiaiškinti viešųjų darbų nevykdymo priežastis ir aplinkybes.

Minėta, kad tais atvejais, kai nuteistasis po įspėjimo ir toliau neatlieka viešųjų darbų, ši bausmė gali būti pakeista bauda arba laisvės apribojimu. Anot Probacijos tarnybos pareigūnių maždaug apie pusė nuteistųjų vengia atlikti viešųjų darbų bausmę, pagal praėjusių metų statistiką skaičiai siekia beveik trečdali⁵ (Interviu, eil. 156). To priežastys, kaip nurodoma interviu, neretai susijusios su motyvacijos trūkumu ir su priklausomybėmis nuo alkoholio ar kitų psichiką veikiančių medžiagų, taip pat akcentuota, kad neretai susiduriama su piktybišku vengimu atlikti viešųjų darbų bausmę, ką galima įžvelgti ir praktikoje (Interviu, eil. 329–330; 334–337). Antai vienoje byloje asmeniui pirmasis siuntimas buvo išduotas į labdaros ir paramos fondą „Maisto bankas“ iš viso 40 val. viešųjų darbų, tačiau jie atlikti nebuvo, nes nuteistasis informavo, jog šioje institucijoje nepavyksta atlikti reikalaujamo kiekio valandų, todėl prašo pakeisti viešųjų darbų atlikimo vietą į Samariečių bendriją. Šis prašymas buvo geranoriškai tenkintas, tačiau jau po savaitės nuteistasis pranešė, kad Samariečių bendrijoje jam labai slogi atmosfera, jis norėtų viešuosius darbus atlikti kur nors kitur, tačiau ne senelių namuose. Teismas pažymėjo, jog tiek Samariečių bendrijos, tiek labdaros ir paramos fondas „Maisto bankas“ Kauno probacijos skyrių informavo, kad nepageidauja nuteistojo matyti savo kolektyvuose, nes Samariečiams nuteistasis teigė, jog atėjo „prastumti dieną“, o „Maisto banke“ nesilaikė bendrųjų vidaus taisyklių, dirbo netinkamai. Aptartos aplinkybės patvirtina, kad asmuo visiškai nesistengė sąžiningai išdirbti jam nustatytą valandų skaičių, reiškė nepagrįstas pretenzijas, todėl nagrinėjamu atveju viešieji darbai buvo pakeisti į arešto bausmę (Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. gegužės 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-353-478/2018).

Panaši situacija susiklostė ir kitoje byloje, kurioje nuteistasis atsisakė dirbti jam pavestus darbus, motyvuodamas tuo, kad nemoka atlikti daugiau fizinės jėgos reikalaujančių darbų ir nenori to daryti (Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. birželio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-522-185/2014). Interviu paminėtas atvejis, kai būtent dėl problematiško nuteistųjų elgesio viena seniūnija atsisakė priimti nuteistuosius

⁵ Žr. skyriuje „Viešųjų darbų teisinis reguliavimas Lietuvoje bei paplitimas Europoje“.

viešųjų darbų bausme (Interviu, eil. 38-39). Įdomi byla, kurioje pirmosios instancijos teismas asmeniui, kuris buvo komandiruotas į užsienio valstybę, todėl neturėjo galimybės vykdyti viešųjų darbų, šią bausmę pakeitė į laisvės apribojimą. Apygardos teismas konstatavo: „įvertinus nuteistojo pastangas dirbti ir pragyvenimui užsidirbti legaliais būdais, keisti jam skirtą viešųjų darbų bausmę laisvės apribojimo bausmę nėra pagrindo. Neabejotina, kad dėl laisvės apribojimo bausmės tinkamo vykdymo, asmuo būtų priverstas grįžti į Lietuvos Respubliką ir dėl to prarasti ne tik darbą, bet ir vienintelį teisėtą pajamų šaltinį, kas, aukštesniojo teismo vertinimu, gali paskatinti nuteistąjį nusikalsti pakartotinai. Todėl šiuo atveju tikslinga asmeniui skirtą viešųjų darbų bausmę keisti pinigine bauda“ (Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. rugpjūčio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-435-876/2022). Atkreiptinas dėmesys, jog tai atvejais, kai asmuo dalį viešųjų darbų bausmės atliko, o kitą dalį vengia atlikti, teismas į baudą pakeičia tik neatliktą viešųjų darbų bausmės dalį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. birželio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-454/2007).

Kitoje byloje, kurioje viešųjų darbų bausmė dėl jos nevykdymo buvo pakeista į laisvės apribojimą, teismas pažymėjo: „byloje nėra duomenų apie nuteistosios finansinę padėtį, iš kurių būtų galima spręsti, jog ji turėtų realias galimybes sumokėti jai paskirtą baudą, jų nepateikė ir nuteistoji. Tuo tarpu nuteistosios intensyvi priežiūra su laisvės apribojimo bausme paskirta siekiant teisėto tikslo – bausmės tikslų įgyvendinimo, intensyvi priežiūra yra laikino pobūdžio, jos taikymo laikas ribotas ir ji galioja iki bausmės įvykdymo pabaigos, o nuteistosios teisės nevaržomos labiau, nei to reikia bausmės tikslams pasiekti“ (Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. spalio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. e1S-141-616/2023). Taip pat panaši argumentacija pateikiama ir kitoje nagrinėtoje byloje, kurioje pasirinkta laisvės apribojimo bausmė, motyvuojant, jog baudos bausmė negali būti skirta, nes pats nuteistasis teigia, jog jo finansinė padėtis nėra gera, augina mažametę dukrą, jo atlygis už darbą yra vidutinis, jis turi kreditorių. Teismas padarė išvadą, kad finansinio pobūdžio bausmės – baudos, paskyrimas apeliantui neatitiktų teismui keliamo reikalavimo tinkamai individualizuoti asmeniui skiriamą bausmę (Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. rugsėjo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-512-493/2023). Taigi iš pateiktų teismų praktikos pavyzdžių galima daryti išvadą, jog viešųjų darbų nevykdymo atveju, ši bausmės rūšis keičiama į baudą tik tais atvejais, kai teismas nustato, jog asmuo turės realias galimybes ją sumokėti. Jeigu tokių aplinkybių nenustatoma, viešųjų darbų bausmė keičiama į laisvės apribojimą, siekiant įgyvendinti bausmės individualizavimo principus.

3.4. Baudos bausmės keitimas į viešuosius darbus

BK 47 straipsnyje numatyta, jog tai atvejais, kai asmuo neturi lėšų sumokėti teismo paskirtą baudą, teismas nuteistojo sutikimu šią bausmę gali pakeisti viešaisiais darbais. Įdomi praktika yra Vokietijos Brėmeno mieste: baudos negalintis sumokėti kalinys, atlikdamas laisvės atėmimo bausmę, dirba viešuosius darbus – taip viena bausmės diena prilyginama dviem dienoms. Doktrinoje pažymima, jog ši forma yra įkalinimo dienų sumažinimo pavyzdys, tačiau vis dar trūksta įkalinimo alternatyvų baudos nemokėjimo atveju, kai siekiama išvengti nusikaltusio asmens įkalinimo (Graebisch, Burkhardt, 2015, p. 70).

Pažymėtina ir tai, kad vadovaujantis BK 65 straipsnio 1 dalies 4 punktu, vieno MGL dydžio bauda prilyginama šešioms viešųjų darbų valandoms. Minėta, kad viešųjų darbų bausmė gali būti paskiriama maksimaliai 480 valandų per metus. Taigi maksimalus baudos bausmės dydis, kurį konvertavus nebūtų viršytos maksimaliai galimos paskirti viešųjų darbų valandos yra 80 MGL, kas sudaro 4 400 Eur (Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. lapkričio 5 d. nutarimo Nr. 1206 „Dėl socialinės paramos išmokų atskaitos rodiklių dydžių patvirtinimo“ pakeitimo, 2023). Jeigu baudos bausmė yra didesnė, skiriamas viešųjų darbų bausmės maksimumas. Antai vienoje byloje nuteistajam paskirtos ir nesumokėtos baudos dydis buvo 248 MGL, kas bylos nagrinėjimo metu prilygo 488 valandoms viešųjų darbų. Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad asmuo nuteistas už nusikaltimų padarymą, todėl bausmė keistina į 480 valandų viešųjų darbų, įpareigojant juos atlikti per vienerius metus, neatlygintinai dirbant po 40 valandų per mėnesį, visuomenės labui (Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. kovo 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-246-870/2018). Analogiškai nuspręsta ir kitoje byloje: „asmuo nuteistas už nusikaltimo padarymą, todėl jam paskirta ir neatlikta bausmė – nesumokėta 150 MGL (7 500 Eur) dydžio bauda, atsižvelgus į BK 46 straipsnio 2 ir 3 dalių nuostatas bei 65 straipsnio 1 dalies 4 punkto taisyklę, keistina į maksimalų viešųjų darbų laiką – 480 valandų, įpareigojant viešuosius darbus atlikti per vienerius metus, neatlygintinai dirbant po 40 valandų per mėnesį visuomenės labui“ (Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. rugpjūčio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. eT-211-919/2023).

Visgi dažniausiai praktikoje susiduriama su situacijomis, kai asmuo, kuriam paskirta baudos bausmė, neturi lėšų susimokėti baudą, todėl atsiranda poreikis baudą keisti į viešuosius darbus. Įdomi Lietuvos apeliacinio teismo nutartis, kurioje nuteistoji prašė pakeisti baudą į viešuosius darbus, kadangi neturėjo lėšų susimokėti baudos bausmės. Teismas, atsižvelgęs į sunkią sveikatos būklę, neskyrė nuteistajai viešųjų darbų (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. lapkričio 5 d. nuosprendis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-260-654/2021). Teismų

praktika formuoja taisyklę, jog norint baudą pakeisti viešaisiais darbais, būtina nustatyti, ar nuteistieji iš tiesų neturi lėšų baudai sumokėti. Tai priverstinio baudos išieškojimo procese gali padaryti tik antstolis, vykdamas teismo sprendimą, t. y. patikrinęs visas sprendimo įvykdymo galimybes (Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-321-397/2015). Ankstesnėje BVK redakcijoje buvo numatyta jog, tais atvejais, kai nuteistasis neturi lėšų baudai sumokėti, antstolio teikimu ir nuteistojo sutikimu teismas, vadovaudamasis BK 47 straipsniu, baudą gali pakeisti viešaisiais darbais. Nors dabar tokios nuostatos *expressis verbis* BVK nebėra, tačiau antstolio reikšmė nesumažėjo, nes Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 352 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad jeigu bauda nesumokama savanoriškai, ją priverstinai išieško antstolis pagal nuosprendį priėmusio teismo išduotą vykdomąjį raštą. Antai praėjusiais metais nagrinėtoje byloje, svarstant klausimą dėl baudos pakeitimo viešaisiais darbais, teismas pažymėjo, kad tai, ar nuteistasis iš tiesų neturi lėšų baudai sumokėti, priverstinio baudos išieškojimo procese gali nustatyti tik antstolis, vykdamas teismo sprendimą (Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. birželio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-22-354/2023). Taip pat akcentuojama, jog lėšų neturėjimas turi būti suprantamas ne siaurąja prasme – neturima mėnesinių pajamų, tačiau plačiąja prasme – asmuo neturi ne tik pajamų, tačiau ir turto, į kurį galėtų būti nukreiptas priverstinis baudos išieškojimas (Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. spalio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-135-579/2018).

Praktika rodo, kad kartais asmenys ir patys kreipiasi dėl baudos pakeitimo į viešuosius darbus, tačiau teismai ne visada tokius nuteistųjų prašymus tenkina. Vienoje byloje teismas pažymėjo, kad prašymas motyvuotas tiesiog asmens pageidavimu atlikti viešuosius darbus, bet jokių objektyvių priežasčių, dėl kurių nuteistasis negalėtų sumokėti jam paskirtos baudos, nenurodyta. Teismas atkreipė dėmesį, jog nuteistasis yra jauno amžiaus, savanoriškas baudos sumokėjimo terminas nėra pasibaigęs ir yra pakankamai ilgas, tam kad jis galėtų ieškoti papildomo darbo ir sumokėti jam skirtą baudą, todėl nuteistojo prašymas buvo netenkintas (Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. birželio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. eT-95-898/2023). Kitoje byloje teismas akcentavo, jog „nuteistasis nesistengia sumokėti likusios baudos ne dėl objektyvių ar neįveikiamų jam kliūčių. Dirbti, būti aktyviu darbo rinkos dalyviu, jis tikrai gali. Turimas teistumas tikrai nesudaro kliūčių šiam darbingam, sveikam vyrui įsidarbinti ar pačiam įkurti verslą ir dirbti, o kartu išlaikyti šeimą bei sumokėti visą skirtą baudą. Todėl nuteistajam paskirtą baudą pakeisti į viešuosius darbus nėra pakankamo pagrindo“ (Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. balandžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-22-361/2022).

Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad įstatymas numato, jog teismas tik gali, bet neprivalo, pakeisti baudą viešaisiais darbais, kas akcentuojama ir teismų praktikoje (Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. balandžio 16 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1N-16/2009). Įstatymas konkrečiai reglamentuoja ir išskiria du atvejus, kada asmens nesumokėta bauda gali būti pakeičiama kita bausme: vienu atveju privalo būti nustatyta, kad asmuo neturi lėšų baudai sumokėti, tačiau sutinka atlikti viešuosius darbus; kitu atveju turi būti nustatyta, kad nuteistasis vengia savo noru sumokėti jam paskirtą baudą, o galimybių ją išieškoti priverstinai nėra (Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. vasario 21 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-34-483/2018). Taigi, baudos pakeitimas į viešuosius darbus turi būti pagrįstas objektyviomis aplinkybėmis, t. y. būtina atsižvelgti į asmens turtingumą, turtą, kuriuo nuteistasis disponuoja, darbingumą ir kitas reikšmingas aplinkybes. Lyginant situacijas, kai asmeniui skiriama bauda dėl vengimo atlikti viešuosius darbus ir situacijas, kai viešieji darbai skiriami dėl to, kad asmuo neturi lėšų susimokėti baudos abiem atvejais reikalinga nustatyti nuteistojo finansinę padėtį. Pirmuoju atveju finansinė padėtis turi būti „palanki“ t. y. tokia, kad asmuo galės susimokėti baudą, antruoju atveju padėtis turi būti „nepalanki“ nuteistasis neturi lėšų susimokėti baudos bausmės ir sutinka atlikti viešuosius darbus. Interviu pažymėta įdomi tendencija, jog tie asmenys, kuriems viešieji darbai buvo pakeisti dėl to, kad jie neturėjo lėšų susimokėti baudos yra labiau motyvuoti atlikti viešųjų darbų bausmę, negu tie, kuriems baudos bausmė dar tik gresia (Interviu, eil. 200-205)

3.5. Sveikatos draudimo ir žalos atlyginimo problematika

BVK 15 straipsnyje įtvirtinta, jog viešuosius darbus atliekantiems nuteistiesiems netaikomas Lietuvos Respublikos darbo kodeksas ir kiti darbo santykius reglamentuojantys įstatymai. Taip pat pažymėta, jog viešuosius darbus dirbantys nuteistieji gali savo noru apsidrausti sveikata Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymo ir kitų sveikatos draudimą reglamentuojančių teisės aktų nustatyta tvarka. Tačiau minėtame straipsnyje numatyta pareiga institucijoms, kuriose atliekama viešųjų darbų bausmė, užtikrinti saugias ir sveikatai nekenksmingas darbo sąlygas, atitinkančias darbuotojų saugą ir sveikata reglamentuojančių teisės aktų reikalavimus. Nuteistieji, prieš pradėdami atlikti viešuosius darbus, instruktuojami kaip saugiai juos atlikti ir, jei reikia, nemokamai aprūpinami asmeninėmis saugos priemonėmis. Doktrinoje bendrieji saugos reikalavimai siejami su asmens įgūdžiais, t. y. teigiama, jog darbas turi atitikti pažeidėjo gebėjimus. Pavyzdžiui, pažeidėjui neturėtų būti skiriamas darbas, kuriam jis neturi tinkamų įgūdžių kaip valdyti tam tikrą įrangą, lipti ant pastolių ar kopėčių, pjauti medžius ir t. t. (Community service in practice, 1997, p. 60).

Akcentuojama, jog darbus prižiūrintis asmuo turi pasirūpinti tinkamais įrankiais ir apsaugos priemonėmis, taip pat apsauginiais drabužiais, kai tai būtina.

Interviu pažymėta, jog seniūnijos patiria sunkumų, nes dažnai negali patikėti įrangos, asmenys „pašluoja ir numeta“ (Interviu, eil. 153). Taip pat pažymima, jog prižiūrėtojas neturėtų elgtis aplaidžiai ir tikimasi tinkamo vadovavimo, instruktavimo bei priežiūros (Community service in practice, 1997, p. 60). Įdomu, kad užsienio literatūroje išskiriama situacija, kai institucijoje reikiamų priemonių nėra, o nuteistasis pasisiūlo pasiskolinti jas iš artimųjų. Doktrina teigia, kad tokie atvejai turi būti ypatingai gerai apsvarstyti, nes jeigu nuteistasis šiuo įrankius sugadins, gali būti pareikalauta kompensacijos (Community service in practice, 1997, p. 60). Vis dėlto, manytina, kad institucijos pačios turėtų suteikti įrankius, o jų nesant, parinkti kitokio pobūdžio darbą.

BVK 97 straipsnis numato, jog žala, kurią, atlikdami viešųjų darbų arba laisvės apribojimo bausmę, nuteistieji padaro ją vykdančiai įstaigai arba sveikatos priežiūros, socialinių paslaugų ar kitai įstaigai ir organizacijai, kurioje ta bausmė yra atliekama, taip pat žala, kurią atliekantiems viešųjų darbų ar laisvės apribojimo bausmę nuteistiesiems padaro sveikatos priežiūros, socialinių paslaugų arba kita įstaiga ar organizacija, kurioje atliekama tokia bausmė, arba tretieji asmenys, atlyginama Civilinio kodekso nustatyta tvarka ir pagrindais. T. Mackevičius pastebi, jog šios įstatymo nuostatos, neatitinka pagrindinių tarptautinių dokumentų, susijusių su alternatyvomis laisvės atėmimo bausmei, nuostatų (Mackevičius, 2005, p. 84). Autorius akcentuoja, jog Europos bendruomeninių sankcijų ir priemonių taisyklėse rekomenduojama pažeidėjus apdrausti nuo nelaimingų atsitikimų, sužalojimų ir civilinės atsakomybės atliekant viešuosius darbus, taip pat nustatyta, kad iš esmės pažeidėjas neatlygina sankciją arba priemonę vykdant patirtų išlaidų (Mackevičius, 2005, p. 84). Taip pat atkreipiamas dėmesys, jog toks įstatyminis reguliavimas neatitinka Tokijo taisyklių, kurios numato, jog asmenys, atliekantys darbą kaip su laisvės atėmimu nesusijusią priemonę, turėtų būti apdrausti nuo nelaimingų atsitikimų, sužalojimų ir civilinės atsakomybės (Commentary on the United Nations standard minimum rules for non-custodial measures, 1993, p. 25). Doktrinoje teigiama, jog įmonė, įstaiga ar organizacija, kurioje atliekami viešieji darbai, teisiškai yra tretieji asmenys, per viešųjų darbų bausmę vykdančią instituciją padedantys valstybei įgyvendinti savo pareigą – įvykdyti nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui teismo paskirtą bausmę. Todėl atliekant viešuosius darbus atsiradusi žala neturėtų būti našta darbdaviui, visos bausmės vykdymo pasekmės turėtų atsirasti valstybei (Drakšienė, Drakšas, 2007, p. 217). Taigi, sutiktina su T. Mackevičiaus pozicija, ypač atsižvelgiant į užsienio šalių patirtį. Antai Belgijoje, dėl to, kad nekompensuojamos su

viešaisiais darbais susijusios išlaidos (pavyzdžiui sveikatos rizika ir speciali apranga fiziniam darbui), net buvo nutrauktas kelių darbo vietų steigimas, dėl prarastos galimybės įsidarbinti (Beyens, 2010, p. 17). T. Mackevičius pateikia ir Ispanijos pavyzdį, kur įstatymuose nustatyta, kad viešuosius darbus atliekantys nuteistieji apdraudžiami sveikatos draudimą reglamentuojančių teisės aktų nustatyta tvarka (Mackevičius, 2005, p. 85). Papildomai akcentuotina, jog Ispanijos įstatymuose draudžiama tik profesinė rizika, tačiau įmokos į pensijų fondus ir pan. nėra daromos (Ocana, 2015, p. 14).

Atsižvelgiant į tarptautinių teisės aktų rekomendacijas, minimalius standartus taikomus su laisvės atėmimu nesusijusioms bausmėms bei užsienio valstybių patirtį, pritartina T. Mackevičiaus siūlymui tobulinti esamą viešųjų darbų teisinį reglamentavimą, nustatant galimybę apdrausti nuteistuosius sveikatos draudimu bei apdrausti nuo žalos, padarytos atliekant viešuosius darbus.

3.6. Viešųjų darbų bausmės vykdymo nepilnamečiams ypatumai

„Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė yra išimtinė. Šis išimtinumas siejamas su visapusišku jų amžiaus, fizinių ir psichinių ypatumų, dėl kurių paaugliams ne visuomet būtina taikyti pačias griežčiausias priemones, įvertinimu“ (Drakšienė, 1998, p. 33). Doktrinoje pažymima, jog skiriant bausmes ir auklėjamojo poveikio priemones reikia atsižvelgti į tai, jog nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė pirmiausia turi atitikti šių asmenų amžių bei socialinę brandą ir būti orientuota į konkretaus jauno žmogaus ateitį (Sakalauskas, 2013, p. 22).

Europos šalyse nepilnamečiams taikoma viešųjų darbų bausmė skirstoma į tris kategorijas: (a) kaip alternatyvi sankcija atsižvelgiant į įstatyme nustatytą įkalinimo terminą (Belgija, Bosnija ir Hercegovina, Kroatija, Danija, Estija, Suomija, Prancūzija, Makedonija, Norvegija, Portugalija, Rumunija, Slovakija, Slovėnija, Šveicarija); (b) kaip alternatyvi sankcija, nustatyta kaip atskira galimybė, siekiant apriboti laisvės atėmimo bausmę ar kitaip labiau „reabilituojančiai“ reaguoti į nusikaltimus, visų pirma į padarytus jaunų asmenų (Anglija ir Velsas, Čekija, Latvija, Lietuva, Makedonija, Škotija, Šveicarija, Šiaurės Airija); ir (arba) (c) kaip auklėjamoji / alternatyvi priemonė nepilnamečių justicijoje, kaip sąlyga nukreipti nuo baudžiamojo persekiojimo ar teismo bausmės (Austrija, Belgija, Danija, Latvija, Suomija, Vokietija, Makedonija, Juodkalnija, Nyderlandai, Norvegija, Serbija, Slovakija, Slovėnija, Ispanija, Švedija) (Dunkel, Horsfield, Parosanu, 2015, p. 201).

Teismų statistikos duomenimis, viešųjų darbų bausmė nepilnamečiams skiriama itin retai, antai 2020 m. paskirta 10 asmenų, 2021 m. – 14 kartų, o 2022 m. – 16 nepilnamečių (Statistinių rodiklių analizė, 2023). Probacijos tarnybos duomenimis, nepilnamečių, atliekančių viešųjų darbų bausmę 2023 m. buvo vos du (Darbo su asmenimis, esančiais

Lietuvos Probacijos tarnybos priežiūroje, statistinė ataskaita, 2024, Nr. VD-167). Graikijoje kaip priežastis, kodėl ši bausmės rūšis pilnametystės nesulaukusiems asmenims taikoma itin retai, nurodomos administracinės kliūtys, daugiausiai susijusios su nepilnamečių darbu (Koulouris *et al*, 2015, p. 38). Viešųjų darbų skyrimas nepilnamečiams yra (turėtų būti) reglamentuojamas išskirtinai, nes turime specialųjį subjektą – t. y. nepilnametį asmenį. Tarptautiniuose teisės aktuose teigiama, jog privaloma dėti visas pastangas siekiant išvengti kardomojo kalinimo ir taikyti alternatyvias bausmes laisvės atėmimui (Dėl Europos taisyklių nepilnamečiams teisės pažeidėjams, kuriems taikomos bausmės ar priemonės, 2008). Taigi pirmenybė, kaip ir pilnamečių atveju, teikiama alternatyvių bausmių laisvės atėmimui skyrimui. Nagrinėjamos bausmės kontekste išlieka tie patys anksčiau nagrinėti reikalavimai – paskirtų viešųjų darbų arba atitinkamų prievolių vykdymo sąlygos turi atitikti nacionaliniuose teisės aktuose nustatytus sveikatos ir saugos standartus, taip pat Rekomendacijų 45 punkte numatyta, jog viešieji darbai negali būti vykdomi su vieninteliu tikslu gauti pelną (Dėl Europos taisyklių nepilnamečiams teisės pažeidėjams, kuriems taikomos bausmės ar priemonės, 2008). Skiriant viešųjų darbų bausmę nepilnamečiams teismas vadovaujasi BK bendrosios dalies nuostatomis, kurios nustato viešųjų darbų skyrimą (46 straipsnis), bausmių skyrimo pagrindais (54 straipsnis) ir bausmių ypatumais nepilnamečiams (90 straipsnis) ir bausmių skyrimo ypatumais nepilnamečiams (91 straipsnis)⁶. Įstatyme yra numatytas tik vienas apribojimas viešųjų darbų bausmės skyrimo nepilnamečiams aspektu – BK 90 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog nepilnamečiams negali būti paskirta daugiau nei 240 valandų viešųjų darbų. Doktrinoje teigiama, jog įstatyme numatyta tik maksimali šios bausmės riba, todėl teismas, atsižvelgęs į nuteistojo asmenybę, atsakomybę lengvinančias ir sunkinančias aplinkybes, taip pat bausmės skyrimo ypatumus nepilnamečiams, turi teisę skirti tokį viešųjų darbų kiekį, koks jo nuožiūra yra tinkamiausias nepilnamečio asmenybės korekcijai (Drakšienė, Drakšas, 2007, p. 210). Kitaip tariant, visos anksčiau išanalizuotos BVK nuostatos, reglamentuojančios viešųjų darbų bausmės vykdymą ir taikymą, galioja ir nepilnamečiams. Kiti skirtumai tėra kiekybiniai, bet ne kokybiniai – tiesiog mažinamas suaugusiems numatytos bausmės turinio „kiekis“ (Ūselė, Dobrynina, 2012, p. 36).

Literatūroje taip pat atkreipiamas dėmesys, jog darbdaviai, kurių įmonėje, įstaigoje ar organizacijoje atliekama viešųjų darbų bausmė, turėtų užtikrinti nepilnamečio amžių atitinkančias darbo sąlygas. Parinkdama nepilnamečiui darbą bausmę vykdanči institucija be bendrųjų darbo saugos reikalavimų privalo įvertinti: a) ar darbas, kurį nepilnametis turės

⁶ Pabrėžtina, kad bendroji bausmių skyrimo nepilnamečiams problematika asmenims šiame darbe plačiau neanalizuojama.

atlikti, nepriskiriamas prie asmenims iki 18 metų draudžiamų darbų, ar darbo aplinkoje nėra kenksmingų, pavojingų veiksnių, dėl kurių jauni asmenys į tokį darbą negali būti skiriami; b) darbo priemonių techninę būklę, pavojingų cheminių medžiagų saugojimo būklę kad nepilnametis dėl neatsargumo nebūtų jų paveiktas; c) darbo proceso organizavimą, kad jauni asmenys nepatektų į darbo vietas, kuriose naudojamos pavojingos medžiagos; d) nepilnamečio gebėjimus suvokti ir vykdyti darbuotojų saugos ir sveikatos reikalavimus, jo fizines galimybes atlikti pavedamus darbus ir t.t. (Drakšienė, Drakšas, 2007, p. 216). Taip pat siūlytina, jog žala, atsiradusią vykdant viešuosius darbus, atlygintų valstybė, pažymint, kad ji neturėtų būti išieškoma iš nepilnamečio ar jo tėvų (Drakšienė, Drakšas, 2007, p. 217).

Minėta, jog tais atvejais, kai asmuo dėl objektyvių priežasčių negali atlikti viešųjų darbų bausmės, teismas gali jį atleisti nuo bausmės bei paskirti baudžiamojo arba auklėjamojo poveikio priemones⁷. Tačiau atkreiptinas dėmesys, jog iki pat 2019 m. baudžiamojo įstatymo pakeitimų nebuvo galimybės paskirti auklėjamojo poveikio priemonių (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 42, 43, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 55, 67, 70, 71, 74, 75, 85, 92 ir 243 straipsnių pakeitimo įstatymas, TAR, 2019-07-05, Nr. 2019-11177). Kitaip tariant, teismas beveik neturėjo teisinių galimybių viešųjų darbų bausmės pakeisti į kitą poveikio priemonę, kurią baudžiamasis įstatymas leidžia taikyti nepilnamečiui t.y. į auklėjamojo poveikio priemonę (Švedas, 2017, p. 173). Taip pat pažymėtina, jog iki minėto pakeitimo, kuriuo papildomai įtraukta ir galimybė paskirti įmoką į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą, jeigu nepilnametis dirba ar turi savo turto, buvo galima skirti tik dvi baudžiamojo poveikio priemones, t.y. turto konfiskavimą ir išplėstinį turto konfiskavimą. Literatūroje ši teisinė situacija kritikuota, teigiant, jog tais atvejais, kai nepilnametis dėl objektyvių priežasčių negali atlikti bausmės, t.y. asmuo susirgo, neteko tėvų ar kitų artimųjų, jis iš esmės negalėjo būti atleistas nuo viešųjų darbų bausmės vykdymo, todėl toks reguliavimas laikytinas nehumanišku, diskriminuojančiu nepilnametį (Drakšienė, Drakšas, 2007, p. 212).

Doktrinoje pažymima, jog viešųjų darbų bausmės skyrimas nepilnamečiui ar jaunuoliui gali turėti reikšmingą prevencinį ir edukacinį poveikį dirbant, pavyzdžiui, gyvūnų globos organizacijose (Nikartas, 2019, p. 28). Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė pirmiausia turi atitikti šių asmenų amžių bei socialinę brandą ir būti orientuota į konkretaus jauno žmogaus ateitį – per tokią auklėjamųjų priemonių ir bausmių taikymo perspektyvą teoriškai reikėtų žvelgti, per tokią prizmę nepilnamečių baudžiamąją atsakomybę pirmiausia turėtų vertinti ir teismai (Sakalauskas, 2013, p. 22). Literatūroje pažymima, jog darbas turi padėti jauno asmens vystymuisi, tačiau tai negali reikšti, jog darbas teiks naudą nuo nusikalstamos veikos

⁷ Žr. skyriuje „Viešųjų darbų bausmės neatlikimas“.

nukentėjusiai aukai (Bikelis, Sakalauskas, Parosanu, 2015, p. 108). Taigi nederėtų viešųjų darbų bausmės tapatinti su žalos atlyginimu. Vis dėlto keliamas klausimas, ar tikrai viešieji darbai yra tinkamiausia bausmės rūšis nepilnamečių nuteistųjų atžvilgiu. Teigiama šios bausmės įtaka gali būti laiko planavimo įgūdžių, atsakomybės, savarankiškumo, bendruomeniškumo ugdymas (Silberman, 1986, p. 141). Taip pat doktrinoje akcentuojama, kad atlikdami viešuosius darbus nepilnamečiai dirba su žmonėmis, kurie daro jiems teigiamą poveikį (Silberman, 1986, p. 141–142).

Ispanijoje atkreipiamas dėmesys, jog reikalingas ne tik nepilnamečio sutikimas, tačiau viešieji darbai taip pat neturėtų trukdyti jo mokymuisi ar darbo grafiko, bausmės vykdymas turėtų būti netoli jo gyvenamosios vietos ir, jei įmanoma, būti tiesiogiai ar netiesiogiai susijęs su padarytu nusikaltimu (Salinas, Cuesta, Castany, Blanco, 2011, p. 1325). Vadovaujantis šiomis nuostatomis nepilnamečiams, kurie, pavyzdžiui, vairavo apsvaigę nuo alkoholio skirti dirbti ligoninėse, o tiems, kurie niokojo turtą – atstatyti mokyklas, bažnyčias ir pan. (Salinas, Cuesta, Castany, Blanco, 2011, p. 1325). Minėta, kad Lietuvos teisinėje sistemoje viešųjų darbų taikymo ir vykdymo nuostatos, taigi ir darbų parinkimo pobūdis, tiek nepilnamečiams, tiek suaugusiems asmenims turi mažai skirtumų. Tačiau atsižvelgus į tai, kad Lietuvoje kaip viešųjų darbų bausmės pobūdis dažniausiai skiriami aplinkos tvarkymo darbai, siūlytina apsvarstyti Ispanijos modelį, kuriame darbas nepilnamečiui parenkamas pagal padarytą nusikalstamą veiką. Literatūroje taip pat atkreiptas dėmesys, jog pareigūnai turėtų geriau susipažinti su nepilnamečių gyvenimo ir mokymosi sąlygomis, buitimi, laisvalaikiu, užimtumu, santykiais šeimoje, aplinka. Šie veiksniai leistų individualizuoti darbą su konkrečiais asmenimis, kad šie ateityje laikytųsi visuomenės pripažintų elgesio normų (Drakšienė, Drakšas, 2007, p. 218). Juk vargu ar aplinkos tvarkymo darbai, tokie kaip gatvių šlavimas, sniego kasimas, lapų grėbimas suteiks tokį resocializacinį ir prevencinį poveikį kaip prieš tai nurodyti Ispanijos mokslininkų pavyzdžiai.

Interviu metu kaip pagrindines priežastis, kodėl nepilnamečiai neatlieka arba vengia atlikti viešuosius darbus, pareigūnės išskyrė, jog dažnai tai yra laiko planavimo įgūdžių stoka ir neatsakingas požiūris į bausmę (Interviu, eil. 130–137). Tačiau atkreipiamas dėmesys, jog šios bausmės efektyvumas tiesiogiai priklauso ir nuo paties pažeidėjo motyvacijos bei požiūrio – todėl, kaip ir suaugusių atveju, ji tinkama ne visiems (Silberman, 1986, p. 149). T. Mackevičius akcentuoja, jog užsienio valstybėse, pavyzdžiui Ispanijoje, viešųjų darbų bausmė neretai skiriama kartu su socialine reabilitacija (Mackevičius, 2005, p. 85). Doktrinoje pažymima, jog bausmė nepilnamečiui skiriama siekiant įgyvendinti ne vieną kurį nors tikslą, o kelis susijusius tikslus: tiek nubaudimo už padarytą nusikalstamą veiką, tiek apsaugos nuo

naujų nusikaltimų, tiek auklėjamosios priemonės, galinčios padėti nepilnamečiui pakeisti gyvenimo būdą ir elgesį. Tik tikslų kombinacija visiškai apibūdina taikytos nepilnamečiui bausmės paskirtį. Todėl reikėtų manyti, kad įstatymų leidėjas, atsižvelgęs į nepilnamečio amžių ir turėdamas norą padėti jam reintegruoti ir atlikti naudingą vaidmenį visuomenėje, neapsiriboja bendrosios bausmės paskirties pabrėžimu, o nurodo specialius nepilnamečiams taikomų bausmių tikslus, kurie iš esmės papildo ir individualizuoja BK 41 straipsnyje įtvirtintą bausmės paskirtį (Drakšienė, 2003, p. 70). Taigi, atsižvelgiant į nepilnamečiams keliamus bausmės tikslus ir įvardintas problemas praktikoje, pritaria T. Mackevičiaus nuomonei, jog: „dažnai nepilnametis, kuriam nuosprendžiu paskirta kriminalinė bausmė, neišvengiamai susiduria su tam tikromis problemomis, kurias vienas išspręsti dažnai yra nepajėgus, todėl socialinė rehabilitacija būtina tam, kad atkurtų tokių asmenų socialinius gebėjimus, ryšius su šeima, artimaisiais bei pačia visuomene, padėtų atsisakyti narkotinių, psichotropinių medžiagų, alkoholio vartojimo, pasirinkti darbą bei ugdyti tuos požiūrius ir įgūdžius, kurie, atlikus bausmę, geriausiai padėtų socialiai prisitaikyti visuomenėje.“ Užsienio literatūroje pažymima, jog bet kokia socialinė rehabilitacija ar kita asmeninė parama turėtų būti svarstyta ne tik nepilnamečių, bet ir suaugusių, kuriems paskirta viešųjų darbų bausmė atveju (McIvor, Beyens, Blay, Boone, 2010, p. 87).

Apibendrinant, nepilnamečiams taikytinos viešųjų darbų bausmės turinys nedaug skiriasi nuo suaugusiesiems BK numatytų nuostatų. Manytina, kad viešųjų darbų bausmė nepilnamečiams pažeidėjams gali turėti teigiamą poveikį, tik tuo atveju, jeigu bus taikoma kartu su kitomis socialinės rehabilitacijos priemonėmis arba darbų pobūdis bus parinktas atsižvelgiant į padarytą nusikalstamą veiką.

IŠVADOS

Išanalizavus viešųjų darbų bausmės taikymo ir vykdymo problematiką, galima padaryti tokias išvadas:

1. Viešieji darbai yra suprantami kaip teismo skiriamas įpareigojimas atlikti laikino pobūdžio darbus, kurie teikia socialinę naudą vietos bendruomenėms, padeda palaikyti ir (ar) plėtoti vietos bendruomenės socialinę infrastruktūrą ir pan. Viešųjų darbų bausmės nederėtų tapatinti su priverstiniais darbais, o ypač su anksčiau galiojusiais pataisos darbais be laisvės atėmimo, nes pagal dabartinį teisinį reglamentavimą reikalingas nuteistojo sutikimas skiriant nagrinėjamą bausmę. Tarptautiniuose standartuose kaip šios bausmės privalumai išskiriami, jog ji ne tik ekonomiškai naudinga valstybei, bet ir teikia naudai visai bendruomenei, o ne tik aukai. Prie pagrindinių reikalavimų keliamų viešiesiems darbams pažymima, kad darbai ne tik negali būti priverstiniai, tačiau darbų pobūdis turi būti socialiai naudingas ir prasmingas, o ne beprasmis, taip pat nuteistieji negali tapti „pigia darbo jėga“. Lyginant per metus paskirtų viešųjų darbų skaičių su faktiškai per metus Lietuvos probacijos tarnyboje vykdomų bausmių skaičiumi matyti, kad pastarasis yra beveik du kartus didesnis, nes ne visos paskirtos viešųjų darbų bausmės įvykdomos tais pačiais metais, todėl jų vykdymas persikelia į kitus metus.

2. Pirmasis viešųjų darbų taikymo probleminis aspektas yra susijęs su viešųjų darbų parinkimu. Nagrinėjant viešųjų darbų parinkimą išskirti trys elementai į kuriuos teismas privalo atsižvelgti: t. y. nuteistojo: specialybė ar profesija, gyvenamoji vieta ir paties nuteistojo pageidavimas. Atkreipiant dėmesį į nuteistojo turimą specialybę ar profesiją yra įgyvendinami Tokijo taisyklėse numatyti nagrinėjamai bausmei keliami tikslai – asmuo, atlikdamas darbą, kuriam jis turi specialių žinių ar įgūdžių, prisideda prie bendruomenės gerovės, o konkreti institucija gauna kokybiškai atliktą darbą ir sutaupo lėšų specialistų samdymui. Gyvenamosios vietos elementas yra svarbus dėl patogumo, laiko taupymo ir efektyvumo, tačiau atkreiptas dėmesys, jog vis dėlto, nuteistieji neretai prašo pakeisti bausmės atlikimo vietą į kitą seniūniją, nes susiduria su gėdos jausmu ir tam tikra stigmos problematika – asmenys bijo nereikalingų etikečių klijavimo. Svarbiausiu elementu laikytinas nuteistojo pageidavimas, kuris, manytina, kad turėtų būti prioritetas parenkant viešuosius darbus. Ir nors pats darbų pobūdis kelia klausimą dėl jo pridėtinės naudos nuteistajam, tačiau vien rutinos sudarymas ir įtraukimas į socialią visuomenę gali turėti teigiamą poveikį asmeniui, atliekančiam bausmę. Antrasis probleminis aspektas yra susijęs su nuteistojo sutikimo gavimu. Teigiamai vertintini baudžiamojo įstatymo pakeitimai, jog yra reikalingas nuteistojo sutikimas ne tik vykdyti viešųjų darbų bausmę, bet ir ją skirti. Šie įstatymo pakeitimai ne tik tiksliau įgyvendino tarptautinius standartus, bet ir sumažino teismų darbo krūvį. Tačiau yra atkreipiamas dėmesys

į teismų formuluotes, jog asmuo turi išreikšti prašymą skirti nagrinėjamą bausmę. Lingvistiškai aiškinant baudžiamojo įstatymo nuostatą, reikalingas nuteistojo sutikimas, o ne prašymas. Taigi manytina, kad nuteistasis neturi pats aktyviai „prašyti“ paskirti viešųjų darbų bausmės, o teismas, tais atvejais, kai tokia bausmė yra numatyta specialiojoje dalyje, turėtų pats būti aktyvus ir išsiaiškinti nuteistojo poziciją. Trečiasis probleminis aspektas yra susijęs su reikiama išdirbti valandų skaičiumi. Pritariama doktrinoje pažymėtam aspektui, jog norint pagerinti susiklosčiusią padėtį reiktų įvertinti galimybę baudžiamajame įstatyme nustatyti, kiek nuteistasis viešųjų darbų valandų turi išdirbti per dieną. Toks valandų skaičiaus nustatymas galėtų būti laikomas ir kaip tam tikras efektyvesnės kontrolės mechanizmas. Kita vertus, teikiamas siūlymas išplėsti įstaigų, kuriose atliekama viešųjų darbų bausmė, dirbančių ir savaitgaliais arba ilgesnėmis darbo valandomis, tinklą. Taip būtų sudarytos sąlygos asmenims, kurie iš tikrųjų nori ir siekia įvykdyti bausmę, ją suderinti su įprastu darbu ir neprarasti pajamų.

3. Viešųjų darbų vykdymo problematika pasireiškia per nagrinėjamos bausmės atlikimo kontrolę, bausmės neatlikimą, vykdymo vengimą, baudos bausmės keitimą į viešuosius darbus, sveikatos draudimo ir žalos atlyginimo klausimus bei šios bausmės skyrimą nepilnamečiams. Nors praktikoje kyla nemažai problemų dėl žiniaraščiuose pateiktų duomenų tikslumo ir originalumo, tačiau manytina, kad tokios kontrolės, kurią šiuo metu vykdo Probacijos tarnyba užtenka, nes viešųjų darbų bausmės atlikimas didžiaja dalimi priklauso nuo nuteistojo motyvacijos, noro ir pastangų. Nagrinėjant viešųjų darbų objektyvaus neatlikimo problematiką, pažymėtina, jog teismai be kita ko atsižvelgia ir į numatytą išdirbti valandų skaičių, ir į asmens pastangas atlikti bausmę. Viešųjų darbų vengimo atveju praktika formuoja reikalavimą, kad Probacijos tarnyba turi būti aktyvi siekiant išsiaiškinti viešųjų darbų nevykdymo priežastis ir aplinkybes. Ši bausmės rūšis keičiama į baudą tik tais atvejais, kai teismas nustato, jog asmuo turės realias galimybes ją sumokėti. Jeigu tokių aplinkybių nenustatoma, viešųjų darbų bausmė keičiama į laisvės apribojimą, siekiant įgyvendinti bausmės individualizavimo principus. Lyginant situacijas, kai asmeniui skiriama bauda dėl vengimo atlikti viešuosius darbus ir situacijas, kai viešieji darbai skiriami dėl to, kad asmuo neturi lėšų susimokėti baudos abiem atvejais reikalinga nustatyti nuteistojo finansinę padėtį. Pirmuoju atveju finansinė padėtis turi būti „palanki“ t. y. tokia, kad asmuo galės susimokėti baudą, antruoju atveju padėtis turi būti „nepalanki“ nuteistasis neturi lėšų susimokėti baudos bausmės ir sutinka atlikti viešuosius darbus. Rašto darbe, atsižvelgiant į tarptautinių teisės aktų rekomendacijas, minimalius standartus taikomus su laisvės atėmimu nesusijusioms bausmėms bei užsienio valstybių patirtį, doktriną, keliamas siūlymas tobulinti esamą viešųjų darbų teisinį

reglamentavimą, nustatant galimybę apdrausti nuteistuosius sveikatos draudimu bei apdrausti nuo žalos, padarytos atliekant viešuosius darbus. Taip pat atkreiptas dėmesys, jog nepilnamečiams, taikytinas viešųjų darbų bausmės turinys nedaug skiriasi nuo suaugusiesiems numatytų nuostatų. Manytina, kad viešųjų darbų bausmė nepilnamečiams pažeidėjams gali turėti teigiamą poveikį, tik tuo atveju, jeigu bus taikoma kartu su kitomis socialinės reabilitacijos priemonėmis arba darbų pobūdis bus tinkamai individualizuotas, t.y. parinktas atsižvelgiant į padarytą nusikalstamą veiką.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

TEISĖS NORMINIAI AKTAI

Tarptautiniai teisės aktai:

1. Council of Europe Committee of Ministers Resolution (76) 10 on certain alternative penal measures to imprisonment (1976).
2. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija Rec 2008 (11) Dėl Europos taisyklių nepilnamečiams teisės pažeidėjams, kuriems taikomos bausmės ar priemonės (priimta 2008.11.05).
3. Recommendation of the Committee of Ministers to member States on the European Rules on community sanctions and measures, CM/Rec(2017).
4. Tarptautinės darbo organizacijos konvencija Nr. 29 dėl priverstinio ar privalomojo darbo (1996). *Valstybės žinios*, 27-648.
5. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir jos papildomi protokolai (1950), *Valstybės žinios*, 2015, 11607.

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

6. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
8. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 73-3084 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
9. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 2002-04-09, Nr. 37-1341 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
10. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos pataisos darbų kodeksas (1971) LTSR įstatymų sąvadas.
11. Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas (2011). *Valstybės žinios*, 72-3475 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
12. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 42, 43, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 55, 67, 70, 71, 74, 75, 85, 92 ir 243 straipsnių pakeitimo įstatymas (2019). *TAR* Nr. 11177.
13. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 42, 67, 68, 74, 123-1, 125, 126, 134, 142, 144, 176, 177, 204, 205, 210, 211, 213, 220, 223, 225, 226, 227, 228, 228-1, 229, 230, 253-1, 255, 257, 263, 268, 278, 281, 297, 308-1 straipsnių pakeitimo ir papildymo, Kodekso papildymo 68-1, 68-2 straipsniais ir 44, 45 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas (2011). *TAR* Nr. 81-3959.

14. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 167, 409 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas (2011). *TAR* Nr. 81-3959.
15. Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, Pataisos darbų ir Baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo“ Nr. I-551, priimto 1994 m. liepos 19 d., įsigaliojimo tvarkos (1994). *Valstybės žinios*, 92-1800.
16. Dėl Lietuvos tarybų socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo (1961) *Vyriausybės žinios*, 1961-01-01, Nr. 18-147 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
17. Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. lapkričio 5 d. nutarimo Nr. 1206 „Dėl socialinės paramos išmokų atskaitos rodiklių dydžių patvirtinimo“ pakeitimo, (2023) *TAR*, Nr. 23949.
18. Pagrindinio komiteto išvada dėl baudžiamojo kodekso 42, 43, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 55, 67, 70, 71, 74, 75, 85, 92 ir 243 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto, (2019), *TAR*, Nr. XIIIIP-3172(2).

Teismų praktika:

Nacionalinių teismų praktika

Konstitucinio Teismo praktika:

19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada

Bendrosios kompetencijos teismų praktika:

20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-449-511/2015.
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. sausio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-18/2014.
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. birželio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-454/2007.
23. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. gruodžio 2 d. nuosprendis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-322-1020/2022.
24. Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. lapkričio 5 d. nuosprendis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-260-654/2021.
25. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. vasario 21 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-34-483/2018.
26. Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. balandžio 16 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1N-16/2009.

27. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. rugsėjo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-512-493/2023.
28. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. rugpjūčio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. eT-211-919/2023.
29. Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. gruodžio 21 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-224-651/2023.
30. Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. birželio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-22-354/2023.
31. Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. spalio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. e1S-141-616/2023.
32. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. birželio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. eT-95-898/2023.
33. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. spalio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-471-1121/2023.
34. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. rugpjūčio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-435-876/2022.
35. Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. kovo 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-22-361/2022.
36. Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. balandžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-22-361/2022.
37. Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. kovo 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-21-354/2022.
38. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-352-957/2022.
39. Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. gegužės 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-143-557/2019.
40. Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. gegužės 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-116-350/2019.
41. Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. gegužės 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-67-519/2019.
42. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. gegužės 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-197-312/2019.
43. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. sausio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-16-1020/2019.

44. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. lapkričio 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-433-317/2018.
45. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. spalio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-135-579/2018.
46. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. gegužės 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-396-397/2018.
47. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. gegužės 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-353-478/2018.
48. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. sausio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-66-810/2018.
49. Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. rugsėjo 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-101-606/2018.
50. Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-113-334/2018.
51. Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. rugsėjo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-155-354/2018.
52. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. kovo 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-246-870/2018.
53. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. vasario 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-99-891/2018.
54. Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. spalio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-271-360/2016.
55. Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. spalio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-313-185/2016.
56. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-321-397/2015.
57. Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-222-491/2015.
58. Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1013-360/2014.
59. Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. birželio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-522-185/2014.
60. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. balandžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-329-318/2013.

61. Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-841-719/2012.

Specialioji literatūra:

62. Albrecht H. J., Schadler W. (1986). *Community Service. A new option in punishing offenders in Europe*. Freiburg.
63. Andriulis, V. (2000). *Nusikaltimų prevencijos patirtis Lietuvoje 1918-1940. antologinė apžvalga*. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Teisės institutas. Vilnius: Justitia, 2000.
64. Beyens, K. (2016). *The new generation of community penalties in Belgium. More is less. Community punishment*. Roudledge. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www.dl.edi-info.ir/The%20new%20Generation%20of%20community%20penalties%20in%20Belgium.pdf> [žiūrėta 2024 m. vasario 10]
65. Beyens, K. (2010). From ‘community service’ to ‘autonomous work penalty’ in Belgium. What’s in a name? *European Journal of Probation*. Vol. 2, Nr. 1, p. 4–21 [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1177/206622031000200102> [žiūrėta 2024 m. vasario 10 d.]
66. Bikelis, S., Sakalauskas, G. (2015). Lithuania. In: Dünkel, F., Grzywa-Holten, J., Horsfield, P. *Restorative Justice and Mediation in Penal Matters – A stocktaking of legal issues, implementation strategies and outcomes in 36 European countries*. Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg, p. 477–500.
67. Bikelis, S. (2010). *Baudžiamosios politikos orientavimo į su laisvės atėmimu nesusijusių poveikio priemonių taikymą galimybės*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: https://teise.org/wp-content/uploads/2020/04/Alternatyvos_kaip_tyrimas.pdf [žiūrėta 2024 m. sausio 21 d.]
68. Blay E. (2010). ‘It Could Be Us’: Recent Transformations in the Use of Community Service as a Punishment in Spain. *European Journal of Probation*. Vol. 2, Nr. 1, p. 62–81. Interaktyvus. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/242546169_'It_Could_Be_Us'_Recent_Transformations_in_the_Use_of_Community_Service_as_a_Punishment_in_Spain [žiūrėta 2024 m. vasario 8 d.]
69. Blaževičius, J., Dermontas, J., Stalioraitis, P., Usik., D. (2004). *Penitencinė (bausmių vykdymo) teisė*. Lietuvos Teisės universitetas.

70. Blaževičius J., Usik D., Švedas G. (2004). *Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso komentaras : I – V dalys (1-183 straipsniai)*. Vilnius : Teisinės informacijos centras.
71. *Commentary on the United Nations standard minimum rules for non-custodial measures* (1993). United Nations.
72. *Community service in practice* (1997). Published by Penal Reform International and the Zimbabwe National Committee on Community Service (ZNCCS) With the support of the Norwegian Agency for Development Co-operation (NORAD) and the European Union
73. Dunkel, F. (2019). *Reforms of the Criminal Sanctions System in Germany – Achievements and Unresolved Problems*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.12697/JI.2019.28.05> [žiūrėta 2024 m. vasario 8 d.]
74. Dünkel, F., Grzywa-Holten, J., Horsfield, P. (2015). *Restorative Justice and Mediation in Penal Matters – A stocktaking of legal issues, implementation strategies and outcomes in 36 European countries*. Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg. [interaktyvus] Prieiga per internetą: https://childhub.org/sites/default/files/attachments/juvenile_justice_report_on_best_practices_in_the_eu.pdf [žiūrėta 2024 m. vasario 18 d.]
75. Dapšys, A. Misiūnas, J., Čaplinskas, A. (2008). *Bausmės individualizavimo teisinės problemos. Baudžiamojo įstatymo normų ir jų taikymo teismų praktikoje sisteminė analizė*. Vilnius : Teisės institutas
76. Drakšienė, A. (1998). Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso projekte. *Teisė*, Nr. 32, p. 32–53.
77. Drakšienė, A. (2003) Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Teisė*, Nr. 48, p. 66–77.
78. Drakšienė, A., Drakšas, R. (2007). *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė*. Vilnius: Eugrimas.
79. Graebisch, C., Burkhardt, S. (2015). *Alternatyvios baudžiamosios sankcijos Europos Sąjungoje*. Lietuvos teisės institutas.
80. Gumuliauskas, A. (2004). Teisėjo nuožiūra skiriant bausmę. *Jurisprudencija*, t. 61(53), p. 85–94
81. Kačerauskas, J. (2004). 2000 metų Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įteisintų bausmių, alternatyvių laisvės atėmimui, vertinimas, remiantis baudžiamosios politikos kontekstu. *Jurisprudencija*, 2004, t. 57(49), p. 106–117.

82. Kamenska, A., Leganovska, K. (2015). Alternatives to prison in Europe. Latvia. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www.prisonobservatory.org/alternatives/ALTERNATIVES%20TO%20PRISON%20IN%20EUROPE.%20LATVIA.pdf>. [žiūrėta 2024 m. vasario 8 d.]
83. Mackevičius, T. (2005) Viešieji darbai: teisiniai ir socialiniai aspektai. *Jurisprudencija*, 2005, t. 70(62), p. 81–88.
84. Mavris, M., Koulouris, N., Anagnostaki, M. (2018). Probation in Europe. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/2018/10/probation-in-europeGreece-2015.pdf> [žiūrėta 2024 m. vasario 9 d.]
85. McIvor, G. , Beyens, K., Blay, E., Boone, M. (2010). Community service in Belgium, the Netherlands, Scotland and Spain: a comparative perspective. *European Journal of Probation*. Vol. 2, No.1, 2010, p. 82–98. [interaktyvus] Prieiga per internetą: https://www.sccjr.ac.uk/wp-content/uploads/2010/05/Community_service_in_Belgium_the_Netherlands_Scotland_and_Spain_a_comparative_perspective.pdf [žiūrėta 2024 m. kovo 4 d.]
86. Nikartas S. (2019) Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 310 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. xiiip-988(2). *Teisės e-aktualijos*. 2019 m. Nr. 2 (17). p. 27–30 [interaktyvus] Prieiga per internetą: https://teise.org/wp-content/uploads/2019/03/aktualijos_19_2_Nr17.pdf [žiūrėta 2024 m. sausio 21 d.]
87. Nikolaos, K., Koulouris, N., Aloskofis, W., Vidali, S., Koros, D., Spyrea, S. (2015). *Alternatives to prison in Europe. Greece*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www.prisonobservatory.org/alternatives/ALTERNATIVES%20TO%20PRISON%20IN%20EUROPE.%20GREECE.pdf> [žiūrėta 2024 m. vasario 5 d.]
88. Ocana M. (2015). *Alternatives to prison in Europe. Spain. European Prison Observatory. Alternatives to detention*. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www.prisonobservatory.org/alternatives/ALTERNATIVES%20TO%20PRISON%20IN%20EUROPE.%20SPAIN.pdf> [žiūrėta 2024 m. vasario 5 d.]
89. Pavilnonis, V., Riepšas J. (1987). Kriminalinių bausmių skyrimo praktika respublikoje. *Socialistinė teisė*, Nr. 3, p. 18-24
90. Petrylaitė, D. (2010). Laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų darbas: socialinių garantijų ypatumai ir ribos. Gintaras Švedas (vyr. moksl. red.). *Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, p. 7–22.

91. Piesliakas, V. (2008). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Aplinkybės darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai*. Vilnius: Justitia.
92. Radulovic, D. (2019). *Community Service as an Alternative Criminal Sanction*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: https://www.policija.si/images/stories/Publikacije/RKK/PDF/2019/04/RKK2019-04_DarkoRadulovic_CommunityServiceAsAnAlternativeCriminalSanction.pdf [žiūrėta 2024 m. vasario 3 d.]
93. Rodrigues, A. Antunes, M., Fidalgo, S., Horta P., Ishiy K. (2022). *Non-custodial sanctions and measures in the member states of the European Union comparative report*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://estudogeral.uc.pt/bitstream/10316/103780/1/Non-custodial%20miolo.pdf> [žiūrėta 2024 m. vasario 22 d.]
94. Sakalauskas, G. (2013). Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų prasmė. *Teisės problemos*, Nr. 3 (81), p. 5–55
95. Sakalauskas, G. (2015). Nuteistųjų laisvės atėmimo bausme užimtumas: padėtis ir galimybės. *Teisės e-aktualijos*. Nr. 2. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://teise.org/wp-content/uploads/2023/01/aktualijos-15-2.pdf> [žiūrėta 2024 m. vasario 27 d.]
96. Sakalauskas, G. (2015) Kalinimo sąlygos ir kalinių resocializacijos prielaidos. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, *Teisės problemos*. 2015. Nr. 2 (88), p. 5–45.
97. Salinas, E., Cuesta, J. L., Castany, B., Blanco, I. (2011). *Country report in Juvenile Justice Systems in Europe Current Situation and Reform Developments*. Forum Verlag Godesberg, p. 1313–1355.
98. Silberman, S. (1986). Community Service as an Alternative Sentence for Juveniles. *New England Journal on Criminal and Civil Confinement Issue*. p. 123–150.
99. Šulija, G. (2004). Turtinių bausmių reforma naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Jurisprudencija*. 52(44), p. 58–69.
100. Švedas, G. (2003). *Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos teisiniai ir vykdymo aspektai*. Teisinės informacijos centras.
101. Švedas, G. (2005). Baudžiamosios politikos tendencijos Lietuvos Respublikoje 1995–2004 metais. *Teisė*, 56, p. 64–91.
102. Švedas, G. (2006). *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.

103. Švedas, G. (2013). *Bausmių vykdymo teisė*. Bendroji dalis. Registrų centras.
104. Švedas, G., Veršekys, P., Levon, J., Prapiestis, D. (2017). *Lietuvos Respublikos baudžiamoko kodekso bendrosios dalies vientisumo ir naujovių (su)derinamumo iššūkiai*. Monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
105. Ūselė, L., Dobrynina, M. (2012) *Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymo 18-20 metų jaunuoliams Lietuvoje tyrimas*. Vilnius: teisės institutas.
106. Vaičiūnienė, R. (2017). Įkalintų asmenų resocializacijos galimybės kolektyvinio kalinimo ir kalėjimo subkultūros sąlygomis. *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas. p. 181–204.

KITI ŠALTINIAI

107. Buslevičiūtė, D. (2023). Gavote baudą už greičio viršijimą ar bet ką kitą? Galite jos nemokėti, jei sutiksite pašluoti gatves. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.tv3.lt/naujiena/verslas/gavote-bauda-uz-greicio-virsijima-ar-bet-ka-kita-galite-jos-nemoketi-jei-sutikssite-pasluoti-gatves-n1271970> [žiūrėta 2024 m. kovo 1 d.]
108. Dranseikaitė, L. (2015). Smurtautojus auklėja viešaisiais darbais. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://sekunde.lt/leidinys/sekunde/smurtautojus-aukleja-viesaisiais-darbais/> [žiūrėta 2024 m. kovo 28 d.]
109. Darbo su asmenimis, esančiais Lietuvos Probacijos tarnybos priežiūroje, statistinė ataskaita (2024), Nr. VD-167. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://probacija.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2024/1/zRkiKGAjktw.pdf> [žiūrėta 2024 m. kovo 1 d.]
110. Darbo su asmenimis, esančiais Lietuvos Probacijos tarnybos priežiūroje, statistinė ataskaita (2023), Nr. VD-523 [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://probacija.lrv.lt/uploads/probacija/documents/files/Darbo%20su%20asmenimis%2C%20esan%C4%8Diais%20LPT%20prie%C5%BEi%C5%ABroje%2C%202022%20m.%20statistin%C4%97%20ataskaita.pdf> [žiūrėta 2024 m. kovo 1 d.]
111. Darbo su asmenimis, esančiais Lietuvos Probacijos tarnybos priežiūroje, 2004–2023 m. statistinės ataskaitos.
112. Kažukauskienė, A. (2012). Pastatų tepliojui – metai viešųjų darbų. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/862/pastatu-tepliojui-metai-viesuju-darbu> [žiūrėta 2024 m. kovo 1 d.]

113. Sinkevičius, D. (2020). Keturis šuniukus užkasusiai moteriai teisėja liepė eiti šluoti gatvių. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/law/keturis-suniukus-uzkasusiai-moteriai-teiseja-liepe-eiti-sluoti-gatviu.d?id=83305567>. [žiūrėta 2024 m. kovo 1 d.]
114. Šeštokienė, R. (2005). Viešieji darbai – ne bausmė. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/viesieji-darbai-ne-bausme.d?id=7421319> [žiūrėta 2024 m. kovo 1 d.]
115. Teismų nuteistų nepilnamečių skaičius (2023). Statistinė rodiklių analizė. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=c5a6c4cb-c9a7-403b-abb8-81f1dec5a25a#/> [žiūrėta 2024 m. kovo 6 d.]

SANTRAUKA

Magistro darbe „Viešųjų darbų baudmės taikymo ir vykdymo problemos“ analizuojama viešųjų darbų baudmės raida, tikslai, principai, darbas kaip baudmė. Šiam tikslui darbe yra pateikiama nuosekli įvairių teisės aktų, rekomendacijų, teismų praktikos ir doktrinos apžvalga, didžiausią dėmesį skiriant Tokijo taisyklių rekomendacijoms. Taip pat atskirais aspektais lyginamas pasirinktų Europos sąjungos valstybių reglamentavimas ir praktika.

Remiantis požiūriu, jog dabartinis teisinis reguliavimas, susijęs su viešųjų darbų baudmės taikymu ir vykdymu, gali būti tobulinamas, darbe toliau analizuojami probleminiai aspektai. Rašto darbe išskirtini viešųjų darbų baudmės taikymo ir vykdymo probleminiai aspektai. Šios baudmės taikymo problematikoje ypatingai akcentuojamas viešųjų darbų pobūdis, analizuojami elementai, į kuriuos turi būti atsižvelgta parenkant darbą. Taip pat nagrinėjama nuteistojo sutikimo gavimo problematika ir su tuo susiję įstatymo pakeitimai bei svarstoma, ar Lietuvoje paskiriamas išdirbti reikalingas valandų skaičius yra proporcingas, atsižvelgiant į užsienio praktiką, bei į nuteistojo užimtumą. Viešųjų darbų vykdymo problematika rašto darbe pradedama analizuoti nuo baudmės vykdymo kontrolės, atskirai išskiriami šios baudmės neatlikimo, atlikimo vengimo ir baudos baudmės keitimo į viešuosius darbus probleminiai aspektai. Galiausiai, atkreipiamas dėmesys į tarptautiniuose standartuose keliamus reikalavimus draudimo ir žalos atlyginimo klausimams. Atskirai analizuojama ir viešųjų darbų baudmės taikymo bei vykdymo nepilnamečiams asmenims praktika bei su ja susijusi problematika.

SUMMARY

The Master's thesis "Problems of Application and Execution of the Public Works Penalty" analyses the development of the public works penalty, its objectives, principles, and the use of work as a punishment. For this purpose, the work provides a coherent overview of various legislation, recommendations, case law and doctrine, with a focus on the recommendations of the Tokyo Rules. It also compares the regulations and practices of selected European Union countries on a case-by-case basis.

Based on the view that the current legal framework for the application and enforcement of community service sentences can be improved, the paper further analyses the problematic aspects. The thesis highlights the problematic aspects of the application and enforcement of the public works penalty. The problems relating to the application of this penalty include a particular emphasis on the nature of public works and an analysis of the elements to be taken into account when choosing a job. It also examines the problem of obtaining the convicted person's consent and the related amendments to the law, and considers whether the number of hours of work to be assigned in Lithuania is proportionate, taking into account foreign practice and the employment status of the convict. The paper starts by analysing the problems of public works in the context of the control of the execution of the sentence, with a separate focus on the problems of avoidance of this sentence and the problems of the conversion of a penalty sentence into public works. Finally, attention is drawn to the requirements of international standards on insurance and compensation. The practice of applying and enforcing community service sentences on minors and the problems related to it are also analysed separately.

PRIEDAS

2023-11-30 interviu su Lietuvos Probacijos tarnybos pareigūnėmis

Interviu Nr. 1

1. Bendrai apie darbą – papasakokite, kiek laiko dirbate probacijoje, kodėl nusprendėte čia dirbti, kokio pobūdžio darbą dirbate, ar jis Jums patinka ir pan.?

„Esu Lietuvos Probacijos tarnybos Vilniaus regiono skyriaus specialistė. Dirbu šitoje tarnyboje jau 21 metus. Daug. Pasirinkimas... Nu jeigu pasakyti taip pasirinkimas... kažin. Reikėjo darbo vietos teisinėje srityje, pasiūlė darbo vietą į kurią galima pretenduoti. Ta sritis, kai siūlė, tai sakė, kad reikės dirbti su teistais, bet žinai, kai nedirbi, tai nelabai žinai. Bet, kai siūlė sakė, kad dirbsi ne įkalinimo įstaigos aplinkoje dirbsi, o dirbsi kažkur laisvėje, tiesiog ne viduj teritorijos tos, todėl nebuvo didelės problemos. Darbo vieta ir darbo vieta. Pasidomėjau kuo užsiima, bet tai buvo prieš 21 metus, bet tuo metu čia buvo inspekcija. Buvo kitu pavidalu. To darbo su teistais žmonėmis nelabai žinojau. Prieš tai dirbau pas antstolius, žinojau, kad antstoliai irgi teisinėj sistemoj, jie buvo prie teismų prijungti, tai nelabai galvojau, teisti ir teisti, tokie patys kaip ir pas antstolius žmonės. Ten irgi turi teismo sprendimus, irgi kažką turi vykdyti ir panaši sritis man atrodė. Dabar po 21 metų pasikeitė darbo vertinimas. Anksčiau vertinimas buvo kažkoks kitoks negu dabar. Dabar gyvenimas labai pasikeitė – dabar yra taip, kad svarbi gyvenimo kokybė, reikalingos investicijos, reikalingas padorus uždarius, atsirado materialinis darbo matavimas. Anksčiau buvo kitaip. Galbūt buvome jaunesni, dirbom ir dirbom. Dabar jau labiau įprasminimas atsirado, pradedi save motyvuoti ir ieškoti darbe kitų kriterijų. Ne vien materialinė nauda, įprasmini darbą, galvoji gal darbas su įsitikinimais, kad padėti žmonėms, ypač kai nuteisti, ne vien kontrolė, bet ir pagalba.“

2. Kokio pobūdžio institucijose, organizacijose dažniausiai yra atliekama viešųjų darbų baudsmė?

Kaip vertinate darbdavių aktyvumą? Ar matomi darbdavių pobūdžio pokyčiai?

„Viešieji darbai pas mus yra taip. Gaunam teismo dokumentą, teismo sprendimą, kad nuteistas žmogus viešaisiais darbais ir pas mus dabar pagal baudžiamąjį kodeksą numatytą dirbti seniūnijose, miestų seniūnijose, Vilniaus rajono. Kadangi mes dirbame Vilniaus rajone, tai mes tik Vilniaus rajono seniūnijose – nei globos namai, nei kažkokie dienos centrai, ne. Viešieji darbai tiktai seniūnijose. Ir va yra – kadangi Vilniaus rajonas apima ten, pavyzdžiui, Riešės seniūnija, Paberžės seniūnija, Sudervės seniūnija, Rastinėnų seniūnija, Avižienių seniūnija ir daug kitų seniūnijų – mes ten ir išsiunčiam. Noriu iškart pasakyti, kad paraišką, anksčiau buvo taip, ir aš net kažkada buvau už tai atsakinga, kiekvienais metais pradžioj metų, sausio mėnesį, buvau atsakinga teikti tokią informaciją, įstaigoms, kurios sutinka priimti mūsų žmones nuteistus, bet dėl nemokamų darbų. Tai va tas paraiškas darbdaviai, kurias jie pildo, tai pagrinde mes siunčiam dėl nemokamų darbų atlikimo. Viešieji darbai yra šventa – seniūnija. O seniūnijoje kadangi pas ją yra dalis to darbo, nes Vilniaus rajono savivaldybė numato jiems viešuosius darbus, tai man atrodo yra atsakingi žmonės, ir skiria viešuosius darbus. Už socialinę paramą privalo atidirbti viešuosius darbus, todėl seniūnijoms ne naujiena. Probacijos valdžia dabar teikia

38 paraiškas ar seniūnijos sutinka ar nesutinka priimti. Buvo viena seniūnija, kuri nesutiko priimti, lygtai
39 Pagirių seniūnija, mūsų klientų. Nesutiko būtent dėl problematiško elgesio mūsų klientų.“

40 3. Kokio pobūdžio darbai yra skiriami nuteistiesiems viešųjų darbų bausme? Kaip manote, ar,
41 atsižvelgiant į nuteistiesiems paskiriamų darbų pobūdį, viešieji darbai yra prasmingi ir naudingi?
42 „Taip ir parašyta pas mus netgi siuntimuose, ten nurodyta „teritorijos tvarkymo darbai“, pagrinde va
43 taip. Aišku, laisvė duoti darbą priklauso seniūnijai. Jiems duota ta laisvė, ne mes ten nustatom, ką jie
44 turi daryti. Pavyzdžiui, turi jie rūpesčių, pavyzdžiui sniegą valyti, rudenį lapus tvarkyti, prieš lapkritį –
45 kapus tvarkyti. Jeigu teritorijoje nėra – tai jie duoda ir viduje kažką, pavyzdžiui tvoros tvarkymas,
46 krūmų kirtimas. Bet visais atvejais yra aplinkos tvarkymas. Bet koks viešasis darbas yra naudingas,
47 nes kas jį dirbs? Arba valstybė turi kažkam sumokėti, niekas nemokamai nenori. Va pasiūlyk
48 savanoriauti, tai labai mažai bus. Gal pas mus Lietuvoje nėra tokių iniciatorių, bet jų vienetai. Bet sunku
49 žmogui išskirti savo laisvą laiką savanoriavimams. Būna įmonės daro prievarta laisvą dieną duoda už
50 tai darbuotojams, nu tai gal va ta tokiu pavidalu. Bet šiaip tai bet kokiu atveju yra naudingi. Labai. Nes
51 seniūnija duoda va kapą sutvarkyti – ne visi turi ten tuos ir kapų prižiūrėtojus, ne visi prieina prie viso
52 to. Čia papildoma darbo jėga tikrai naudinga. Tvarkos, aplinkos tvarkymas labai gerai, kad jis gali
53 prisidėti, ypač nuteistas, jis jaučia, kad ne kažkam padaro gėrį, o visuomenei. Tas irgi yra labai gerai ir
54 nauda yra.“

55 4. Kaip ir kokiais kriterijais remiantis yra atsižvelgiama į nuteistojo specialybę/profesiją? Ar
56 nuteistojo specialybė/profesija tiesiogiai lemia viešųjų darbų atlikimo vietą?
57 „Matai, nelabai mes leidžiam reikšti jiems, kad aš nemoku ten daryt, pašluot gatvę visi sugebės, davus
58 sodo žirkles, įsivaizduoju, kad jeigu gerai paaiškinus, tai tikrai sugebės apkirpti krūmus. Manau, kad
59 aplinkos tvarkymą sugebės visi. Yra taip, kad jeigu kažkokie darbai seniūnijoje numatyti, kur,
60 pavyzdžiui, reikia statybinių gabumų, o tu statybų sferoje dirbi, tai aišku atsiklausoma žmogaus, ar tu
61 moki dažyti, ar sugebėsi paremontuoti suolą. Bet faktas, kad susitikus su žmogumi yra klausama, ką
62 jis moka ir tada būna aišku, kokį darbą jis galės dirbti.“

63 5. Kaip praktikoje pavyksta atsižvelgti į nuteistojo gyvenamąją vietą?

64 „Siunčiam pagal gyvenamosios vietos seniūniją.“

65 6. Kaip yra atsižvelgiama į nuteistojo pageidavimą? Kokie yra dažniausi nuteistųjų pageidavimai?
66 Ar nuteistųjų pageidavimus galima sieti su jų specialybe ar profesija?

67 „Mes esam bausmės atlikimo kontrolės įstaiga, nelabai pageidavimų atsiklausinėjam.
68 Seniūnijoje pirmam pokalbyje jie viską aptaria. Ir jeigu seniūnija ji tik tai aplinkos tvarkymo darbus
69 siūlo, tai nėra problema. Dažniausiai dėl sveikatos būna pageidavimai, ar pajėgs, gal yra
70 sveikatos negalavimai, neįgalumai ar pajėgs, kad ir sniegą nuvalyti, nu matyt atsiklausoma ar neturi
71 kažkokių labai rimtų problemų, kas susiję su sveikata, ten kojų, nugarų ir kitų problemų, kas labai
72 kliudytų.“

73 7. Kokių priemonių imatės nuteistųjų motyvacijai? Ar dažnai tenka nuteistuosius motyvuoti ir
74 skatinti atlikti viešuosius darbus?

75 „Išskyrus tai, kad jų motyvacija yra tokia, kad jie privalo atlikti bausmę. Ateina, niekur nesidėsi, nes
76 yra paskirta bausmė ir yra tam tikras laikas. Motyvacija, tokia, kad ateinant, pasirenkant darbą, jeigu
77 viskas tvarkoj galit ir viena diena greičiau padaryti tuos darbus, kažkaip sutraukti tas valandas. Turbūt
78 nebus labai jiems problematiška praleisti tą mėnesį. Nes, matot, viešieji labai skiriasi nuo nemokamų
79 darbų. Nemokamuose daugiau yra tos laisvės – nes būna terminus nustato ir tu gali pavyzdžiui ne
80 pradžioj mėnesio, bet į galą mėnesio sutraukti tas valandas. O seniūnijose, pagal įstatymą ir
81 apskritai, bet kokius darbus, naudingus visuomenei tu tik 4 valandas per dieną gali dirbti. Ne daugiau.
82 Tai mes net ir nereikalaujam, kad daugiau dirbtų. Mes motyvuojam, kad jeigu žmogus dirba, tai, kad
83 jis sugebėtų susitarti gražiuoju su seniūnijos darbuotojais, kada jis gali tuos darbus atlikti. Tokia
84 motyvacija, kad niekas per prievartą nieko nedaro. Įspėjam, kad jeigu yra kažkokie negalavimai –
85 susirgai, ar kažką, visada mums paskambink, seniūnijos darbuotojui, su kuriuo bendrauji dėl tų darbų,
86 niekas tavęs per prievartą neverčia, čia ne kažkoks gulagas, ne tremtis, kad prievarta. Gali normaliai
87 susitarti, kad aš pasirgsiu, pasveiksiu ir ateisiu, svarbu, kad tu kontaktuotum tiek su mumis, tiek su
88 seniūnijos darbuotojais. Ir viskas, tokia motyvacija, kad nėra labai blogai tą atlikti, jeigu moki, sugebi
89 gražiai, organizuoti savo laiką, tai tu juos neskausmingai ir atliksi.“

90 8. Kaip yra vykdoma nuteistųjų viešųjų darbų bausme kontrolė?

91 „Privalo viešųjų darbų bausmės vietos atlikimo seniūnijos mus informuoti kiekvieną mėnesį, turi
92 pateikti savarankiškai žiniaraščius apie žmonių atliktas valandas. Jeigu negaunam pranešimo – tada
93 teikiam užklausa. Kas mėnesį privalom kontroliuot. Ir šiaip susisiekiame su žmogumi yra irgi taip
94 numatyta, kartą per mėnesį, kas du, pabendrauti su žmogumi, kaip sekasi dirbti ar viską laiku ir t.t.
95 jeigu suserger žmogus turi paskambinti pats.“

96 9. Kokius pastebėjimus dažniausiai išgirstate iš šių darbdavių? Ar praktikoje yra pasitaikę atvejų,
97 kai darbdaviai, pas kuriuos atliekama viešųjų darbų bausmė, piktnaudžiauja savo įgaliojimais?

98 „Jeigu nuteistas žmogus, vadinasi jis kažko gyvenime nesuprato, jeigu jau jo gyvenimas daėjo iki
99 nuteisimo viešaisiais darbais. Tai faktas, kad tie žmonės ateina mažai motyvuoti dirbti. Dažniausiai
100 ateina, susipažįsta, ir palieka, arba nebeneina atlikt bausmės po pirmojo pokalbio. O mes turim kitų
101 darbų daug, tai mes negalim nuolat sėdėt prie tų viešųjų, tai paskambini tam žmogui, sako aš dar
102 nepradėjau, nes sergu. Bet nei buvom informuoti apie ligą, nei ką. Labai dažnas reiškinys, kad
103 neinformuoja, kad sirgo. Tada paragini – pasveiksi, būtinai nueik. Tada nueina, būna nepradedu dirbti,
104 tempia iki paskutinės dienos, sako aš turėjau savo darbų, neturėjau laiko. Nenori susitarti dažnai. Mažai
105 motyvuoti žmonės.“

106 10. Kokios dažniausios viešųjų darbų keitimo priežastys? Ar dažnai tenka teikti teismui prašymą dėl
107 viešųjų darbų keitimo kita bausme?

108 „Keičiam dažniausiai rajone į laisvės apribojimą. Tenka, už vengimą. Bet čia akivaizdus vengimas.
109 Reiškia tu nenori tokios bausmės atlikti, reiškia per teismą paskirsim tau kitą bausmę. Ji griežtesnė gali
110 būti. Arba pratęsimai, nes yra galimybė pratęsti – bet pratęsimai tik dėl pateisinamų, objektyvių
111 priežasčių. Reiškia liga užsitęsė, bet ne vien sloga, temperatūra, nes per mėnesį tu sugebėsi atlikti, nes

112 jeigu per mėnesį tau ten dažniausiai 20 tų valandų. Dažniausiai teismas nuosprendyje parašo po 20, po
113 30 valandų, tai jeigu tu pirmą savaitę neatidirbai, tai yra tau kitos trys savaitės, yra to laiko. O jeigu pas
114 tave ten liga kokio nors, ten lūžis, kuris ilgą laiką arba kažkas, dažnai pasireiškia ligos, tai dėl
115 objektyvių priežasčių pratęsim laiką.“

116 11. Ar dažnai nuteistieji vengia atlikti viešuosius darbus, į juos neatvyksta ir t.t.? (Jeigu atsako taip,
117 patikslinamasis klausimas – Kaip manot, kokios yra vengimo priežastys, atsižvelgiant į tai, kad
118 paskiriant šią bausmę yra reikalingas asmens sutikimas?)

119 „Nemotyvuoti žmonės, labai nerimtai žiūri į bausmės atlikimą. Jie nenori normaliai, tvarkingai atlikti
120 bausmę.“

121 12. Kaip manote, ar teismo skiriamas viešųjų darbų laikas yra proporcingas viešųjų darbų atlikimo
122 valandoms? Ar praktikoje yra dažnos situacijos, kai asmenys per teismo paskirtą laiką neišdirba
123 paskirtų viešųjų darbų valandų?

124 „Proporcingas, jeigu skiria bendrą sumą pavyzdžiui tokią, tai ir rašo po 30 valandų per mėnesį. Jeigu
125 paprastai 4 valandas per dieną, tai 4 kart 5 tai išeina 20 valandų per savaitę, o tau būna dažnai paskiria
126 20 valandų per mėnesį, tai viskas įmanoma, tikrai proporcinga, tiesiog reikia pakomunikuoti, reikia
127 atsižvelgti rimtai į bausmės atlikimą.“

128 13. Kokius skirtumus išvelgtumėte tarp pilnamečio asmens atliekamų viešųjų darbų ir nepilnamečio
129 asmens viešųjų darbų pobūdžio?

130 „Jauni žmonės, šimtai priežasčių. Būna dažna lėšų stoka, negali atvažiuoti. Aišku seniūnijoje tai skiria
131 ten, kur gyvena. O jaunimas, mokosi, laiko planavimas problematinis, skiria labiau dėmesį
132 pabendrauti, „Youtubą“ žiūrėti, žaidimus pažaisti, o ne eiti šluoti, nu žinai, kaip jaunas žmogus. Dar
133 yra toks faktorius prie to, kad vengia, dažnai pasidaro gėda nuteistajam, ypač, kai tu pradėdi šluoti
134 gatves arba tvarkytis savo to kaimo teritorijoje, pasklinda gandai ir pradeda nereikalingas etiketes
135 klijuoti, tai žmonės dažnai šito pribijo. Daugiau tai yra rajonuose. Jeigu žmogui ant tiek gėda, tai
136 skambina į kitą seniūniją ar galėtų priimti į kitą seniūniją. Jie pasisako garsiai, kad man gėda. O dėl
137 nepilnamečių – esmė yra laiko planavimo įgūdžių stoka ir neatsakingas požiūris“.

138 14. Kaip manote, kodėl viešieji darbai kaip bausmė yra skiriami taip retai? Ar tai yra susiję su
139 įstatyminiu reguliavimu ar su pačiu bausmės pobūdžiu?

140 „Nežinau, čia teismai. Čia susiję su nusikaltimo sunkumu. Neseniai paskyrė viešuosius darbus –
141 dažniausiai vagystės, jeigu nusikaltimas mažareikšmis, toks už kurį nedidelė bausmė. Viešieji darbai
142 būna keičiami jeigu baudų negali sumokėti, bet čia antstolių darbas.“

143 15. Kokie sveikatos sutrikimai dažniausiai trukdo atlikti viešųjų darbų bausmę? Ar dažnai
144 susiduriate su situacijomis, kai viešųjų darbų bausmė negali būti atliekama dėl sveikatos
145 sutrikimų?

146 „Pagrindė traumos – lūžiai. Yra vienas, kuris parašė prašymą, neva neįgalumą turi, susieta su
147 vestibuliariniu aparatu ir t.t. kad negali kilnoti svorių. O kodėl sutinka jie atlikti viešuosius darbus?

148 Nežinau ką jiems žada prieš paskiriant bausmę. Matomai jie sutinka su viskuo, kad tik neatlikinėti
149 laisvės atėmimo, jie nežino nei įstatymo, paprastas žmogiškas išgąstis, kad tik nepasodintų.“

150 16. Ką siūlytumėte keisti, kokias nuostatas reikėtų koreguoti, pakeisti, kurios jų trukdo veiksmingai
151 vykdyti viešųjų darbų bausmę?

152 „Tinkama bausmė. Nes tu vis vien per tokią bausmės, prisidedi prie visuomenės gerovės. Neblogai.
153 Aišku seniūnijos irgi kenčia, kad nemotyvuoti žmonės, negali patikėti įrangos, pašluoja ir numeta, daug
154 problemų. Bet visiškai nėra masinė bausmė, kad jų daug skirtų, aš manau gera bausmė. Anksčiau buvo
155 jei vengi – areštas arba bauda. Bauda faktas, kad turi turėti pajamas. Dabar irgi yra galimybė, kad jeigu
156 nedirbi visada galima pakeisti. Apibendrintai vengimo yra daug, kad nenori, 50% kažkur.“

157 **Interviu Nr. 2**

158 1. Bendrai apie darbą – papasakokite, kiek laiko dirbate probacijoje, kodėl nusprendėte čia dirbti,
159 kokio pobūdžio darbą dirbate, ar jis Jums patinka ir pan.?

160 „Kol kas du metus. Kodėl, tai geras klausimas, kartais ir man kyla tokių minčių, kodėl. O šiaip tai iš
161 idėjos, patiko ta idėja, kad padėti žmonėm, kad resocializuoti juos. Tai tiek, trumpai tariant.“

162 2. Kokio pobūdžio institucijose, organizacijose dažniausiai yra atliekama viešųjų darbų bausmė?
163 Kaip vertinate darbdavių aktyvumą? Ar matomi darbdavių pobūdžio pokyčiai?

164 „Probacijos tarnyba yra sudarius sutartis su tam tikromis ne pelno siekiančiomis organizacijomis,
165 pavyzdžiui Naujosios Vilnios poliklinika, dažnai tenka siųsti, Carito organizacija, Maisto bankas. Tai
166 šitos trys Vilniuje yra pačios pagrindinės, į kurias siunčiam tuos žmonės. O šiaip tai priklauso nuo
167 regiono ar Kauno regionas, ar Vilniaus regionas jie turi atskiras įstaigėles, kas priima – savivaldybės
168 priima, seniūnijos tiksliau.

169 3. Kokio pobūdžio darbai yra skiriami nuteistiesiems viešųjų darbų bausmė? Kaip manote, ar,
170 atsižvelgiant į nuteistiesiems paskiriamų darbų pobūdį, viešieji darbai yra prasmingi ir naudingi?
171 Dėl darbų pobūdžio, tai reikėtų pačių įstaigų klausti, bet labai įvairiai, priklauso nuo pačios įstaigos.
172 Jeigu Maisto bankas – tai dažniausiai yra sandėlyje kažkoks darbas arba yra aplinkos tvarkymo darbai,
173 poliklinikoje aplinkos tvarkymas ir sandėlis. Sunku pasakyti, ar jie yra naudingi. Jeigu žmogus neturi
174 darbo patirties ir apskritai nėra susipažinęs su tokia rutina – atsikelti, nueiti į darbą, kaip tas darbas
175 atrodo, gal tai yra kažkiek toks pritempimas prie normalizacijos, irgi kažkiek yra kas yra taikoma
176 parodyti kaip žmogui tas gyvenimas atrodo socialioj visuomenėj. Tai galbūt tuo padeda. O šiaip aišku,
177 kad čia nėra kultūriškai vertinga veikla. Bet tai yra integracijos dalis.“

178 4. Kaip ir kokiais kriterijais remiantis yra atsižvelgiama į nuteistojo specialybę/profesiją? Ar
179 nuteistojo specialybė/profesija tiesiogiai lemia viešųjų darbų atlikimo vietą?

180 „Kiek įmanoma yra atsižvelgiama, yra dar senjorų namai, arba neįgaliųjų namai, bet ten žmonės yra
181 atsargiau atrenkami – tai jeigu žmogus turi aukštesnį išsilavinimą, turi tam tikrų asmeninių savybių,
182 kai susitinki su žmogum ir tu įvertini ar tas žmogus galėtų. Nes jeigu, pavyzdžiui, žmogus teistas už
183 smurtą ar viešosios tvarkos pažeidimus, tai galimai ten gali kilti problemos, tai mes į tai atsižvelgiam

184 ir tokio žmogaus nesiunčiam į tokias jautresnes vietas. Tai sakyčiau išsilavinimas ir pačio asmens
185 savybės asmeninės.“

186 5. Kaip praktikoje pavyksta atsižvelgti į nuteistojo gyvenamąją vietą?

187 „Pavyksta, Vilniuje tai tikrai pavyksta. Aš pati dirbu su Naująja Vilnia, Antakalniu, tai tikrai visada
188 pavyksta. Maisto bankas, Nauja Vilnia tai tikrai visada priima tuos nuteistuosius. Aš pati nesusidūriau,
189 kad būtų žmonėms va nepatogu nuvykti į tam tikras įstaigas, kiek žinau rajonuose būna sudėtingiau,
190 dėl transporto ir t.t.“

191 6. Kaip yra atsižvelgiama į nuteistojo pageidavimą? Kokie yra dažniausi nuteistųjų pageidavimai?
192 Ar nuteistųjų pageidavimus galima sieti su jų specialybe ar profesija?

193 „Atsižvelgiama, dažniausiai tai būna kažkas dėl gyvenamosios vietos, jeigu nepasižiūri iš anksto. Tai
194 jeigu tik įmanoma, mes visada pakeičiam. Aišku, kartais mėgina piktnaudžiauti, sakydami „aš
195 nedirbau, nes man buvo nepatogu“ nors iš tikrųjų ten viskas kaip ir buvo patogu. Arba jeigu darbo
196 pobūdis, vienam asmeniui nepatiko, kad liepė valyti, tai ir į tai buvo atsižvelgta, pakeista darbo vieta,
197 sėkmingai pasibaigė darbus. Dažniausiai pageidavimai būna dėl gyvenamosios vietos.“

198 7. Kokių priemonių imatės nuteistųjų motyvacijai? Ar dažnai tenka nuteistuosius motyvuoti ir
199 skatinti atlikti viešuosius darbus?

200 „Dažniausiai motyvacija yra tiems, kuriems yra problema su pinigėliais, nes jei kartais gauna
201 viešuosius darbus todėl, kad negali susimokėti baudos, turi antstoliu ir t.t. tai jie labai motyvuoti, nes
202 jiems labai didelė finansinė našta nukrenta, tai jų net nereikia labai motyvuoti, jie dažniausiai patys
203 suinteresuoti. Sunkiau motyvuoti tuos, kuriems gresia bauda – už kitokio pobūdžio nusikalstamas
204 veikas jiems paskiriami viešieji darbai ir kai yra bauda, tada sunkiau motyvuoti žmonės. Nes tada
205 keičiama į baudą, jeigu jie neatliko.“

206 8. Kaip yra vykdoma nuteistųjų viešųjų darbų bausme kontrolė?

207 „Paprastai mes, kai siunčiam į įstaigą žmogų, tai išsiunčiam ne tik siuntimą, bet ir žiniaraštį, tai kai
208 sakykime, žmogus atidirbo mėnesį, ta institucija po mėnesio užpildo žiniaraštį. Blogai jeigu mes
209 negaunam to žiniaraščio, tada ieškom kas yra negerai, ieškom, kodėl tas žmogus nedirba. Paprastai
210 vykdom komunikacija su įstaiga ir, aišku, su žmogumi kartą per mėnesį pasikalbam, ar jam viskas
211 gerai, ar jam viskas tinka, ar tuos darbelius dirba. Jeigu viskas gerai, tai viskas tvarkoje.“

212 9. Kokius pastebėjimus dažniausiai išgirstate iš šių darbdavių? Ar praktikoje yra pasitaikę atvejų,
213 kai darbdaviai, pas kuriuos atliekama viešųjų darbų bausmė, piktnaudžiauja savo įgaliojimais?

214 „Jie vis tiek žino su kokia publika dirba ir dažniausiai geranoriškai susiekia. Kartais aišku reikia
215 paraginti, kad atsiųstų tuos žiniaraščius.“

216 10. Kokios dažniausios viešųjų darbų keitimo priežastys? Ar dažnai tenka teikti teismui prašymą dėl
217 viešųjų darbų keitimo kita bausme?

218 „Dažniausiai jeigu žmogus turi darbą, kuris yra nelabai suderinamas su tais viešaisiais darbais, nes vis
219 tiek, jeigu tie viešieji darbai, tai tik Maisto bankas dirba savaitgalį. Kai žmogus turi nuolatinį, pilnu
220 etatu darbą, tai jam yra labai sunku tą darbą derinti su šita bausme. Tai tada ir tenka, patys žmonės ir

221 sutinka, kad būtų pakeista į baudą, nors jie to nelabai nori, bet tarsi nėra išeities kitos. Aišku, būna toks
222 „liapsusas“ kai žmogui yra viešieji darbai paskirti už nemokėtą baudą, bet viešųjų darbų bausmė yra
223 per trumpa, kad pakeisti viešuosius darbus laisvės apribojimu. Gaunasi, kad iš viešųjų darbų to laisvės
224 apribojimo gaunasi dvi dienos, o teismas nebegali pakeisti atgal į baudą. Tai čia visiškai „liapsusas“
225 gaunasi, gaunasi žmogus nei baudos sumokėjęs, nei bausmės įvykdęs. Spraga yra didelė.
226 Pakankamai dažnai keičiama į baudą, 50 ant 50 atvejų. Priežastis yra ta pati – dieninis darbas kuris
227 trukdo atlikti viešųjų darbų bausmę.“

228 11. Ar dažnai nuteistieji vengia atlikti viešuosius darbus, į juos neatvyksta ir t.t.? (Jeigu atsako taip,
229 patikslinamasis klausimas – Kaip manot, kokios yra vengimo priežastys, atsižvelgiant į tai, kad
230 paskiriant šią bausmę yra reikalingas asmens sutikimas?)

231 „Piktybiškai tai ganėtinai retai. Dažniausiai jau yra priežastis, dažniausiai mes kalbamės apie tai. Taip,
232 kad žmogus tiesiog neatvyktų man buvo tik vienas atvejis, bet žmogus tiesiog mirė, tai pateisinama
233 priežastis. Bet šiaip mes kalbamės – arba keičiam į baudą tada, arba į laisvės apribojimą, tai ganėtinai
234 retai, kad būtų tokie kraštutiniai atvejai.“

235 Papildomas klausimas, ar teko susidurti, jog nuteistieji patiria gėdą atlikti nagrinėjamą bausmę? „Aš
236 asmeniškai nesusidūriau, bet įsivaizduoju, kad yra tokia stigmos problema, kad aš nevalysiu, neplausiu,
237 tada bandom išspręsti pagal žmogų, galbūt pasiūsti į kitą įstaigą, kuri duos kitokio pobūdžio darbus.
238 Sakau, dažniausiai maisto bankas siūlo kitokio pobūdžio darbą.“

239 12. Kaip manote, ar teismo skiriamas viešųjų darbų laikas yra proporcingas viešųjų darbų atlikimo
240 valandoms? Ar praktikoje yra dažnos situacijos, kai asmenys per teismo paskirtą laiką neišdirba
241 paskirtų viešųjų darbų valandų?

242 „Jeigu būna priimtas baudžiamasis įsakymas, tai priimta be pačio žmogaus, žmogus su viskuo sutinka,
243 tada asmuo gauna tokią bausmę ir tada žiūri, kad jam niekas nesusiderina, nei darbas, nei bausmė. Tai
244 net nežinau, turbūt teismas ne visada įsivaizduoja kaip ta bausmė atliekama. Gal įsivaizduoja, kad
245 savaitgaliais atliekama, gal įsivaizduoja, kad po darbo valandų galima ją atlikti. Bet dažniausiai tos
246 įstaigos irgi dirba, kaip ir mes, iki 17 valandos ir po darbo negali. Tai va, yra tokių dalykų, iš tikrųjų
247 tai dirbantiems žmonėms yra sudėtinga atlikti šitą bausmę. O dėl valandų skaičiaus ar proporcinga –
248 tai kaip ir taip. Šiaip tai bausmės, nu pavyzdžiui į mėnesį 20 valandų. Maksimumas, kiek atsimenu
249 buvo 30 valandų per mėnesį, tai manau, kad išsiskaido tos valandos, tai aišku tu turi turėt to laiko arba
250 po darbo, arba savaitgaliais, tai jeigu tu dirbi, tai sunku.“

251 13. Kokius skirtumus įžvelgtumėte tarp pilnamečio asmens atliekamų viešųjų darbų ir nepilnamečio
252 asmens viešųjų darbų pobūdžio?

253 „Nedirbu, tai neidentifikuosiu.“

254 14. Kaip manote, kodėl viešieji darbai kaip bausmė yra skiriami taip retai? Ar tai yra susiję su
255 įstatyminiu reguliavimu ar su pačiu bausmės pobūdžiu?

256 „Gal vis dėlto yra atsižvelgiama, kad tiems žmonėms yra sudėtinga atlikti. Nes jie yra daug griežčiau
257 negu nemokami darbai, nes tu turi kiekvieną mėnesį griežtai atidirbti, o ne tai kada tau išeina, tada

258 atidirbinėji. Tai va, tai gal vis dėlto atsižvelgia teismas į tai, kad vykdyti kito pobūdžio bausmes yra
259 patogiau ir kitiems asmenims vykdyti ir pačiai įstaigai yra gal patogiau, nors jai gal ne tiek...“

260 15. Kokie sveikatos sutrikimai dažniausiai trukdo atlikti viešųjų darbų bausmę? Ar dažnai
261 susiduriate su situacijomis, kai viešųjų darbų bausmė negali būti atliekama dėl sveikatos
262 sutrikimų?

263 „Kartais būna, bet labai retai. Dažniausiai išaiškėja tie sutrikimai kai žmogus jau ateina į įstaigą, tai
264 mes ir klausiam, tai kodėl jūs neskundėt, kodėl sutikot teisme, o dabar jau atsiranda visokios sveikatos
265 problemos. Tai dažnai tos sveikatos problemos būna nepagrįstos. Aišku jeigu žmogus pristato rimtą
266 pažymą, kad jam atsirado kažkokių rimtų problemų, tai mes tada kreipiamės į teismą dėl bausmės
267 pakeitimo, bet tai būna labai retai. O šiaip tai įstaigos jos prisitaiko. Jeigu žmogus turi kažkokių
268 problemų, aš turėjau žmogelį, kuriam nugarą skaudėdavo, tai jam duodavo kažkokį sėdimą darbėlį, tai
269 tikrai įmanoma.“

270 16. Ką siūlytumėte keisti, kokias nuostatas reiktų koreguoti, pakeisti, kurios jų trukdo veiksmingai
271 vykdyti viešųjų darbų bausmę?

272 „Tai tik paskiriant pačią bausmę – išsiaiškinti ar jis turi tas sveikatos problemas, ar jam netrukdyt. Nes
273 dėl viešųjų darbų privalomas sutikimas, tai ko jie čia skundžiasi atėję. Tai ir darbai. Jeigu žmogus dirba
274 darbą, tai galima galbūt kitokio pobūdžio bausmę paskirti. Suprantu, kad norisi paskirti švelnesnę
275 bausmę, bet tą švelnesnę yra sunkiau suderinti su kasdieniu gyvenimu.“

276 **Interviu Nr.3**

277 1. Bendrai apie darbą – papasakokite, kiek laiko dirbate probacijoje, kodėl nusprendėte čia dirbti,
278 kokio pobūdžio darbą dirbate, ar jis Jums patinka ir pan.?

279 „15 metų dirbu, dėl ko nusprendžiau, tai buvo dar kitokia veikla, bet po studijų pas mane buvo kryptis,
280 norėjau socialinį darbą dirbti, o čia atitiko tuos lūkesčius, tai todėl ir likau. Aišku čia yra kaip ir
281 priežiūra, bet eina dalis ir socialinės pagalbos, resocializacijos priemonių tiekimas ir pan.“

282 2. Kokio pobūdžio institucijose, organizacijose dažniausiai yra atliekama viešųjų darbų bausmė?
283 Kaip vertinate darbdavių aktyvumą? Ar matomi darbdavių pobūdžio pokyčiai?

284 „Viešieji darbai dažniausiai atliekami seniūnijose. Asmenis, kuriems yra paskirta viešųjų darbų
285 bausmė, tai kreipiam į seniūnijas pagal jų gyvenamąją vietą, dažniausiai pagal teritorinį
286 priklausomumą. Tarkim jeigu žmogus gyvena Verkių mikrorajone, tai siunčiam į Verkius, taip pat dar
287 galim siųsti į kitas įstaigas, bet labiau orientuojamės į seniūnijas. Taip pat gali būti siunčiami ir į kitas
288 įstaigas, pavyzdžiui labdaros paramos fondai, sveikatos, gydymosi įstaigos, socialinių paslaugų namai,
289 kur teikia pagalbą visuomenei.

290 3. Kokio pobūdžio darbai yra skiriami nuteistiesiems viešųjų darbų bausme? Kaip manote, ar,
291 atsižvelgiant į nuteistiesiems paskiriamų darbų pobūdį, viešieji darbai yra prasmingi ir naudingi?
292 Pobūdį parenka pati seniūnija, dažniausiai būna aplinkos tvarkymo darbai, lauko darbai, vėlgi nuo metų
293 laiko priklauso. Dažniausiai būna vasarą – šiukšlių rinkimas, žiemą sniego kasimas, rudenį lapų
294 rinkimas. O kitose institucijose – labdaros ir t.t. irgi aplinkos tvarkymo darbai, prie klientų neprileidžia

295 nuteistųjų, kad neturėtų kontakto, tai gali būti ir vidaus darbų apdaila. Kur asmuo atlikinėja viešuosius
296 darbus tai vadovai ar kuratoriai, kurie kuruoja tuos darbus, tai išsiklausia žmogaus tas galimybes, ką
297 jie sugeba daryti ir pagal tai dažniausiai būna, kad parenka. Bet čia ne visur, bet kiek žinau, kad būna
298 tokių. Kiek žinau, kad Maisto banke irgi kiti maistą išvežioja į tam tikras vietas, jeigu turi vairavimo
299 pažymėjimą, vėlgi labai priklauso nuo asmens įgūdžių, ką jis sugeba.“

300 4. Kaip ir kokiais kriterijais remiantis yra atsižvelgiama į nuteistojo specialybę/profesiją? Ar
301 nuteistojo specialybė/profesija tiesiogiai lemia viešųjų darbų atlikimo vietą?
302 „Pas mus kaip būna.. kaip derinam.. tarkim kai ateina nuteistasis tai mes neatsižvelgiam į jo specialybę,
303 tiesiog derinam pagal jo gyvenamąją vietą arba jeigu nėra darbo vietų, tada siunčiam į kitas įstaigas.
304 Tai jie, kas kuruoja tuos darbus jie kontaktuoja su tuo asmeniu ir jau išsiaiškina ką gali. O mes tokios
305 atrankos nedarom.“

306 5. Kaip praktikoje pavyksta atsižvelgti į nuteistojo gyvenamąją vietą?
307 „Pavyksta, siunčiam pagal gyvenamąją vietą.“

308 6. Kaip yra atsižvelgiama į nuteistojo pageidavimą? Kokie yra dažniausi nuteistųjų pageidavimai?
309 Ar nuteistųjų pageidavimus galima sieti su jų specialybe ar profesija?
310 „Irgi atsižvelgia tie, kurie kuruoja.“

311 7. Kokių priemonių imatės nuteistųjų motyvacijai? Ar dažnai tenka nuteistuosius motyvuoti ir
312 skatinti atlikti viešuosius darbus?
313 „Būna įvairių situacijų, būna, kai žmogus suinteresuotas kuo greičiau atlikti ir kad pasibaigti, ir kad
314 nusibraktų. Nuo socialinės aplinkos ir nuo įgūdžių priklauso, kiti asmenys, pavyzdžiui, yra
315 priklausomi, tai irgi užtrunka visas tas, būna irgi, kad ir nepradeda dirbti ir kreipiamės ir į teismą. Tos
316 motyvacijos yra tokios, vėlgi tas toks motyvacinis pokalbis, paaiškinimas, na, kad jam geriau būtų, kad
317 atliktų, kad nereiktų atlikinėti griežtesnės bausmės.“

318 8. Kaip yra vykdoma nuteistųjų viešųjų darbų bausme kontrolė?
319 „Mes turime bendradarbiavimo sutartis su įstaigomis, tai kontaktuojam su viešųjų darbų kuratoriais,
320 kurie kuruoja. Tiek užsiklausiant elektroninėmis ryšio priemonėmis paklausimus, kad atsiųstų, ir
321 žiniaraščius, kad atsiųstų, kiek žmogus kuriomis dienomis kiek valandų išdirbo. Ir kaip sakau,
322 telefonu bendraujame.“

323 9. Kokius pastebėjimus dažniausiai išgirstate iš šių darbdavių? Ar praktikoje yra pasitaikę atvejų,
324 kai darbdaviai, pas kuriuos atliekama viešųjų darbų bausmė, piktnaudžiauja savo įgaliojimais?
325 „Pastebėjimų negalėčiau įvardinti, dažniausiai būna tokie nusiskundimai, kad jeigu žmogus yra
326 vengiantis, neatvyksta, sako, kad buvo sutartas laikas, buvo numatyti darbai, neatvyko.“

327 10. Kokios dažniausios viešųjų darbų keitimo priežastys? Ar dažnai tenka teikti teismui prašymą dėl
328 viešųjų darbų keitimo kita bausme?
329 „Už vengimą. Aišku būna, bet labai retai, kad atsitinka nelaimė ar liga, bet čia tikrai, iš mano patirties
330 buvo jau labai mažai tokių atvejų.“

- 331 11. Ar dažnai nuteistieji vengia atlikti viešuosius darbus, į juos neatvyksta ir t.t.? (Jeigu atsako taip,
332 patikslinamasis klausimas – Kaip manot, kokios yra vengimo priežastys, atsižvelgiant į tai, kad
333 paskiriant šią bausmę yra reikalingas asmens sutikimas?)
- 334 „Aš galvoju, kad dažniausiai, kiek jie susiduria, tai yra nemotyvuoti asmenys. Dažniausiai tai būna ir
335 bedarbiai ir vartojantys alkoholį ar kitas psichiką veikiančias medžiagas. Tai būna tokia problema, kad
336 trūksta tos motyvacijos, nes viską jie ir supranta, ir individualių pokalbių netrūksta, ir viską jie pažada.
337 Didžiausia problema yra motyvacijos trūkumas. (Papildomas klausimas dėl gėdos) Yra buvę tokių
338 atveju, kai asmuo buvo nukreiptas atlikti viešuosius darbus į seniūniją, tačiau asmuo nenorėjo atlikinėti,
339 nes jis gan žinomas žmogus tame mikrorajone, todėl nenorėjo atlikinėti. Kiti asmenys nebuvo išsakę,
340 kad būtų kažkoks nepatogumas.“
- 341 12. Kaip manote, ar teismo skiriamas viešųjų darbų laikas yra proporcingas viešųjų darbų atlikimo
342 valandoms? Ar praktikoje yra dažnos situacijos, kai asmenys per teismo paskirtą laiką neišdirba
343 paskirtų viešųjų darbų valandų?
- 344 „Aš manau taip. Dėl vengimo dažniausiai neišdirba. Aišku būna, kad jeigu yra dirbantis žmogus ir turi
345 atlikti viešuosius darbus, bet gan lanksčiai, bent jau kiek man teko susidurti, derinasi institucijos, leidžia
346 kartais ir savaitgaliais atlikti.“
- 347 13. Kokius skirtumus išvelgtumėte tarp pilnamečio asmens atliekamų viešųjų darbų ir nepilnamečio
348 asmens viešųjų darbų pobūdžio?
- 349 „Nedirbu su nepilnamečiais.“
- 350 14. Kaip manote, kodėl viešieji darbai kaip bausmė yra skiriami taip retai? Ar tai yra susiję su
351 įstatyminiu reguliavimu ar su pačiu bausmės pobūdžiu?
- 352 „Negalėčiau atsakyti, tai priklauso nuo teismo.“
- 353 15. Kokie sveikatos sutrikimai dažniausiai trukdo atlikti viešųjų darbų bausmę? Ar dažnai
354 susiduriate su situacijomis, kai viešųjų darbų bausmė negali būti atliekama dėl sveikatos
355 sutrikimų?
- 356 „Labai retai, kai buvo COVID, tai tada buvo, kad žmogus ilgai sirgo. Buvo, kad ir koja lūžus, jeigu
357 pratęsdavom terminą. Šiaip labai retai. Nėštumo nėra pasitaikę.“
- 358 16. Ką siūlytumėte keisti, kokias nuostatas reiktų koreguoti, pakeisti, kurios jų trukdo veiksmingai
359 vykdyti viešųjų darbų bausmę?
- 360 „Aš nieko nekeisčiau, viskas gerai.“

